

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Första kammaren.

Nr 7.

Lördagen den 27 september.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Undén* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 20, angående disponerande redan under år 1919 av viss del utav det å extra stat för år 1920 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslag till fullföljande av arbetena å kasernetablissemang för femton infanteriregementen.

Herr vice talmannen erhöll på begäran ordet och yttrade: Jag ber att få hemställa att kammaren måtte besluta, att tredje särskilda utskottet skall jämväl behandla Kungl. Maj:ts nyss avlämnade proposition nr 20, angående disponerande redan under år 1919 av viss del utav det å extra stat för år 1920 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslag till fullföljande av arbetena å kasernetablissemang för femton infanteriregementen, ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Jämlikt § 37 mom. 1 riksdagsordningen skulle andra kammaren inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Protokollsutdrag härom justerades och avsändes till andra kammaren.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Att ledamoten av riksdagens första kammare herr *Arvid Laurin* på grund av sjukdom är sängliggande och ur stånd att infinna sig vid riksdagens sammanträden, intygas.

Hemsö den 19 september 1919.

Ivar Söderholm.
provinsialläkare.

Föredrogs änyo andra särskilda utskottets utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstidens begränsning ävensom i ämnet väckta motioner.

Genom en den 4 augusti 1919 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 4, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om arbetstidens begränsning.

I samband härmed hade utskottet förehaft till behandling följande motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 13, 14, 15 och 16 av herr *Lindhagen*, samt

inom andra kammaren:

nr 11, av herrar *Jönsson* i Fridhill och *Bengtsson* i Norup.

nr 12, av herr *Karlsson* i Sandviken,

nr 13, av herr *Carlström*,

nr 18, av herr *Torgén*,

nr 19, av herr *Holmström* m. fl.,

nr 20, av herr *Hagman* i Stockholm m. fl.,

nr 21, av herr *Eriksson* i Stockholm m. fl.

nr 22, och 23 av herr *Bengtsson* i Norup,

nr 24, av herr *Auder*, och

nr 25, av herr *Magnusson* i Skövde.

Utskottet hade i förevarande utlåtande avfattat sin hemställan i särskilda med A—G betecknade punkter, av vilka den första innehöll ett lagförslag.

Angående sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr *Lindblad*: I avseende å föredragningen av andra särskilda utskottets utlåtande nr 1 hemställes:

att utlåtandet företages till avgörande punktvis;

att först föredrages det under punkt A) upptagna lagförslaget, där så erfordras paragraf- och momentvis, med promulgationsstadganden, ingress och rubrik sist;

att föredragningen måtte börja med 1 §, och att vid behandlingen av denna paragraf diskussionen må omfatta betänkandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsa i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att sedan lagförslaget blivit genomgånget, utskottets hemställan i punkten A) måtte föredragas; samt

att, för den händelse lagförslaget i en eller annan del till utskottet återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets

förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föranledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten A.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte, med avslag å motionen nr 25 inom andra kammaren, för sin del antaga förslag till lag om arbetstidens begränsning, så lydande som utlåtandet visade.

Vid utlåtandet funnos fogade dels ett allmänt uttalande av herrar *A. C. Lindblad, Lindley, Johan Nilsson* i Malmö, *Sigfrid Hansson, Lindqvist* i Kosta, *Holmström, Hagman* i Stockholm och *Sjöström*, dels ock åtskilliga reservationer, av vilka vissa avsågo förevarande punkt.

Rörande det i denna punkt behandlade lagförslaget i dess helhet hade reservationer avgivits:

1:o) av herrar *von Sydow, Jespersen, K. J. A. Gustafsson, Lindman, Olsson* i Broberg och *Persson* i Fritorp, vilka på återopade grunder yrkat avslag å den kungl. propositionen och utskottets förslag;

2:o) av herrar *Johansson* i Kälkebo, *Anders Elisson* och *Ericson* i Oberga, vilka av anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte avslå det förevarande förslaget till lag om arbetstidens begränsning.

Utskottets förslag till lag om arbetstidens begränsning.

1 §.

Nämnda paragraf lydde:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- och vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari i regel flera än tre arbetare på sådant sätt användas.

(i utskottets förslag:)

Denna lag öger tillämpning 1) å varje rörelse, industriell eller icke, vari i regel flera än fyra arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning, så ock, ändå att arbetarantalet är mindre, å dylikt rörelse, där den bedrivs i sådan stad eller köping eller sådant municipalsamhälle, vars mantalsskrivna folkmängd överstiger 1,500;

2) å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari i regel flera än fyra arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Från lagens tillämpning undantagas dock

- a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,
- b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,
- c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,
- d) arbete, som bedrivs av staten,
- e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,
- f) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske.
- g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe.
- h) jordbruk jämte sådana därtill hörande binärningar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, ävensom trädgårdsskötsel och djurskötsel, ändå att arbetet bedrivs utan samband med jordbruk.
- i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,
- j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt
- k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

Herr Lindblad: Herr talman, mina herrar! Den fråga, som nu på nytt föreligger inför kammaren, blev vid lagtima riksdagen föremål för en så ingående behandling ur både principiell och praktisk synpunkt, att näppeligen något nytt kan anföras vare sig för eller mot densamma. Det är icke heller min mening att fresta kammaren med något längre anförande, utan att blott i några korta ord vända mig mot reservanternas synpunkter, vilka ju för övrigt, även de, blevo framförda vid senaste lagtiman.

De båda vänsterpartierna ha nu, liksom förut, intagit ställning för en lagstadgad 8 timmars arbetsdag, medan högern, som förra gången var delad, nu åter enats om rent avslag. Och till högern sälla sig i särskild reservation riks- och bondeförbundens representanter, för att inte säga, att dessa även i denna fråga liksom i spannmålsregleringen, visa tendens att gå till höger om högern. Av den bebådade »bondedemokratin» eller av partiet till »vänster om högern» märker man i alla händelser intet.

Jag skall här förbigå reservanternas klagomål över bristande utredning, ty det hör nu en gång till de mera obligatoriska argumenten, när man vill motsätta sig en sak. Högern klagade ej så högljutt över brist på utredning vid genomförandet av 1914 års härordning, som även den var av ingripande betydelse ur både ekonomisk och politisk synpunkt.

För min del förstår jag emellertid, att det kan finnas betänkligheter inför en lag sådan som denna. Men är inte detta fallet inför varje ny lag? Framträda icke alltid betänkligheter, när det gäller att rubba gammalt bestående genom något nytt? I allmänhet ha väl

dock de yppade betänkligheterna visat sig överdrivna och de utmalade följderna av de gjorde förändringarna uteblivit. Och jag tror också, att reservanternas ifråga om denna lags verkningar se alltför mörkt. Redan nu ha ju en hel del industrier hunnit fram till 8-timmarsdagen eller rätt nära densamma, så att steget, som tages, inte är så stort, som många föreställer sig. Lagen öppnar ju dessutom möjligheter för arbetsrådet att avvärja alltför starka friktioner, där sådana eventuellt komma att inställa sig. Och enligt 15 § äger till och med Konungen dispensrätt, allt ventiler, som i yttersta nödfall kunna öppnas. Naturligtvis bör detta ske endast där verkligt behov föreligger, så att ej lagen genom undantagen blir illusorisk. Det skall emellertid snart visa sig, att industrien och näringslivet finna sig tillrätta med den nya ordningen. Och ej heller torde produktionsminskningen bli så stor, som man befarar. Ty därom äro vi ense, att produktionskapaciteten måste, så långt sig göra låter, upprätthållas, och där så ske kan, ökas. Att en ökning icke är möjlig inom en del industrier och företag, som lagen omspannar, är väl sannolikt, men inom andra åter torde sådana tekniska och organisatoriska åtgärder kunna vidtagas, som medföra en ökad produktion och således kompensera den kortare arbetstiden.

Riks- och bondeförbundens representanter ha i sin reservation ställt sig på den gamla ståndpunkten, som numera icke så starkt framhäves ens av högern, att hela denna fråga bör överlämnas åt det fria avtalet. Men det är ju just detta, som vi anse vara det farliga för såväl industri och näringsliv som samhället i sin helhet, om det åt arbetsgivarna och arbetarna skall överlämnas att föra föröndande strider härom, med framgång än för den ena och än för den andra parten, allt beroende på konjunkturerna. Här har samhället en rätt att bevaka, och dess skyldighet är att så långt som möjligt leda de stridande intressena fram mot en lugn utveckling, med hänsynstagande i första hand till de svagares berättigade krav. Det finnes också utan tvivel tillräckligt med frågor, som oroa vår tid, för att man skulle låta denna, som i ett 30-tal år utgjort ett stridsäpple mellan arbetare och arbetsgivare, fortfarande stå kvar.

Och detta i all synnerhet sedan så gott som alla andra länder nödgats lyssna till arbetarnas krav på en förkortad arbetstid genom lag. Hur tror man det skall vara möjligt att avvisa detta krav för Sveriges arbetares vidkommande utan att framkalla strider, vilka för industri och näringsliv kunna medföra större vådor än genomförandet av arbetstidens förkortning genom lag. Tror man sig kunna vägra Sveriges arbetare vad Danmarks och Norges m. fl. andra länders arbetare redan fått eller stå i begrepp att få?

Och just detta, att 8-timmarsdagen redan i det närmaste är ett faktum i alla kulturländer av betydelse, upphäver även farhågorna för den svenska industriens konkurrensförmåga. Denna blir genom lagen blott jämnställd med industrien i de konkurrerande länderna och torde därför genom rationella arbetsmetoder kunna hävda sin ställning.

För samma nyssnämnda reservanter av riks- och bondeförbunden

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

är emellertid huvudskälet för avslagsyrkandet, att industriarbetarna därigenom sättas i en särställning gentemot jordbruksarbetarna, att bortströmningen av arbetskrafter från landet genom den förkortade arbetstiden för industriarbetarna stegras, och att krav på liknande reglering av arbetstiden kommer att resas även av jordbruksarbetarna. Det gäller således att av dessa skäl hindra även industriarbetarna från att komma i åtnjutande av en förkortad arbetstid. Men ha reservanterna, här även högerns, inte tagit detta i beaktande vid kravet från deras håll om olikartad arbetstid för olika industrier och yrken, att dessa, som de vilja giva en längre arbetstid, ävenledes löpa risken att avfolkas? Häremot finnes blott ett medel: att icke sätta några arbetsgrupper i en särställning, utan göra arbetstiden för dem alla så likartad, som det över huvud taget låter sig göra på grund av förhållandena. Just därför ha vi också i skrivelse fordrat påskyndande av utredningen av lantarbetarnas arbetstid, så att förmånen för industriarbetarna bortfaller eller begränsas till den minsta möjliga. Det vill förefalla, som vore detta den enda och säkra vägen att hindra flykten från landet. Kanske kunna vi hoppas, att den nya »demokratien» i denna kammare ger vårt skrivelseförslag sitt stöd!

Med lagförslaget, sådant det nu föreligger, och detta gäller ej minst undantagen från lagen i 1 § äro jag och mina partivänner ingalunda fullt tillfredsställda, vilket ju framgår av såväl de inlämnade motionerna som det vid betänkandet fogade uttalandet. Men vi anse dock, att lagen bjuder så mycket för den svenska arbetarklassen, att vi kunna giva densamma vårt bifall, sådan den nu föreligger. Och för min del gör jag detta i den förvissningen, att lagens verkningar skola visa sig vida ofarligare för vårt lands näringsliv, än reservanterna förutspå, att lagen, genomförd, skall befria samhället från bittra strider och giva åt den svenska arbetareklassen en social lyftning, som ökar arbetshägen och arbetsglädjen.

Herr talman, jag yrkar bifall till 1 § i lagen.

Greve Lagerbjelke: Herr greve och talman! Det torde icke förtänkas mig, om jag på grund av de intressen jag representerar anlägger en mera ekonomisk syn på föreliggande fråga än den föregående ärade talaren. För honom och hans meningsfränder synes det vara en förutfattad mening, att reformen skall genomföras, vilka uppoffringar den än må medföra. Vid sådant förhållande är, psykologiskt sett, en optimistisk uppfattning i fråga om dessa uppoffringar helt naturlig. Vad mig beträffar däremot kan jag, tyvärr, ej dela denna optimism.

Innan jag ingår på skälen härför, vill jag dock uttala, att jag ingalunda förbiser reformens goda sidor, samt förklara, att jag för min del i princip icke har något att invända mot förkortning av den nuvarande arbetstiden för den kroppsarbetande klassen genom föreskrift i lag. Tillika anser jag mycket möjligt, att de produktionsförminsande verkningarna av en nedsättning av arbetstiden i framtiden kunna utjämnas. Jag kan dock ej finna annat, än att de nu-

varande förhållandena. då det gäller att snarast och i möjligaste mån bota de olyckliga följderna av världskriget. äro de tänkbarast ogynnsamma för reformens genomförande. Övergångstiden medför alltid rubbningar i näringslivet, som vi nu ingalunda äro i stånd att bära. I varje fall synes mig reformen böra genomföras mera successivt än här är föreslaget.

Söker man nu, på grundval av arbetskommitténs statistiska utredning, bilda sig en föreställning angående den produktionskostnadsökning, som den föreslagna 8-timmarsdagen skulle medföra, är väl den viktigaste faktorn den, huruvida och i vad mån kostnadsökningen må kunna neutraliseras genom ökad arbetsintensitet. Då inom telegrafverket och statens vattenfallsverk arbetstiden redan nedsatts till 48 timmar per vecka, bör den därstädes i detta avseende förvärvade erfarenheten vara av intresse, även om densamma, på grund av det begränsade arbetsområdet och den tämligen korta tid den nedsatta arbetstiden tillämpats, ej kan utan vidare anses utslagsgivande. Ut i båda dessa verk har, såvitt man för närvarande kan bedöma, arbetsintensiteten icke ökats genom den kortare arbetstidens införande. Inom telegrafverket beräknas, under denna förutsättning, nedsättningen av arbetstiden från förutvarande 52 till nuvarande 48 timmar medföra en årlig kostnad av c:a 645,000 kr. Inom vattenfallsverket beräknas en minskning av arbetstiden från 54, resp. 51 timmar per vecka till 48 timmar för kraftstations- och kanalanläggningarna med deras för närvarande relativt låga arbetsstyrkor medföra en årlig merutgift av 800,000, resp. 400,000 kronor. Den totala arbetskostnadsökningen för nu beslutade och pågående kanaler och kraftverk, beräknade att tillsammans kosta 110 miljoner kronor, skulle vid förenämnda arbetsminskning öka priset på den elektriska energien med 13, resp. 7 %.

Den erfarenhet, som sålunda vunnits inom statens egna affärsdrivande verk, samt förenämnda därpå stödda beräkningar giva uppenbarligen intet stöd åt civilministerns i motiveringen till föreliggande kungl. proposition gjorda kategoriska påstående, att den inverkan, reformen kan komma att utöva på industriens produktionskostnad och därmed på varuprisen, ej bör bli alltför betydande. Den av statsrådet gjorda anmärkningen, att den under senare år på frivillighetens väg stadigt fortgående nedsättningen av arbetstiden förringar verkningarna av lagens antagande, må vara formellt riktig; men synes mig förhållandet än hellre kunna anföras som skäl för obehövligheten av lagen. I allt fall trycker förhållandet näringslivet, om än möjligen i någon mindre mån, än om nedsättningen skett genom lagens tvång.

Vad jordbruket beträffar, omfattas visserligen detta icke av lagförslaget men kommer dock uppenbart att hårt pressas av lagen. Svårigheten att erhålla arbetskraft till jordbruket ökas genom den större dragningskraft, industrien på grund av sin kortare arbetstid kommer att erbjuda. Detta måste motvägas genom förbättrade löner. I detta avseende är emellertid att märka, det jordbruksarbetarnas löner under de sista åren ökats i en omfattning, som i hög

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

grad äventyrar jordbrukets ekonomi. Endast det nyligen träffade löneavtalet med lantarbetarna för nästa produktionsår kan anses i genomsnitt öka deras löneförmåner med cirka 20 %. Dessa arbetskostnader synes mig det svenska jordbruket icke i längden kunna bära med nuvarande prisförhållanden och driftsätt. Under trycket av dels import från utlandet och dels, åtminstone tills vidare, förbjuden export av animala produkter torde det vara uteslutet, att arbetskostnadsökningen kan, i varje fall mer än delvis, ersättas genom höjda priser på jordbrukets produkter. I den mån jordbruket ej måste helt nedläggas för att undvika driftförlust, lär i de fall, där ej möjligheter förefinnas för utvidgad maskinell drift eller andra särskilda förutsättningar äro för handen, annat ej återstå än att övergå till ett mera extensivt driftsätt. Vid ett sådant minskas självfallet produktionen. Jag vill här erinra om, att i motiveringen till årets kungl. proposition om prisreglering å brödsäd uttalas, att jordbrukets ekonomi ej finge äventyras genom hastiga prisfall å dess produkter. Men hastiga höjningar av produktionskostnaderna, i detta fall arbetskostnaderna, hava på jordbrukets ekonomi samma verkan som motsvarande prisfall på dess produkter. Detta måste beaktas av statsmakterna; och vill jag i sådant avseende framhålla, att, om ej förr så vid det nya löneavtalets ikraftträdande i höst, det lär bli nödvändigt att frigiva exporten av våra animala jordbruksprodukter. Skulle härtill komma en förkortning av arbetstiden, vilket i längden för visso ej kan undvikas, bleve svårigheterna givetvis än större. Övergången till ett extensivt driftsätt måste ske i än större omfattning.

Då få personer bilda sig en föreställning om, vilka stora summor det här rör sig om för jordbruket, har jag, i samråd med agronomen L. Nanneson, sökt att göra några beräkningar, grundade bland annat på uppgifter från ett stort antal bokföringsföreningar. Dessa beräkningar äro för vidlyftiga att därmed trötta kammaren men stå gärna enskilt till tjänst för den, som vill därav taga del. Jag meddelar sålunda här endast resultatet. Jordbrukets arbetskostnader, vilka 1918 kunna uppskattas till cirka 950 miljoner kronor, torde under 1919 hava stegrats till 1,100 å 1,200 miljoner kronor. Dessa belopp åter böra på grund av det nyligen träffade löneavtalet med lantarbetarna för nästa produktionsår ökas med 20 % eller till 1,320 å 1,440 miljoner kronor. I dessa kostnadssummor ingår beräknad ersättning till jordbrukarna själva enligt samma grunder som för lejd arbetskraft. För denna senare ensam kan den sammanlagda kostnadssumman under 1919 anses uppgå till cirka 590 miljoner kronor, således för nästa produktionsår till omkring 708 miljoner kronor.

Därest driftsättet antages oförändrat och arbetseffekten per tidsenhet icke ökas, skulle en förkortning av arbetstiden från nuvarande 10,1 till 9 timmar under sommarmånaderna nästa produktionsår medföra en kostnadsökning för lejd arbetskraft av 71, resp. 47 miljoner kronor, allt eftersom det stegrade behovet fylles med fast arbetarestock, som anställes för hela året, eller säsongarbetare

anskaffas för sommarhalvåret. Medräknas jordbrukets hela personal, bliva dessa siffror 132 å 144 miljoner, resp. $\frac{1}{5}$ mindre. Per hektar torde förkortningen av arbetstiden höja arbetskostnaden med 33 å 36 kronor per hektar, resp. $\frac{1}{3}$ mindre. Därvid torde böra beaktas, att höjningen av arbetskostnaderna från innevarande till nästa år betyder en ökning av 55 till 60 kronor per hektar. Mot dessa siffror bör ställas, att, enligt av lantbruksakademien företagen undersökning, arrendeavgiften för åkerjord under 1918 i medeltal visar 41 kronor per hektar.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

I fråga om jordbrukets räntabilitet vill jag till sist meddela något om min egen erfarenhet. Vid min jordbruksrörelse, som omfattar något över 50 hektar och med sina fördelaktiga avsättningsförhållanden drives synnerligen intensivt med en årlig kontant omsättning, binäringarna inbegripet, under senare år av 150,000 till 180,000 kronor, har under de sista åren resultatet blivit en om än ringa förlust, även när ränta ej räknas på jordbruksvärde, inventarier och rörelsekapital. För nästa år uppgår löneökningen till den fast anställda jordbrukspersonalen, lågt räknat, till 12,000 kronor, vilket belopp väl då får räknas som ren driftförlust. Skulle här till komma nedsättning av arbetstiden, ökas givetvis förlusten.

Beträffande kommunikationsväsendet beräknas 8-timmarsdagen för Stockholms spårvägar medföra en årlig kostnadsökning av 1,400,000 kronor. Detta synes böra vara ägnat att ingiva betänksamhet men föranleder en styrelseledamot i bolaget endast till den kallblodiga anmärkningen, att förhållandet är ett ytterligare skäl till höjande av spårvägsavgifterna. Därest den nu pågående lönerörelsen — begynnelselönen för den delvis med 18 och 19 års ungdom rekryterade personalen läser vara 3,600 kronor — leder till någon påföljd, ökas förlusten med motsvarande belopp.

Vad angår statens järnvägar, har dess chef, enligt uppgift i pressen, uttalat, att 8-timmarsdagen för dem skulle medföra en katastrof. Ett strikt genomförande, vilket säkerligen här avsetts, kan nog icke ifrågakomma; men äro även mindre förkortningar av arbetstiden, åtminstone för närvarande, betänkliga med hänsyn till statens järnvägars bedrövliga ekonomi. Då taxorna ej vidare lära kunna höjas utan att förlama hela näringslivet, måste även denna kostnad komma på debetsedlarna.

Privatbanorna hava alltid sin räddning i det förståtligande, varom utredning pågår. I så fall åter ökning av debetsedlarna.

För att nu återvända till industrien, läser för ett bedömande av dennas bärformåga vid ett införande av 8-timmarsdagen, vara av intresse att beröra frågan om arbetskostnaderna och deras ökning under de senare åren. Med användande av officiellt statistiskt material angående vissa arbetaregrupper, omfattande ett medeltal av cirka 200,000 personer, däri inräknat kvinnor och minderåriga, har jag beräknat, att totalsumman utbetalad avlöning varje av åren 1914—1918 stigit med resp. 3, 10,6, 17,6 18,7 och 37 %. Avlöningen har härigenom ökats från cirka 217 miljoner kronor år 1913 till 450 miljoner år 1918. Under 1919 har löneökningen jämväl

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

oavbrutet fortskridit, och lärer man utan överdrift kunna antaga, att avlöningen under 1919 kommer att, med en stegring av 20 %, uppgå till 540 miljoner kronor, ett belopp, som med över 300 miljoner kronor överstiger den under år 1913 utbetalda avlöningen. Ökningen mot detta år skulle i så fall utgöra 149 % och därmed i det närmaste motsvara den av socialstyrelsen senast beräknade ökningen av levnadskostnaderna med 157 %. Härvid bör dock beaktas, att vissa omständigheter tala för, att avlöningen uppgått till högre belopp än den, varmed den officiella statistiken räknat. Denna löneökning har emellertid skett ganska ojämnt; och hava vissa grupper förvärvat sig löneförmåner, som, ej minst vid jämförelse med övriga kroppsarbetares, kunna kallas orimliga. Särskilt är detta fallet med byggnadsarbetarna, för vilka dagsinkomster på 25, 30 å 40 kronor äro vanliga samt på 60 å 70 kronor och därutöver ingalunda okända.

Som hel grupp betraktat hava utan tvivel industriarbetarna i höjda löner erhållit en kompensation för dyrtiden, som måste hava ägt rum på andras och särskilt medelklassens bekostnad, något som enligt min uppfattning bör tagas i betraktande, då det nu är i fråga att giva dem en ny förmån i form av förkortad arbetstid.

Huru betydande nu nämnda avlöningsbelopp, även relativt sett, äro, framgår bl. a. därav, att hela den uppskattade bevilningstaxerade inkomsten av kapital här i riket under åren 1913—1918 utgjort resp. 90, 98, 101, 111, 123 och 145 miljoner kronor.

Detta oaktat pågå lönekonflikterna, med därav följande oro och ovisshet, i oförminskad omfattning; och innebär varje ny löneökning genom den prisfördyrande inverkan, den i större eller mindre mån utövar, i sig fröet till nya anspråk. Dessa förhållanden innebära den allvarligaste fara för hela näringslivet, som utan tvivel i många fall redan står inför bristningspunkten. Ett vidare fortgående på denna väg måste, sammanställt med liknande förhållanden på andra löntagareområden, leda till en katastrof. De höjda lönerna kunna i längden ej uttagas genom höjning av varuprisen, minst av utlandet. Följden bliver i så fall inställd drift och arbetslöshet.

Huru rada bot på dessa svårigheter? Härför finnes endast ett medel: ökad produktion samt, inom alla samhällsklasser, sparsamhet och minskad konsumtion. Det lärer vara uppenbart, att mera ej kan konsumeras än som produceras; samt att världskriget genom sina verkningar förorsakat en minskning i produktionen, som måste föranleda en försämrad levnadsstandard för befolkningen i sin helhet, intill dess produktionen förbättras. Men dessa självklara sanningar beaktas i regel ej. Det är fördelningsprincipen, som i stället skall tillämpas, oaktat den storartade konkurs densamma gjort under krisåren på livsmedelspolitikens område. Denna kortsynta syn på saken framträder även uti civilministerns i motiveringen till den förra arbetstidspropositionen uttalade förväntan, att arbetsgivarna i regel skola visa sig beredda att medgiva sådana löneförhöjningar, som erfordras för att arbetsförtjänsten skall kunna vid-

makthållas oförändrad. Statsrådet synes mig dock härmed giva med ena handen, men taga med den andra, då han i sitt av mig förut i dag refererade yttrande talar om reformens eventuellt fördyrande inverkan på produktion och därmed på varuprisen. Även enligt statsrådets uppfattning synes således den ökade arbetskostnaden komma att gå ut över konsumenterna i form av höjda varupriser.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Jag vill dock ingalunda förneka, att de industriella företagen, som det här närmast rör, under de gångna krigsåren i regel arbetat under mycket goda konjunkturer, ja stundom inhöstat alldeles överdrivna vinster, ett förhållande, som utan tvivel varit en ganska naturlig anledning till motsvarande anspråk från arbetarsidan. De goda konjunkturerna äro dock nu över; och får man ej heller förbise, i vilken hög grad industrien pressats av höga skatter. Det är dock industrien, som under de gångna krigsåren burit huvudparten av den oerhörda skattebördan.

För att giva ett konkret exempel på huru skattebördan tryckt och trycker näringslivet har jag vänt mig, för övrigt på rent måfa, till ett större bolag i huvudstaden med begäran om tillgång till dess balansräkningar för de sista åren.

Häraf inhämtas, att bolagets sammanlagda skatter under åren 1913 och 1914 utgjort 7,4, resp. 10,6 % av bolagets disponibla vinstmedel. Åren 1915—1918 har däremot denna procent växlat mellan lägst 47,1 och högst 89,8. Förstnämnda två år hava skatterna utgjort 16,9, resp. 27,2 % av utdelningen till aktieägarna. De påföljande 4 åren hava dessa tal utgjort lägst 163,9 och högst 348,7 %. På ett vinstbelopp för 1918 av 6,730,382 kronor utgå skatter till ett belopp av 6,166,884 kronor, sålunda en rest av 563,497 kronor. Aktiekapitalet uppgår detta år till 23,520,000.

Ett annat exempel. Ett bruksbolag i Västmanland har med en vinst år 1918 av 800,000 kronor att betala skatter till belopp av 2,000,000 kronor. Att likvida medel icke föreligga eller ens kunnat förefinnas för sådana skattebelopp, torde utan vidare vara uppenbart.

Skatteförhållandena, de ständiga lönekonflikterna, förminskad råvaruimport, särskilt av kol; på grund av höga produktionskostnader försvårad, delvis omöjliggjord avsättning samt de ovissa sociala framtidsutsikterna utgöra en naturlig förklaringsgrund till de oerhörda kursfallen på börsen, denna den mest känsliga och, i stort sett, pålitliga barometern för näringslivet.

Betraktar man nu mot denna bakgrund föreliggande kungl. proposition, måste man givetvis ställa sig mer än betänksam. För arbetsklassen, vars intressen den närmast är avsedd att tillgodose, kommer den efter min uppfattning att, åtminstone till en början, i större eller mindre mån medföra nedsättning av dess levnadsstandard samt arbetslöshet. För de enskilda företagen kommer den att medföra svårigheter och utgifter, som i varje fall måste minska deras inkomster, till skada jämväl för staten som skattekrävare och låntagare. För stat och kommun, i deras egenskap av direkta ar-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

betsgivare, medföras kostnader, vilka i den mån de ej gå ut över konsumenterna drabba de redan förut hårt tyngda skattedragarna. På grund av vad jag sålunda anfört nödgas jag, herr greve och talman, yrka avslag såväl å den kungl. propositionen som å utskottets hemställan.

Herr Johansson, Johan, i Kälkebo: Herr talman! Den förste ärade talaren, utskottets vice ordförande, ägnade några ord åt reservationerna. Det var visserligen icke vad man skulle kunna kalla en ren kritik av reservationerna, utan mera allmänna uttalanden, och därvid kom han också in på den reservation, som undertecknad jämte två andra utskottsledamöter avgivit, nämligen den som han ansåg vara avgiven av bonde- och riksförbundens representanter. Han sade om denna, att den kommit att stå till höger om högerns ståndpunkt. Jag får med anledning av detta säga, att jag och dessa mina medreservanter icke lagt partipolitiska synpunkter på denna fråga, utan försökt bedöma den efter verkliga sakskaäl, sådana dessa sakskaäl framstått för oss efter mogen prövning och överläggning. Vad åter själva frågan angår, är det klart, att när man tager till orda, man måste ställa sig mot bakgrunden av att man har klart för sig, att utskottets utlåtande kommer att godkännas såväl i denna kammare som av riksdagen. Att det under sådana förhållanden icke kan vara skäl, även för den, som har en avvikande mening, att taga till några så alldeles skarpa och kraftiga ordalag, ligger, tycker jag, tämligen i sakens natur, och man får mer inskränka sig till att söka klargöra de skäl, som för en själv varit avgörande vid frågans bedömande. Beträffande de skäl, som anförts, kan man säga, att det första, och man skulle kunna säga det mest framträdande, har varit den långa agitation som från arbetarhåll framkommit. Och jag får säga, att jag för min del har icke ett ögonblick gjort mig varken döv eller blind för den kraft och styrka, som ligger bakom denna agitation. Men jag har ej heller kunnat alldeles bortse från att denna agitation nog under senare år icke kommit att framstå lika sakligt befogad, som den gjorde vid agitationens början, ty det lär icke kunna förnekas, att arbetstiden har mycket förkortats inom alla industrier och alla näringslivets områden, sedan denna agitation började.

Jag har vidare försökt att granska även de andra sakskaäl, som förebragts, och jag har dessutom försökt för mig själv uppleta skäl och motskaäl, både praktiska och ideella, i den mån de kunnat vara vägledande för min syn och verka avgörande för frågans bedömande.

Vi ha också i vår reservation gjort ett litet medgivande åt tanken på införandet av en reglerad arbetsdag och detta i yrken och fabriksarbete, där denna är av synnerligt behov påkallad på grund av arbetets egen art och hälsofarliga beskaffenhet. Detta medgivande eller vad vi sagt därom återfinnes i utskottets utlåtande på sid. 44, och jag anser mig icke behöva här upprepa dessa skäl för att icke i onödan upptaga kammarens tid.

Jag sade nyss, att det är ostridigt, att arbetstiden under de senare årtiondena nedgått rätt betydligt från vad den förut varit, och detta

har givetvis kunnat ske genom förbättrade ekonomiska förhållanden i förening med en utveckling av de maskinella krafter, som kunnat användas i arbetet, och det är väl alldeles tydligt åtminstone för mig, att så kommer att ske även i fortsättningen, om man också icke har en i lag föreskriven normalarbetsdag av 8 timmar eller annan längd. Det är dock den skillnaden med den nedsättning, som kunnat ske i arbetstiden hittills, att den kunnat ske under mjuka former, att den kunnat anpassa sig efter särskilda förhållanden, under lämpliga tider och efter avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare. Men i och med att man får denna arbetstid genom lag föreskriven, är det ändå — det måste vi vara överens om — i det närmaste slut med dessa mjuka övergångsformer, ty det blir en lag, som kommer att verka tämligen tvärhugget, även om det finns undantagsmedgivanden, som vissa myndigheter kunna lämna.

Det medgives också från den andra sidan, delvis åtminstone, att det skall kunna bli svårigheter genom denna normalarbetsdag i produktionshänseende, men man åberopar som skäl däremot åtskilliga förhållanden, och bland annat säger man, att även andra länder komma att genomföra denna normalarbetsdag. Utan att vilja förneka, att beviskraft ligger i detta argument, kan man dock däremot ställa, att de länder, med vilka vårt industriella liv mest har att mäta sig, huvudsakligen England och Amerikas förenta stater, icke ha normalarbetsdagen genomförd åtminstone ännu och sannolikt icke komma att genomföra den så pass tidigt, som det är fråga om att genomföra den här. Vi skulle således i varje fall komma före, och de andra skulle komma i efterhand och därmed få åtnjuta fördelarna av ett kvarstående och kunna utnyttja de svårigheter, som förestå särskilt i vårt land under denna svåra övergångstid, ty att vi befinna oss i en övergångstid, varom man icke kan säga när den skall sluta, torde alla medgiva. Nu är det väl ock så, att vårt land i vissa avseenden icke är fullt jämförligt med andra länder, ty den egenartade utsträckning, som vårt land har och som man icke finner hos de flesta andra länder, särskilt dess geografiska förhållanden och därav följande helt olika klimat- och ljusförhållanden — dessa omständigheter äro egendomliga särskilt för vårt land. Men härtill kommer framför allt olikheterna i kommunikationshänseende, vilka senare åtminstone i särskilt hög grad göra sig gällande i fråga om den ena landsändans förhållande i konkurrenshänseende till den andra.

Nu förstår jag, att man invänder, att vi ha tvenne länder, som med oss äro tämligen jämförliga i både geografiskt och klimatiskt hänseende, vilka genomfört 8 timmars arbetsdagen, nämligen Finland och Norge. Jag skall icke giva mig in på huru pass stor beviskraft detta kan ha, men jag vill i förbigående påpeka, att vad Finland beträffar förhåller det sig så, att normalarbetsdagen där ännu mycket litet prövats. Att detta kan bero på de inrikespolitiska förhållanden, som råda i detta land, är en sak, som egentligen icke hör hit. Men jag menar, att man icke har någon erfarenhet att stödja sig på, huru lagen verkat i Finland, och vad Norge beträffar är det icke alldeles samma förhållanden med det norska näringslivet som med det sven-

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

ska. Ty om man ser efter, vad som är det huvudsakliga av norskt näringsliv, så finner man, att det är skeppsfart och fiske, något som de norska lagarna icke tagit sikte på i samma förhållande som t. ex. denna lag i fråga om industriförhållandena i vårt land.

Att här föreligger en stor ekonomisk fråga med stor räckvidd har tydligen påvisats av den näst föregående talaren. Men då säger man, att arbetsprestationerna icke behöva minskas åtminstone icke i samma utsträckning som arbetstiden, emedan det är att förutse, att arbetsintensiteten kommer att ökas. Ja, detta tal verkar icke åtminstone på mig så värst lugnande, ty om samma arbetsmängd skall utföras på kortare tid, så fruktar jag, att vi få att göra med ett folk med utvecklad nervositet. Var och en som deltagit i kroppsarbete vet, att, om man skall utföra ett arbete på kortare tid än den normala, detta icke kan ske utan en högre grad av kroppsanspänning, vilket verkar betydligt mer kraftnedsättande, än om man med mera lugn kan utföra arbetet.

Jag kan givetvis icke alldeles förbigå denna frågas inverkan på vårt jordbruk. Visserligen innefattas icke detta under lagen, men ingen torde kunna tänka, att icke denna näring skall komma att röna inverkan härav. En förkortad arbetstid för hela industrin kommer att medföra samma förhållande även vid jordbruket, och det vore för resten inkonsekvent att fordra, att jordbrukets arbetare skulle ha betydligt längre arbetstid än andra, enär väl ingen vill påstå, att detta arbete är av lättare beskaffenhet än fabriksarbete i allmänhet taget. Vad detta kan innebära i kostnadsökning för jordbrukets alster kan givetvis icke angivas, men man kan dock med mycket stor sannolikhet förutspå, att det måste bli dyrare produktionsförhållanden, vilket åter måste hava till följd dyrare varor och dyrare levnadsomkostnader i allmänhet. Men det är ju heller icke fråga om endast indirekta inverknings för jordbruket, ty redan nu talar man om arbets-tidsreglering även för dess arbetare, och det torde bli endast en tidsfråga, när en liknande reglering får lov att införas även vid jordbruksnäringsen, om denna lag nu antages. Ja, det torde bli en rent av tvingande nödvändighet att företaga en sådan reglering även med risk att den ekonomiska grundvalen för näringen kommer att avsevärt försvagas.

Till sist kan jag icke underlata att säga några ord om den ökade fritiden. Man måste fråga sig: kommer denna att användas på ett sätt, som alltid kan sägas vara till gagn för den, som kommer att bli delaktig av densamma? Visserligen har jag erfårit, att det i våras från regeringshåll sades, att denna sak icke får inblandas i diskussionen, men om man står mitt uppe i det levande livet och ser företeelserna där, kan man icke låta bli att även reflektera över den sidan av saken. Vi kunna icke vara blinda för det dyrbara nöjesliv, som en stor del av ungdomen strävar efter och hängiver sig åt, vilket nöjesliv oftast icke är av förädlade eller karaktärsdanande beskaffenhet. För mig står det klart, att, om det blir en ökad fritid, en längre tid på dagen, som ungdomen i ett sammanhang får vara ledig, ungdomen givetvis får större möjlighet att icke blott fullfölja utan även uppodla detta nöjesliv, såsom jag tror till skada för icke så få av dem.

Ja, herr talman, jag skulle kunna sluta med detta. da jag härmed någorlunda torde ha tillkännagivit den mening, som för mig varit bestämmande, men då jag förutser, att, sedan kammarerna gjort den första voteringen, vi också, även de, som egentligen icke vilja vara med om förslaget, måste giva oss in i en detaljgranskning av detsamma. så ber jag redan nu få säga, att jag tror, att 3 § i föreliggande förslag icke bör av kammarerna bifallas i det skick den är utan att detsamma bör återställas i det skick, som den föreslogs av utskottet vid lagtima riksdagen. Jag skall, då vi komma dit, göra särskilt yrkande härom och ber nu endast att få framhärda i det avslagsyrkande vi gjort i vår reservation.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

Herr von Sydow: Herr greve och talman mina herrar! Den förste ärade talaren yttrade, att denna fråga redan vid den lagtima riksdagen i våras blivit så grundligt omdebatterad, att det vore svårt att komma fram med några nya argument eller några nya synpunkter, och att man därför borde fatta sig kort. För min del anser jag detta vara riktigt, och jag skall försöka att icke giva anledning till ett återupprepande av den långvariga debatten från i våras. I det läge, vari frågan nu befinner sig, anser jag mig emellertid icke kunna underlåta att komma med några erinringar.

Jag ber då att få säga, mina herrar, att nu liksom i våras är för mig det avgörande för hela frågan, huruvida man, därest vi nu genomföra 8-timmarsdagen, har grundad utsikt att anlägga, att vad som förloras genom arbetstidens förminskning skall återvinnas genom en ökad arbetsintensitet. Ty är det så, att man kan antaga, att detta skall bli förhållandet, synes mig ingen böra vidare motsätta sig lagens antagande. Därest det icke medför några för samhället i dess helhet menliga ekonomiska följder, synes det mig, att man bör tillmötesgå arbetarklassens livliga önskan om 8-timmarsdagens genomförande. Jag vill sålunda för min del icke tillmäta det argument en avgörande betydelse, som den siste ärade talaren anförde, nämligen tvivelsmål, huruvida en ökad fritid verkligen komme att användas på ett sådant sätt, att den vore till förmån för arbetarna. Men om det är så, att man icke kan genomföra 8-timmarsdagen, utan att i och med detsamma produktionen avsevärt minskas och som en följd därav hela vårt lands ekonomiska läge försämras och den dyrtid, varunder nu hela det svenska folket suckar, förlänges och försvåras, så synes det mig, att man har all anledning att ställa sig ytterst betänksam mot den ifrågasatta lagstiftningen.

I detta avseende mina herrar, har det förekommit något nytt sedan i våras: lagrådet har tagit detta ärende under omprövning och har efter granskning av den utredning, som föreligger, kommit till det resultatet, att det icke kan antagas, att den nedsättning i arbetsmängden, som 8-timmarsdagens genomförande innebär, skall bli ersatt genom ökning av arbetsintensiteten. Detta yttrande av en fullt opartisk myndighet efter noggrann granskning av den utredning, som är förebragt i saken, anser jag icke, att man kan föringa. I

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

övrigt stämmer det väl med vad som har framkommit vid den undersökning, som har skett. Det har klarlagts, att det inom stora delar av industrien icke är möjligt att genom ökad arbetsintensitet återvinna vad man förlorar i arbetstid, nämligen inom de grenar, där arbetets tempo bestämmes av maskinernas arbetstakt, och detsamma gäller även på de områden av industrien, där produkten är resultatet av en kemisk process, som tager sin tid. Däremot är det ju riktigt, att i de grenar av våra näringar, där det manuella arbetet är den huvudsakliga faktorn, teoretiskt sett en minskning av arbetstiden kan neutraliseras genom ökad arbetsintensitet, och det kan framdragas exempel på att sådant i ganska avsevärd utsträckning skett i andra länder. Men därvid är att besinna, att den del av vår industri, där det manuella arbetet är huvudsaken, är mycket obetydlig i jämförelse med maskinindustrien, så att i stort sett kan en ökning av arbetsintensiteten inom denna del icke hava någon egentlig betydelse. Därtill kommer, att man har mycket grundad anledning att antaga, att någon ökning av arbetsintensiteten icke kommer att ske ens i dessa grenar av våra näringar. En mycket beklaglig följd av världskriget har nämligen blivit, att arbetshågen över hela världen avtagit. Efter de fruktansvärda förödelse, som kriget har medfört, borde folken och individerna anstränga sina yttersta krafter för att återvinna något av de oerhörda värden, som gått förlorade. Men det är sorgligt, att motsatsen synes vara förhållandet. I alla länder visar sig en minskad håg till arbete. Man fordrar förkortad arbetstid, och man vill arbeta mindre under den tid, arbetet pågår. Denna strömning har kommit även till vårt land, om jag också må säga, att den icke här visat sig i samma beklagliga omfattning som i andra länder och särskilt då i de krigförande. Men man måste alltid räkna med denna strömning, och man måste även räkna med, att det finnes en organisation ibland våra arbetare, som har på sitt program strävan att tillfoga industrien avbräck, att sätta ned arbetets resultat. Detta är den syndikalistiska organisationen. Den är nu visserligen icke stor. Dess medlemsantal torde kunna beräknas till mellan tio och tjugotusen arbetare — jag talar nu om den syndikalistiska fackorganisationen och icke om den politiska organisationen, vilken herrarna torde känna till. Men dess inflytande sträcker sig in i landsorganisationen, och vi se, hurusom flera stora förbund inom denna få sitt handlingssätt i vissa fall syndikalistiskt färgat. Däri ligger det mest beklagliga med denna rörelse, och i den mån den vinner utbredning, minskas också arbetsintensiteten och arbetsprodukten.

Jag ber att i detta fall få återgå till diskussionen i våras. Då jag därunder anförde ett yttrande, som stått återgivet i en syndikalistisk tidning, tillfrågades jag, vad detta vore för en tidning. Jag blev icke i tillfälle att då svara på denna fråga, därför att jag icke var närvarande i kammaren, då frågan ställdes till mig. Den ärade ledamot, som framställde frågan — det var herr Ström — tillhör icke längre kammaren, men jag ber ändå att nu få svara och hänvisa honom till tidningen Syndikalisten för den 21 augusti 1918,

där han skall återfinna det resonemang, som jag relaterade här i kammararen. *Lagförslag om arbetstidens gränsnings (Forts.)*

Såsom greve Lagerbjelke framhållit, behöver man för övrigt i detta hänseende icke tillgripa gissningar eller hänvisningar till utlandet. Vi ha erfarenhet från vårt land att bygga på. Under den senare tiden hava mycket stora avkortningar skett i arbetstidens längd. Inom en av våra största industrier, verkstadsindustrien, som omfattar cirka femtio tusen arbetare, har arbetstiden från detta års början nedsatts med flera timmar. Liknande har skett vid flera andra industrier, och i statens affärsdrivande verk arbetar man, såsom greve Lagerbjelke erinrade, med 8-timmarsdag. Om nu verkligen arbetsintensiteten skulle ökas efter en nedsättning av arbetstiden, kunde man tro, att man skulle kunna spåra en sådan ökning inom dessa företag. Men herrarna kunna gå till vilken arbetsgivare som helst inom dessa industrier eller vända sig till vilken som helst av cheferna eller ingenjörerna vid statens verk och fråga dem, och herrarna skola finna, att dessa icke kunna konstatera, att det varit någon ökning i arbetsintensiteten. Nej, mina herrar, sådan situationen i själva verket är, med den arbetsohåg, som alltmera sprider sig, få vi vara glada, ifall därest arbetstiden nedsättes till 8 timmar, arbetsintensiteten kan förhindras att sjunka och hållas uppe vid vad den förut varit. Sådan är helt enkelt situationen.

Herr civilministern medger också, att det kan vara möjligt, att produktionen kommer att sjunka efter 8-timmarsdagens genomförande, men han anser detta icke vara så farligt, ty de siffror rörande industriens ökade kostnader, som en verkställd utredning givit vid handen, finner han icke vidare avskräckande. Dessa siffror för ökade omkostnader äro 3,47 procent med oförändrat arbetarantal, och 4,54 procent, om antalet arbetare i produktionen ökas. Dessa siffror se mycket små ut, men mina herrar, för att rätt bedöma deras värde måste man känna, huru stor avkastningen är på det kapital, som är nedlagt i den svenska industrien och detta kapitals förhållande till omkostnaderna. Jag vill säga herrarna, att nettoavkastningen av det kapital, som är nedlagt i vår industri, under normala tider är mycket låg. Jag har sett undersökningar från sakkunnigt håll, som visa, att den kan beräknas till fyra, fem procent, och om man sätter detta i jämförelse med de siffror, som herr civilministern finner låga, får man nog den uppfattningen, att de i själva verket äro mycket allvarliga.

Ett av de skäl, som i våras anfördes mot att för närvarande genomföra 8-timmarsdagen, var att den svenska industrien nu efter krigets slut arbetar under mycket dåliga konjunkturer. Arbetslösheterna ha stigit oerhördt, frakterna ha stigit kolossalt, prisen på kol och förnödenheter ha ökats i en otrolig grad, och avsättningen har blivit alltmer försvårad. Det synes då, som man borde hava särskild anledning att icke nu lägga ytterligare tunga på industrien genom lagstiftningsåtgärder. I själva verket har läget nu blivit ännu mera bekymmersamt, än det var i våras. Då kommerskollegium, det ämbetsverk som närmast har att handlägga frågor rörande

Första kammararens protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 7.

Lagförslag om
arbetstidens
ögränsning.
(Forts.)

våra näringar, i våras yttrade, att den dåvarande tidpunkten var den sämsta tänkbara för 8-timmarsdagens genomförande, så har detta yttrande nu vederlagts av erfarenheten, ty den nuvarande tidpunkten är ännu sämre än den av kommerskollegium åsyftade. Jag vill icke trötta herrarna med att i detalj uppehålla mig vid hurudant läget är inom våra viktigare industrier, särskilt exportindustrierna. Men jag kanske ändå kan få yttra några ord rörande den saken. Vi kunna taga t. ex. järnindustrien, vilken, såsom herrarna veta, är den äldsta av våra exportindustrier, och som ännu intager ett utomordentligt viktigt rum i vårt land. Där äro i själva verket konjunkturena sådana, att det icke låter sig göra att med vinst tillverka en ton järn här i landet, och till följd därav äro av de 131 masugnar, som finnas här i landet, för närvarande endast 52 i drift; de övriga stå oanvända. Detta är nu en industri, vilken såvitt jag vet, på det tyngsta sätt skulle drabbas av 8-timmarsdagen, och i det läge, där den redan befinner sig, synes det mig vara mycket hårt, om den skall utsättas därför. Konjunkturena äro som sagt bekymmarsamma även för övriga industrier. Jag har här uppgifter rörande dem, men jag vill icke trötta herrarna med att föredraga dem. Herrarna torde nog i allmänhet veta, hurudana förhållandena äro. Det synes mig alltså, att de närvarande konjunkturena äro av den beskaffenhet, att de borde mana till en alldeles särskild varsamhet från statens sida i fråga om åtgärder, som betunga näringslivet.

Herr civilministern har i propositionen gjort gällande, att läget i ett avseende blivit något förändrat från i våras. Det gäller lagstiftningen i utlandet. Herr civilministern ansåg sig redan vid den första propositionens framläggande i enlighet med socialstyrelsens utlåtande kunna konstatera, att 8-timmarsdagen vore »ett nästan allmänt internationellt faktum». Numera anser han, att denna lagstiftning utomlands gått framåt så, att den är »så nära till internationellt förverkligande som möjligt, utan att bindande avtal mellan länderna slutits». Jag tillåter mig för min del betvivla, att i stort sett på denna mycket viktiga punkt frågan är i ett annat läge, än den var i våras. Det kan konstateras, att en del länder, med vilka vi ha få affärsförbindelser, t. ex. Spanien, Portugal och andra, hava genomfört en lagstiftning om 8-timmarsdagen, men i de stora industriländerna och även i våra grannländer — sålunda de länder, med vilka vi skola konkurrera — kan jag icke finna annat, än att läget är fullkomligt detsamma, som det var i våras. I Tyskland hade man redan då en lag, vars tillkomst uttryckligen motiverades av nödvändigheten att vid demobiliseringen skaffa arbete åt de hemvändande soldaterna. I Frankrike har man en lag, som innehåller ett principuttalande till förmån för 8-timmarsdagen, vars realiserande skall bero på särskilda ordonnanser, tillkomna efter förhandlingar mellan arbetsgivare, arbetare och sakkunniga. I England har man lagt fram ett lagförslag för parlamentet som betecknar en något ändrad uppfattning mot förut — Lloyd George hade nämligen uttalat sig mot en dylik lagstiftning. Beträffande Amerika äro förhållandena fortfarande desamma som i våras. Där kan nå-

gon rikslagstiftning icke komma i fråga utan saken skall avgöras genom lagstiftning i de särskilda staterna men därom veta vi icke något. Från Japan vet man intet vidare än att man tror att stämningen där är mycket emot en sådan lagstiftning.

Jag kan således icke finna annat än att lagrådet har rätt, då det gentemot herr civilministern säger att i stort sett ligger saken så, som den låg i våras och att om vi nu genomföra 8-timmarsdagen, vi i förtid binda oss i konkurrensen med utlandet.

I övrigt kan den, som icke blott ser till ytan, utan vill granska dessa företeelser något noggrannare, mycket lätt konstatera, att i de flesta av de stora länderna, där man av politiska skäl fört fram förslag om införande av 8-timmarsdagen, en stark underström går emot densamma och allt flera betänkligheter riktas mot den politik, som sålunda vill lägga en tunga på näringslivet. I Tyskland betvivlar man, att 8-timmardagen blir en verklighet, om folket, som vi hoppas, kommer att resa sig och söka genom arbete återvinna något av det förlorade. I Frankrike har mau sett, att näringslivets representanter, handelskammare och andra, gått in med petitioner till regeringen, att 8-timmarsdagen för närvarande måtte suspenderas, och att det i England och Amerika finnes starka strömningar emot densamma, torde också med lätthet kunna konstateras. I varje fall, mina herrar, synes det mig, att man bort avvakta den socialpolitiska konferens, som speciellt just för denna fråga och några i sammanhang därmed stående inom kort skall sammanträda i Washington. Det synes mig, att det skulle ha varit fördelaktigt, när den svenska staten blir representerad vid denna konferens, om dess representanter kommit dit icke med bundna händer, utan med fullkomlig frihet att säga ja eller nej. Det synes mig, att vid alla internationella avtal och troligen också vid de flesta andra, det är en fördel, att underhandlarna icke äro i förväg bundna och deras ståndpunkt känd. Vad skola de så uträtta? Även den, som i själva verket är anhängare av 8-timmarsdagen borde, synes det mig, i det fallet önska, att icke något definitivt bindande beslut föreläge förrän efter konferensen i Washington.

Om också det nu framlagda lagförslaget i huvudsak överensstämmer med det, som frambars i våras, så finns det emellertid, mina herrar, vissa olikheter. För det första gäller detta den viktigaste paragrafen i hela lagen, 4 §, som innehåller de allmänna bestämmelserna om den tillåtna arbetstidens längd. I den förra propositionen var arbetstiden begränsad till 8 $\frac{1}{2}$ timmar om dagen eller 48 timmar i veckan. Nu är den såsom det principala begränsad till 8 timmar om dagen eller 48 timmar i veckan. Fastän det icke synes matematiskt rimligt, är emellertid förhållandet det, att om man har en arbetsvecka om 6 dagar och 8 timmar, så blir detta icke 48 timmar, utan något mindre. Detta beror på, att den s. k. engelska veckan eller den ordningen, att lördagen skall vara halv eller i varje fall förkortad arbetsdag, har vunnit ett sådant burskap här i landet, har såsom en trossats så ingått i blodet hos våra arbetare, att det icke finnes någon möjlighet att få en ändring

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

i det avseendet. Ifall man således de första dagarna av veckan arbetar 8 timmar om dagen, så arbetar man otvivelaktigt mindre på lördagen, och då får man 45 eller 46 timmars arbetsvecka. Såsom herrarna kunna finna, har detta också iakttagits i den holländska lagen. Där summerar man rätt. Man säger nämligen, att arbetstiden skall vara 8 timmar per dag eller summa 45 timmar i veckan. Det är matematiskt oriktigt, men faktiskt rätt summerat. Nu vet jag väl, att det genom en senare punkt i denna paragraf är berett möjlighet för arbetsgivaren att komma överens med sina arbetare om en arbetstidslängd om 8 1/2 timmar under de första fem dagarna i veckan, med villkor att summan blir 48 timmar. Men det är givet, att när det principala, det som står först i paragrafen, är den andra ordningen, och den också helt naturligt är mera tilltalande för arbetarna, så blir det stora svårigheter att få dem att gå in på den senare ordningen, och det kan icke gärna ske utan stora stridigheter. Det blir en maktfråga. Vill man således skapa en lagstiftning i syfte att främja arbetsfreden, tror jag, att det är olyckligt att vidtaga denna förändring i 4 §. Jag tror, att den kommer att leda till stora stridigheter på arbetsmarknaden, om icke genast så inom en nära framtid, och man kan befara, att den skall leda till icke 48 timmars arbetsvecka, utan 45—46 timmars, och det är väl få av herrarna, som för närvarande önska en så kort arbetsvecka.

I ett annat avseende däremot, mina herrar, innehåller lagförslaget en verklig lindring. Det är beträffande små affärer, som äro belägna på landsbygden och där endast 4 arbetare eller färre användas, ävensom sådana särskilda företag, där endast fyra arbetare användas. Detta är alldeles otvivelaktigt till förmån för landsbygden och jordbrukarna. Det är nämligen givet, att det är en stor olägenhet för en lantbrukare, att om han har en hantverkare på sin gård, denne skall sluta sitt arbete tidigare än jordbruksarbetarna, och detta kan med denna bestämmelse hindras. Men saken kan också ses från den andra sidan, och jag måste säga, att man kan göra tungt vägande invändningar mot denna bestämmelse. För det första är det alldeles otvivelaktigt, att den principiellt sett är oriktig. Vår för genomföra ni, mina herrar, 8-timmarsdagen? Jo, det är av dels hygieniska, dels sociala skäl. Man anser, att den alltför långa arbetstiden kan vara ogynnsam för arbetarnas hälsa och i varje fall hindrar dem från den utveckling de böra få. från förskaffande av bildning och från deltagande i politiska värv och sådant. Men genom denna bestämmelse undantager man från lagstiftningen just de områden där i själva verket arbetstiden är längst. Ty arbetstiden är icke längst vid de stora företagen. Där regleras den genom kollektivavtal, och där hålla arbetarorganisationerna hand över, att den icke blir längre än det normala. Men vid de små företagen i landsorten är kontroll omöjlig, och det är otvivelaktigt, att det finnes hantverkerier och andra små affärer, där arbetstiden ännu är alldeles för lång och där också verkstäderna äro av en beskaffenhet, som innebär hygieniska vådor för arbetarna. Nu tager man

undan just dessa från lagstiftningen. Detta är principiellt felaktigt.

Jag må vidare säga, att denna bestämmelse också innebär ett allvarsamt hot mot hantverket. Hantverket har redan en svår ställning. Det skall konkurrera med industrien, och det skall draga till sig arbetskraft under förhållanden, som icke kunna vara just lockande för ynglingarna. Den långa arbetstiden inom hantverket är icke lockande för dem, när de på kort tid kunna komma till en stor inkomst inom industrien. Och nu kommer man här med en bestämmelse, som ytterligare försvårar hantverkets uppblomstring. Ifall en hantverkare har 4 arbetare, ja då är han fri från lagen. Men kommer han däröver, om han genom energi och duglighet lyckas driva upp sin affär, så att han får 5, 6 arbetare, så kommer hans företag att falla under lagen. Detta är icke rätt. Och ifall en lantbrukare vill ha t. ex. ett målningsarbete utfört på sin gård och går till en målarmästare, som har 5, 6 arbetare, så kan han få det, men de få icke arbeta mer än 8 timmar. Går han däremot förbi mästaren direkt till arbetarna, så får han ha dem i arbete varje dag hur länge som helst. Detta är att ställa hantverksmästarna utanför det hela, och det är verkligen en bestämmelse, som jag ur hantverkets synpunkt måste anse vara beklaglig.

Jag kanske till sist, mina herrar, kan få lov att yttra några ord om min personliga ställning i denna fråga, eftersom jag i pressen angräps för att jag skulle ha ändrat mening i saken, därmed att jag nu inom utskottet skrivit under den högerreservation, som går ut på rent avslag. Så är i själva verket icke alls förhållandet. Redan i våras framhöll jag, att jag ansåg, att ett allmänt genomförande nu av 8-timmarsdagen skulle vara en stor olycka för hela världen. Jag ansåg tidpunkten vara sådan, att man icke skulle tänka på att förkorta arbetstiden, utan på att arbeta så länge och så intensivt som möjligt. Man skulle inrikta alla sina krafter och hela sin håg på att genom större sparsamhet vinna åter något av vad kriget förrött. Men samtidigt med att jag sålunda ansåg, att man icke borde genomföra 8-timmarsdagen, så kunde jag icke vara blind för att det gick en strömning över hela världen för en förkortning på lagstiftningens väg av den förutvarande arbetstiden, och jag ansåg, att det skulle vara gagnlöst för oss att söka isolera oss från denna strömning. Jag var viss om att den skulle komma hit, och att vi i större eller mindre mån skulle få rätta oss efter den. Under sådana omständigheter ansåg jag det lyckligt, om man åtminstone temporärt kunde lösa frågan här genom att fastställa en arbetstid för industrien, som å ena sidan tog bort vad som var för mycket på många ställen och som för det ojämförligt största antalet av industriens arbetare medförde en verkligt effektiv nedsättning i arbetstiden, men å andra sidan enligt förebragt utredning icke för industrien ledde till något alltför kännbart men.

På sådana grunder föreslog jag, som kanske herrarna behaga erinra sig, att för fabriksindustrien skulle fastställas en arbetstid av i allmänhet 54 timmar i veckan och för arbete, pågående i skift

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

veckan runt, 56 timmar, men denna tanke vann icke någon avsevärd anslutning. Från regeringen gavs den mest kategoriska försäkran, att den icke under några omständigheter gick med på en sådan lösning. Från det socialdemokratiska partiet uttalades detsamma, och de liberala riksdagsmän, som yttrade sig, ställde sig minst sagt kyliga emot tanken. Då därtill kom, att den även inom det parti jag själv tillhör icke vann någon mera allmän anslutning, så var det uppenbart för mig, att den vägen icke var framkomlig. Det var uppenbart för mig, att den icke var framkomlig i våras, och det är ännu mer uppenbart för mig, att den icke är framkomlig nu. Men då man icke kan lösa frågan på den vägen, har jag icke för min del kunnat taga på mig ansvaret, att 8-timmarsdagen nu under dessa konjunkturen skall genomföras med hjälp av min röst.

Herr greve och talman! Jag ber alltså att få yrka avslag på den kungl. propositionen samt utskottets betänkande.

Herr statsrådet Undén: Herr talman! Utskottets majoritet har tillstyrkt den kungl. propositionen med endast en ändring, nämligen i vad det rör mindre hantverket på landsbygden. Detta arbetsområde vill utskottet utesluta från den föreslagna lagen. Samtidigt har utskottet uttalat sin sympati för att även trafikpersonalens arbetstid kommer att bli föremål för en reglering och önskat, att en undersökning i den saken fullföljes snarast möjligt, varvid grundtanken i detta lagförslag skulle komma till tillämpning. Likaledes har utskottet önskat, att en utredning sättes i gång för att undersöka, huruvida gruvarbetarna eventuellt böra komma i åtnjutande av kortare arbetstid än 8 timmar. Regeringen är för sin del beredd att acceptera den ståndpunkt, som utskottet sålunda har kommit till.

Under debatten här om 8-timmarsdagen ha från högersidan framförts en del argument av mer formell art. Man säger t. ex., att lagförslaget är illa hopkommet, att det icke har passerat alla utredningsstadier i Kungl. Maj:ts nådiga tågordning, eller att det vore lämpligare med frivilliga avtal än med en schematisk lag om reglering av arbetstiden. Vad man än kan säga om dessa invändningar, klart är, att de icke varit bestämmande eller avgörande för högerpartiets avvisande ståndpunkt i frågan.

Det må gärna medgivas, att lagen är behäftad med en hel del ofullkomligheter, och att den kan visa sig i behov av ändringar, när den träder ut i tillämpning. Till dessa ofullkomligheter kan jag dock icke räkna formuleringen av 4 §, där herr von Sydow ville se en reell skillnad mot lagsförslaget vid lagtima riksdagen, då det i själva verket endast är en redaktionell omskrivning av paragrafen. Invändningen åter att frivilliga avtal vore lämpligare, studsar som bekant tillbaka på det faktum, att någon offert om ett sådant avtal icke har kommit från vederbörligt håll, och jag gissar, att arbetsgivareföreningens ärade ordförande är rätte mannen att giva upplysning om anledningen till detta uteblivande.

De verkliga skälen mot lagförslaget äro givetvis andra. Vi få veta, att Sverige icke bör gå i spetsen, när det gäller att lagstifta om

arbetstiden. Sverige bör icke gå före andra länder i världen. Vi kunna då svara, att den situationen sannerligen icke föreligger. Det ena landet efter det andra har före Sverige genomfört en sådan här lagstiftning. Vi hava den t. ex. i Norge, Finland, Tyskland, Tysk-Osterrike och Frankrike. Vi hava lagförslag antagna av parlamenten i Schweiz och Nederländerna. Vi hava lagförslag föreliggande i England, och vi hava ett avtalsenligt genomförande av 8-timmarsdagen i Danmark.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Nu göres det vissa invändningar mot denna jämförelse med främmande länder. Herr von Sydow nämnde bland annat något om den tyska lagstiftningen och antog, att den bara var av mera tillfällig art. Den var, yttrade han, tillkommen vid demobiliseringen för att skaffa arbete åt de hemvändande soldaterna. Detta är verkligen ett fullkomligt missförstånd av den tyska lagstiftningen. Redan då den tyska revolutionen hade genomförts, utfärdade den då sittande regeringen en förklaring, vilken, såsom det hette, hade laga kraft. Där det bland annat försäkras, att en förkortning av arbetstiden till 8 timmar skall genomföras med det snaraste och träda i kraft senast den 1 januari 1919. Sedan kom såsom en konsekvens av detta lagförslag en lag, som visserligen var utfärdad av ämbetsverket för den ekonomiska demobiliseringen, men som icke på något vis anger sig vara tillfällig eller att avse endast tiden för demobiliseringen. Den ekonomiska demobiliseringen bör över huvud taget icke sammanblandas med den militära, utan den innefattar helt enkelt, kan man säga, det ekonomiska återuppbyggandet av landet. Detta ämbetsverk hade fått den mest vidsträckta fullmakt och hade i sin hand att utfärda en sådan här lag. Sedan kom däremot under 1919 i mars månad en lag om de affärsanställdas arbetsdag, och den var begränsad att gälla för tiden under den ekonomiska demobiliseringen.

Det kan icke heller anses riktigt, att den franska lagen omfattar endast ett principbeslut. Jag skall icke nu närmare gå in på denna fråga, som förelåg redan vid förra riksdagen, men nog vore det väl underligt, om det restes protest mot lagen från handelskammarna, såsom herr von Sydow omnämnde, med yrkande att den skulle suspenderas, om den endast innefattade ett principbeslut. Enligt de meddelanden, som regeringen har mottagit från beskickningen i Paris, genomföres lagen alltså succesivt i den ena industrien efter den andra, och arbetsministern har uttryckligen förklarat, att det är meningen att i fullständig omfattning och med största skyndsamhet tillämpa denna lag.

Man har på sista tiden något vänt på argumenteringen och säger: Vi skola åtminstone vänta, tills de stora industriländerna hava genomfört 8-timmarsdagen. Det är lagrådets uttalande, och det har upprepats här i dag. Ja, bland de stora industriländerna är väl Frankrike, som genomfört lagen. Dit hör väl vidare England, där lagförslag nu ligger under behandling. Det lagförslaget är visserligen ännu icke antaget, men redan förut har i England inom en mycket stor del av industrien 8-timmarsdagen införts genom frivilliga avtal. Jag har här i min hand en uppgift i den engelska arbetssta-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

tistiska tidskriften för augusti 1919, där det meddelas, att under de sju första månaderna i år nära sex miljoner arbetare fått sin veckoarbetstid förkortad med i genomsnitt 6 1/2 timmar per arbetare, och därigenom har, säger tidskriften, arbetstiden för de förnämsta industrierna i Storbritannien gått ned att ligga mellan 44 och 48 timmar i veckan, medan den tidigare låg mellan 60 och 48 timmar i veckan. Nu slungar man slutligen in ännu ett land, vars lagstiftning man skulle avvakta. Vi skola vänta, tills Japan har antagit 8-timmarsdagen. Ja, jag har icke inhämtat några upplysningar om Japans ställning i detta avseende, men med vilken respekt vi än se på Japan som industrimakt, böra vi nog akta oss för att anpassa vår arbetarskyddslagstiftning efter Japans. Då skulle vi skruva utvecklingen här i landet tillbaka åtskilliga år.

Hela denna ståndpunkt, att vi böra avvakta de främmande industriländernas åtgöranden i denna fråga, vilar alltså på ett stöd, som alltmera glider undan, och i själva verket torde man väl också bland motståndarna till lagen känna detta. Deras ståndpunkt är då uppenbarligen den, att vi oberoende av vad som sker i utlandet böra motätta oss införandet av 8-timmarsdagen här i landet. En sådan ståndpunkt är naturligtvis tänkbar, men det är märkligt, att det svenska högerpartiet därvidlag har en helt annan syn på denna fråga än de konservativa partierna i främmande länder. Där har nämligen, i det ena landet efter det andra, 8-timmarsdagen genomförts utan opposition från högerpartierna. Denna olikhet kan väl icke gärna vara betingad av att Sverige skulle befinna sig i ett sämre ekonomiskt läge än alla dessa andra länder, t. ex. Norge, Finland, Tyskland, Schweiz, Nederländerna och Frankrike, utan olikheten måtte väl ligga däri, att vårt högerparti har en annan uppfattning om nationalekonomi och socialpolitik än den, som är rådande i dessa främmande länder. Det är nu naturligtvis teoretiskt tänkbart, att det är vårt högerparti, som är mera klarsynt, då det förutspår, att 8-timmarsdagen skall medföra misär i landet. Det är möjligt, att vårt land är så genomfattigt, att det skulle bli en ekonomisk katastrof, om kroppsarbetet avstannade efter 8 timmar. Denna djupt pessimistiska uppfattning om vårt lands resurser skulle då i själva verket innebära, att de sanna arbetarvännerna äro de, som motsätta sig 8-timmarsdagens genomförande här i landet, även om den genomföres i hela världen för övrigt. Och alla de siffror, som anföras över industriens läge och utgifter och över sugningen av arbetskraft till jordbruket skola ju strängt taget bilda ett underlag för detta resonemang.

Då nu emellertid läget är det, att å ena sidan står högerpartiet här i Sverige med sin pessimistiska uppfattning och å andra sidan icke bara övriga partier i Sverige, utan också allmänna opinionen i en hel rad av främmande länder, så förefaller det sannolikt, att meningsskiljaktigheterna i själva verket icke hänga på de siffror, som anföras, utan att de bottna i mera känslöbetonade åsikter om huru socialpolitiken skall inrättas och huru samhället bör se ut. Om överallt utgångspunkten här vore gemensam, om alla hade ett lika liv-

ligt intresse för en förbättring av den svenska arbetarklassens läge. då skulle det säkert visa sig möjligt att mera lidelsefritt ägna sig åt nationalekonomiska betraktelser om 8-timmarsdagens verkningar. Det är emellertid ytterst svårt att i motståndet mot lagförslaget endast se de bekymrade människovännernas farhåga för att arbetarna själva skola rusa i fördärvet, och det ligger väl närmare till hands att utgå från att motståndarna till lagen icke i tillräcklig grad uppskatta det värde, som en ökad fritid innebär för arbetarklassen och för samhället i dess helhet, och att de icke heller äro beredda att bringa de offer, som eljest i andra länder anses nödvändiga och självklara. Svårigheten att här få ett enhälligt beslut ligger med andra ord däri, att det inom det svenska högerpartiet saknas resonans för det uttalande, som göres i bestämmelserna om nationernas förbund, att »8-timmarsdagen är av synnerlig och aktuell vikt», liksom även för den princip, som uttalas i den nya tyska författningen, att den mänskliga arbetskraften som det högsta ekonomiska värdet skall ställas under statens särskilda beskydd.

Jag tillåter mig, herr talman, i alla fall uttala den uppfattningen, att lagförslaget trots den opposition, som här reses, inom kort skall genom kammarens medverkan upphöjas till lag.

Herr E l i s s o n: Herr talman! Då även jag finnes ibland dem, som reserverat sig mot det nu föreliggande lagförslaget, vill jag med några ord angiva min ställning till denna fråga, oaktat det från samma håll yttrats rätt mycket förut.

Om man tager i betraktande arbetstiden förr och nu, skall man finna, att den såväl inom industrien som inom övriga arbetsområden alltjämt varit stadd i sjunkande, och den förste ärade talaren yttrade också härom, att nu har man på många områden kommit fram mot 8-timmarsdagen — om man icke fullt uppnått denna, så är man åtminstone i många fall nära den. Detta visar ju, att man, trots att vi för närvarande icke hava några lagstiftningsåtgärder i den vägen, ändå hava kunnat lösa frågan i många fall, där förhållandena så kräva, på övereuskommelsens väg.

Nu är jag för min del icke motståndare till 8-timmarsdagen, då det inom många industrier och yrken kan vara berättigat att tillämpa denna och i många fall kanske en ändå kortare arbetsdag, men varför jag icke kan finna denna lagstiftning lämplig är, att arbetsförhållandena inom olika industrier och yrken äro så växlande, att vad som är lämpligt i det ena fallet icke är så lämpligt i det andra. Ja, i många fall är helt säkert sju eller åtta timmars arbete mycket mera krävande, än nio eller tio timmars arbete är i andra fall. Då förhållandena äro så olika på olika områden, kommer lagen till sina verkningar tydligen att bliva olämplig och i många fall opraktisk.

Men det invändes häremot, att 8-timmarsdagen är ett gammalt krav från arbetarnas sida och numera också ett internationellt krav, som måste genomföras. Ja, även om 8-timmarsdagen är ett gammalt önskemål från arbetarnas sida, så är det ändå en bra betydande skill-

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

nad nu mot den tiden, då detta krav uppställdes. Numera har arbetarklassen både politiskt och ekonomiskt en bra mycket starkare ställning och kan framföra sina krav och göra dem gällande mycket lättare än på den tiden. Och vad sedan beträffar att det numera blivit ett internationellt krav, så är ju denna fråga helt ny, och i de flesta länder, som hava framdragits i debatten, belinner den sig i sitt begynnelsestadium och har ännu icke hunnit visa sina verkningar. Det hade helt visst därför varit klokare, om vi något avbidat förhållandena i detta avseende och sett, huru de kunna gestalta sig i andra länder. Såsom i debatten framhållits, komma de ekonomiska konsekvenserna helt visst att bliva ganska betydande, och huru beaktansvärda de sociala fördelarna än kunna vara av ett genomförande av denna lag, så måste dock den ekonomiska sidan av saken särskilt beaktas, ty möjligheten att uppnå de sociala fördelarna beror ju på hur man kan reglera de ekonomiska förhållandena. Det är ju alldeles tydligt, såsom också framhållits i dag, att om en förkortning av arbetstiden skall inträda, men icke en motsvarande arbetsintensitet kan frambringas, så uppstår en minskning i produktionen och samtidigt då även en minskning i industriens bürkraft.

Om det då, som den förste ärade talaren här yttrade i dag, är nödvändigt att uppehålla industrien vid sin nuvarande tillverkningskapacitet, och om den, som han sade, helst bör ökas, så måste det ske genom att tillföra industrien större arbetskraft, mera arbetare. Det finnes icke någon annan utväg vid en förkortning av arbetstiden. Då medför detta helt visst den olägenheten, att det inom städerna och övriga industrisamhällen kommer att ytterligare öka bostadsbristen. Det framhålles ju ofta, att denna redan nu är ganska stor, men blir en ytterligare tillströmning till industrierna och städerna nödvändig, så framträder denna olägenhet i ännu högre grad. Det måste väl erkännas, att den nuvarande tidpunkten icke är vidare lämplig att sätta igång en massa nybyggnadsföretag utöver dem, som redan nu äro behöfliga. Det framhålles ju alltid, och det är säkert också så, att förhållandena på detta område äro synnerligen otillfredsställande.

Vidare är det helt visst så, att om industrien skall tillföras ytterligare arbetskraft, så måste denna tagas från jordbruket, nu liksom det har varit förhållandet tidigare, och då kommer även detta att bliva förenat med olägenheter och skada för samhället. Ty om arbetskraften, som nu i många fall icke är tillräcklig för jordbruket, skall ytterligare minskas, så är det tydligt, att det måste uppstå en produktionsminskning även här och det i en tid sådan som den nuvarande, då produktionsökning är önskelig på alla håll och icke minst på jordbrukets område.

Även en del andra olägenheter framträda, och jag har därför icke kunnat anse, att tidpunkten just nu är särdeles lämplig för att genomföra denna reform. Den är förenad med orättvisor, emedan arbetsförhållandena inom olika industrier och yrken äro så växlande. Därför har jag den uppfattningen, att det hade varit lyckligare, om man kunnat, där förhållandena så kräva, lösa denna fråga på överenskommelsens väg. Det har visats, att detta i många fall har

lyckats, och ett gott resultat skulle helt visst icke heller i vårt land hava uteblivit med god vilja från ömse sidor.

Denna lag kommer helt säkert också i likhet med en del andra lagar, som vi haft under kristiden, att medföra en massa lagöverträdelser, därför att den kommer att till sina verkningar anses såsom orättvis. Det kan icke nekas, att många hava den uppfattningen, att det icke är rättvist att i lagen förbjuda arbete över viss tid, där man anser sig kunna utföra sådant utan olägenhet.

Jag inser mycket väl, att denna lag har en social betydelse, och att arbetarklassen behöver både fritid och tillräcklig vila och tid för att ägna sig åt hemmet och andra intressen, men att det just därför skall i lag bestämmas, att 8-timmarsdagen skall gälla för alla, anser jag vara orättvist. Som jag förut har framhållit, är jag icke motståndare till att arbetstiden inom industrier på platser, där arbetet är särskilt krävande, är tillräckligt kort, men det bör kunna regleras särskilt för de olika yrkena och icke generellt lika för alla genom en lagstiftningsåtgärd. Därför tror jag, att denna lag i tillämpningen kommer att mera skada än gagna de befolkningsgrupper, som den kommer att omfatta, och även samhället i dess helhet, och då jag är av den uppfattningen, ber jag, herr talman, att få yrka avslag på det föreliggande lagförslaget.

Herr Reuterskiöld: Herr talman, mina herrar! För den som bara ser till ytan, kunde det tyckas, som skulle den starkaste motsättningen i denna fråga vara den mellan storindustrin och arbetarna, men då man hörde den ärade talaren på Örebrobanken och sammanställer vad han yttrade med vad den ärade förste talaren, på Göteborgsbanken, här hade att anföra, kom åtminstone jag att tänka på den gamla satsen om Herodes och Pilatus. Jag tror icke, att avståndet mellan storindustriens män och industriens arbetare är så synnerligen stort, utan de två finna varandra säkerligen mycket snart och mycket lätt, så snart det kan ske på en annans bekostnad. Därför skulle jag vilja säga, huru paradoxalt det än kanske kan låta, att om de farhågor, som här uttalats rörande den svenska industriens framtid, dess konkurrenskraft och dess vidare utveckling, därest förslaget genomföres — om dessa farhågor, för så vitt de angå allenast storindustrin, vore riktiga, skulle jag rösta för förslaget.

Vårt land är enligt mitt förmenande redan så överindustrialiserat, att det ligger en fara i att fortgå på den vägen. Det är icke bara överindustrialiserat, utan det är också lagt under ett annat herravälde, som synes mig minst lika farligt och som står i nära samband därmed, nämligen penningkapitalets. Hellre ser jag ett fattigt och lyckligt land, än jag ser ett rikare, men splittrat och stridigt. Det är sant, och jag erkänner det villigt, att de stora massor, som genom storindustrin få sitt bröd också hava ett anspråk på att av en fortsatt storindustri tillgodoses, men denna storindustri skapar å andra sidan just dessa massor.

I denna fråga finnes ingenting visst. När vi läsa departementschefens yttrande, och när vi läsa utskottsbetänkandet, så är det »dock»

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

och »kanske» och »synes» och »nog», men det finnes icke några bestämda och säkra synpunkter. Därför säger även jag: det synes, som om storindustrien säkerligen är i stånd att i trots av vad som säges bära denna börd och gå igenom de svårigheter, som kunna finnas under övergångstiden. Men denna storindustri har också visat en så otrolig anpassningsförmåga efter alla förhållanden, och den har redan, som så många gånger betonats, genom avtal gått in på successiva sänkningar av arbetstiden, att det icke finnes den ringaste anledning att tro annat, än att även om lagstiftningen uteblivit, utvecklingen skulle gått därhän, och då kan jag för min del icke tro, att om denna reglering nu kommer på lagstiftningens väg, storindustrien därför skulle taga någon större skada därav.

Men de farhågor, som hava uttalats, äro berättigade ur en annan synpunkt. De äro berättigade med hänsyn till den lilla industrien, till de små företagen, till rörelser, som finnas både i stad och på land, och dessa komma säkerligen att få sitta emellan i trots av de medgivanden, som genom utskottets betänkande hava gjorts. Därom vittna de olika och ganska många framställningar i ärendet, som säkerligen hava kommit även andra kammarens ledamöter än mig till del. Jag vill här endast påpeka en sådan framställning från upplandsbönder, samlade till ett möte, där de direkt och uttryckligt begära, att hela denna lagstiftning måtte avvisas. Därom vittnar den framställning som gjorts av delägare i mindre sågverk i Uppland, som yrkat, att vid behandlingen av den kungl. propositionen måtte påyrkas, att från lagens tillämpning undantagas sågverk och tullkvarnar, sysselsättande sammanlagt högst tolv arbetare. Det är 33 namnunderskrifter, och bland dessa finner jag åtminstone tre frisinna ledamöters av Uppsala läns landsting. Utan hänsyn till politiska åskådningar finnes den uppfattningen, att den mindre industrien genom utskottets förslag om fyra arbetare kommer i en oförmånlig ställning. Likaså hava vi en framställning från Svenska tullkvarnarnas riksförbund, som går ut på, att i händelse Kungl. Maj:ts proposition, såsom den av utskottet tillstyrkts, blir av riksdagen antagen, man bör undantaga tullkvarnarna från beroende av den blivande lagstiftningen i ämnet. Dessa tullkvarnar stå i nära sammanhang med de förut omnämnda sågverken på landet, så att jag kan säga, att sistnämnda två framställningar fullständigt komplettera varandra. Frågan har även varit föremål för framställning från Sveriges segelfartygsförening, vilken framställning går ut på att i lagen om sjöfolks arbetstid undantag bör göras från lagens bestämmelser i fråga om arbetstiden för fartyg upptill 100 ton och även denna framställning grundar sig på att ifrågakvarnande lagstiftning skulle för den mindre rörelsen innebära den allra största fara och olägenhet.

Utskottet begränsar tillämpningen av denna lag för den mindre industrien på det egendomliga sättet, att det blott ändrar bestämmelsen, som föreligger i Kungl. Maj:ts förslag, om tre arbetare till fyra arbetare. Vad som ursprungligen och även i enskilda motioner föreslagits om denna begränsning har varit ganska godtyckligt, och ser jag till de i ämnet gjorda framställningarna i nu nämnda liksom i

andra fall, så kommer denna undantagsbestämmelse, så vitt jag kan finna, icke att fylla därmed avsett ändamål, såvida man icke sätter begränsningen till 12 arbetare. Över huvud taget har man härvid gjort en kompromiss, men huruvida de reella synpunkterna eller verkliga behoven här blivit behörigen tillgodosedda, det är en fråga för sig.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Herr Bengtsson i Norup har i en motion påyrkat undantag för säsongarbete. Utskottet säger då, att det finnes möjlighet att taga hänsyn till säsongarbetets krav, utan att någon undantagsbestämmelse i lagen göres, emedan arbetsrådet kan bevilja undantag. Men inom det ofantliga område, där säsongarbetet är regel, kan man icke, såsom utskottet här föreslår, göra det till regel att upptaga saken till prövning från fall till fall. Det vore synnerligen opraktiskt, om man, såsom utskottet säger, måste pröva varje särskilt fall vid denna mängd av olika fall. Det förefaller mig att på denna punkt det hade varit skäl att bättre beakta den mindre rörelsens krav.

Då utskottet vidare talar om att från lagens tillämpning skall undantagas jordbruk med därtill hörande binäringar, ävensom trädgårdsarbete, yttrar det sig så på sid. 23, men går man längre fram i utskottets betänkande, finner man att det på sid. 35 slutar med att framhålla, att det bara är en tidsfråga, när även jordbruket skall komma under denna lagstiftning, så att jag kan icke finna, att mycken hänsyn är tagen till lantbrukets behov, lika litet som till den mindre rörelsen.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att påpeka, att i detta förslag storindustrien och arbetarna i mångfaldiga punkter gått samman på den mellanliggande industriens och rörelsens bekostnad. Om vi se till den reservation, som återfinnes på sid. 59 och är undertecknad av herrar Pers, Hult, von Koch, Olsson i See och Karlsson i Gasabäck, påpekas däri, att förslag till ledamöter i arbetsrådet enligt lagförslaget skola avgivas av rikssammanslutningar bland arbetsgivare, vilkas medlemmar sysselsätta minst 50,000 arbetare samt av rikssammanslutningar bland arbetare, som räknar minst 50,000 medlemmar. Där har man tillgodosett storindustriens behov, men icke mellanindustriens, som lider skada genom denna lag. Man hade tänkt och hoppats, att reservationen skulle stödjas av högerpartiets och storindustriens representanter i utskottet, men jag har förgäves sökt deras namn bland de andra undertecknarnes. För min del skall jag vid denna § anhålla att få yrka bifall till det som avses med herrar Pers m. fl. reservation.

Ifråga om arbetsrådet finner man vidare att detsamma trots dess egendomliga sammansättning skulle få en betydande maktställning. Man finner i 3 §, att arbetsrådet har att avgöra vissa där omförmälda frågor. Enligt Konigl. Maj:ts vid den lagtima riksdagen ursprungligen intagna ståndpunkt skulle det endast hava att avgiva utlåtanden. I denna punkt föreligger också från herr Hult med instämmande av herr Olsson i See en reservation, som egendommeligt nog utmynnar allenast i ett framläggande av synpunkter, som var och en som läst handlingarna, ändå bort hava fått klart för sig.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Man hade dock kunnat tänka sig, att reservationen skull gå ut på ett yrkande i enlighet med denna välgrundade uppfattning, ty det är dock en gammal regel i det svenska samhällslivet, att rättsskipningen och domstolarna skola vara obundna av de administrativa myndigheterna. Arbetsrådet är, och får icke vara annat än en administrativ myndighet, och dess beslut få icke vara bindande för domstolarna. Vi har här ytterligare en bekräftelse på riktigheten av min uppfattning, huru ensidigt storindustrien och arbetarnas intressen äro betonade i lagen. och jag kommer att förena mig i de yrkanden på förändring av 3 §, som redan från denna plats framstälts.

Det har också sagts, i avseende å denna lags inverkan, av en ärad talare på Örebrobanken, att särskilt hantverkerierna komma att få sitta emellan. Jag delar fullkomligt denna uppfattning, om också icke med hänsyn till samma grunder, som talaren anförde, men jag vill icke trötta kammaren med att anföra några andra skäl; efter det, som jag redan anfört, torde det säga sig självt.

Jag kan icke heller låta bli att i detta sammanhang påpeka en annan bestämmelse, som också visar, att storindustrien och arbetarna gått samman, men på den mindre industriens bekostnad. Det är de bestämmelser som finnas angående straff för åsidosättande av lagens bestämmelser. Det stadgas i 11 § att en arbetsgivare, som använder arbetare i strid mot vad i lagen är stadgat, straffas med böter, men stadgandet innehåller ingenting om straff för arbetarna. Nu torde man kunna säga, att vid storindustriella företag sannolikt icke några privata överenskommelser komma att träffas mellan arbetarna och arbetsgivarna om avvikelser från lagens bestämmelser, eller något praktiskt behov av sådana avvikelser skall göra sig gällande. Men väl är det möjligt och mycket troligt, att inom den mindre rörelsen det skall förekomma i praktiken, att man åsidosätter lagen genom någon tyst överenskommelse, av vilken arbetarna äro bundna lika väl som arbetsgivaren, men straffet kommer då endast att drabba arbetsgivaren, denne mindre arbetsgivare. Jag kan icke finna, att det är rättfärdighet eller rättvisa i något sådant.

I samband härmed kan jag icke heller underlåta att betona, hurusom inrättandet av det nya arbetsrådet, det må vara befogat huru mycket som helst ur synpunkten av lagstiftningen ifråga, kommer att skapa ett nytt ämbetsverk, och läser man detta betänkande, läser man reservationerna och motiveringen, finner man genomgående, alltifrån lagrådets yttrande och till utskottets utlåtande en uppfattning, som går ut därpå, att arbetsrådet kommer att bli överhopat med arbete. Man finner, att enligt förslaget det skulle komma att bestå av ett visst antal personer, men icke såsom försäkringsrådet av ett fixerat antal, utan ett minimum, så att det skulle kunna utökas i händelse av behov. Jag förutser, att man här inlåter sig på ett experiment, och att arbetsrådet kommer att bliva ett lika stort och dyrbart ämbetsverk som skolöverstyrelsen, som nu är så väldig, men som också i sin begynnelse stod såsom ett experiment med ett relativt litet anslag. Förslaget är i detta hänseende

betänkligt, och det icke blott med avseende å den mindre industriens intressen.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Men betänkligt är det framförallt ur allmänna synpunkt. Jag skulle kunna säga, att detta förslag sätter pricken över i ur industrialiseringens synpunkt och med hänsyn till denna. Den sätter storindustrien inom svenska samhället i högsätet, där den förut icke lagligen suttit, och normen för vad som skall stadgas synes given i och med det, som industriarbetarna kräva. Om departementschefens yttrande till protokollet vid propositionen till den urtima riksdagen jämföres med det yttrande, som åtföljer propositionen till den lagtima riksdagen, kan jag icke värja mig för den tanken, att departementschefen böjt sin övertygelse under arbetarrepresentanternas krav och för vad arbetarna tillkännagivit såsom sin vilja. Det är att göra, vågar jag säga, industriarbetarna till de bestämmande inom arbetslagstiftningen, och därifrån är steget icke långt till det andra, till att göra dem till A och O i det svenska samhällslivet. Det är en farlig princip, enligt mitt förmenande, och mot min uppfattning kan icke invändas, att lagstiftningen är provisorisk, att den gäller endast fyra år kanske säger man; endast fyra fattiga år men det kan bli fyra långa och fördärvbringande år.

Det är sant, att det är en provisorisk lag. Men då man nu är så ivrig att få principen igenom, är det säkerligen icke på grund av alla de skäl och synpunkter, som äro framställda i tryck, hygieniska, sociala, politiska ansvarighets- och utbildningssynpunkter. Allt detta är också medverkande omständigheter, det bestrider jag icke. Det är dessa omständigheter, som giva den yttre färgen, som åstadkomma den tydligt framträdande ljusbilden. Det är dessa omständigheter som kläda in det hela i en tilltalande dräkt, och det är därför de nu också betonas mer än andra. Men enligt mitt förmenande är det andra synpunkter, som i själva verket äro bestämmande, och mot vilka jag därför framför allt riktar mig. Det centrala är maktsynpunkten, maktviljan att nu efter så många år genomdriva en programpunkt och visa, att man kan föra den igenom, därför att den står på programmet. Men det är icke blott denna formella synpunkt utan bakom den ligger en annan reell synpunkt, som är mycket betydelsefullare. Man vill driva igenom saken, icke blott därför att den står på programmet, utan framförallt därför att den är ett sant uttryck för hela den socialdemokratiska uppfattningen. Då regeringen gått med på och överlämnat sig åt denna uppfattning med hull och hår, såsom jag kan säga, när den har framlagt detta förslag, intager den enligt mitt förmenande icke en liberal ståndpunkt, utan en rent socialdemokratisk.

En motsättning skulle jag vilja säga, finnes mellan den uppfattning, som dikterat lagen, och det gamla, hittillsvarande samhällets, oavsedd skillnaden mellan liberal och konservativ. Och jag skulle vilja tillspetsa påståendet så — det ligger någon överdrift däri, men den framhåller sanningen på ett klart sätt: om det gällde att enligt det gamla samhällets uppfattning stifta en lag om 8 timmars arbetsdag skulle det vara en lagstiftning om *minst* 8 timmars

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

arbetsdag. Men den socialdemokratiska uppfattningen går ut på en normalarbetsdag av 8 timmar. Det är uppfattningen av själva arbetet, som är skillnadspunkten, det är den, som skiljer det gamla och det nya samhället, det är den, som gör klyftan så stor mellan det, som är, och det, som bliver, i samhället, men som enligt mitt förmenande slutligen dock icke skall komma till seger i fråga om det industriella arbetet. I grunden och från begynnelsen uppfattas det av industriarbetarna såsom ett ont, ett nödvändigt ont, och det är naturligt, med deras förutsättningar i de historiska förhållandena, att man därifrån går till krav på befrielse från arbetet. Men för den gamla uppfattningen står den gamla satsen kvar, att arbetet befordrar hälsa och välstånd. Även med denna gamla uppfattning är det möjligt, att man kan få för mycket av det goda, det är sant, men då kunna sakerna regleras, såsom uppfattningen hittills varit, på frivillighetens och det fria avtalets väg, och det torde icke vara omöjligt att komma fram på denna väg, med de stora resurser som vår tids stora arbetareskaror äro i besittning av. Den gamla principen är, att självförsörjningsplikten betyder, att en var skall icke blott till fullo utnyttja sin plats och sina krafter efter förmåga, utan även söka att själv skapa sig nödvändiga arbetstillfällen. Den andra uppfattningen, som kommer till synes i det nu framlagda förslaget är en motsatt. Visserligen skall det finnas arbete, men det minsta möjliga, och ifråga om beredande av arbetstillfällen blir det egentliga statens uppgift och plikt att se till, att det finnes arbete för var och en, som vill hava arbete, nämligen det lilla, som han möjligen vill eller för den allmänna uppfattningens skull måste utföra.

Med denna uppfattning av arbetet blir genom den nu föreslagna lagstiftningen, såsom i reservationen framhållits, den inskränkta arbetstiden ett privilegium för industriarbetarna. Vad blir följden? Följder komma att visa sig på flera olika områden, och jag vill taga upp ett par av dessa. Följder komma att visa sig, då det gäller arbete inom statens verk; se härom vad utskottet anför på sid. 23 i fråga om en motion, som går ut på att lagstiftningen skall gälla även för arbete, som bedrivs av staten! Utskottet säger, att detta nu icke kunnat medtagas, därför att det finnes vissa skäl emot det. Men utskottet tillägger: »I förvisningen att Kungl. Maj:t utan dröjsmål, konsekvent och i huvudsaklig överensstämmelse med förevarande lag fullföljer regleringen av arbetstiden inom statens verksamhet, anser utskottet sig sålunda för närvarande böra avstyrka motinärernas förslag.» Märk: »för närvarande!» Det är bara en tidsfråga, när detta så att säga successiva arbetsminskande skall drivas igenom även på detta område. — Det andra nyss av mig åsyftade området, där följder komma att visa sig, hava andra redan berört, och jag skall därom ej nämna mer än ett par ord. Det gäller lantarbetarna och alla med dem undantagna kropps- och själsarbetare i detta land. För dem kommer resultatet att bliva, att antingen bliva de ansedda såsom en pariaklass med sämre ställning utan de privilegier och förmåner, som lagen giver, eller ock komma de att inryckas under industrialiseringens lag; antingen

måste de vara borta och undantagna från lagen, eller ock får hela vårt jordbruk, hela vår uppfattning, hela vårt samhälle industrialiseras.

Och till sist: om denna uppfattning av arbetet verkligen slår igenom, vad blir följden? Följden blir givetvis den, att arbete över viss tid också kommer att förbjudas för dem, som vilja arbeta. Nu föreliggande lagförslag giver visserligen icke omedelbar anledning till dessa följders förverkligande, men vid en granskning av ett lagförslag, som samtidigt ligger på kamrarnas bord, angående arbetstiden vid bagerierna, finna vi, att tanken blivt förd till slut eller åtminstone nästan till slut. Det vill synas, som skulle arbetarna enligt dessa lagförslag få en möjlighet och frihet att arbeta, om de vilja, över den tid som är den normala, men det skall vara arbetsgivaren förbjudet, för såvitt han därigenom kommer i konkurrens med arbetarna. I bageriarbetslagen skulle det uttryckligen förbjudas, såsom reservationerna giva vid handen, att en bageriedkare själv med biträde uteslutande av hustru och hemmavarande barn skulle få arbeta utöver den tid, som bleve lagstadgad. Det är första försmaken av följderna av det steg, som vi nu stå i beredskap att taga. Sådant blir resultatet när alldeles samma princip kommer att tillämpas över lag.

Om man nu tänker på att detta skulle vara en provisorisk lag, som föres igenom för principens skull, då har jag endast ett ord att lägga till i detta sammanhang, och det är egentligen därför jag har begärt ordet. Jag vill å egna och å de mångas vägnar, som jag är säker om dela denna uppfattning, endast säga, att vad som nu trumfas igenom i den svenska riksdagen är icke principiellt avgörande. Det avgörande, som nu träffas, binder på intet sätt den nya majoritet, som jag med säkerhet hoppas skall komma efter de nya valen. Och när en gång denna lagstiftning utlöper den sista december 1923, tror jag icke det med sanning skall kunna sägas, att principfrågan är avgjord. Vad som i dag göres är ett experiment och intet mera. Herr statsrådet och, såsom jag tror, tillförordnade chefen för civildepartementet yttrade något om motståndet i Sverige mot denna lagstiftning. Olikheten mellan Sverige och utlandet i denna fråga skulle ligga däruti att det är den svenska högern, som enligt hans mening här representerar motståndet, och att denna höger skulle ha en annan nationalekonomi eller socialpolitik än den, som är rådande i utlandet. Han sade, om jag icke missuppfattade honom, att det saknades verkligt socialpolitiskt intresse hos den svenska högern. Jag kan visserligen icke helt tala å dess vägnar eller i dess namn, men så mycket tror jag mig kunna säga, att det icke är bristande nationalekonomisk uppfattning eller bristande socialpolitiskt intresse, utan det är något helt annat, som ligger bakom det motstånd, som uppreses mot denna lag. Motståndet bäres upp icke blott av svenska högern, utan av en stor del av svenska folket, jag skulle vilja säga, av majoriteten inom svenska folket, och den tanke, som ligger till grund för dess uppfattning, det är den, att Sveriges rike icke är, såsom andra

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

länder, ett industriland och icke heller skall bliva det, vare sig på lagstiftningens eller någon annan utvecklingsväg.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag å såväl Kungl. Maj:ts proposition som utskottets betänkande.

Herr Wohlin: Herr talman, mina herrar! Även många representanter för den svenska socialdemokratien hava numera en öppen blick för det ekonomiska samhällslivets grundlagar. Det erkännes även av personer med socialdemokratisk uppfattning, att den teoretiska ekonomien är en verklig vetenskap och ej endast — som understund sagts — en samling lärosatser, som växla efter olika sociala åskådningar. Därom vittnar bland annat den motion om inrättandet vid statsuniversiteten av nya lärostolar i nationalekonomi, som vid förra riksdagen väcktes av en ärad socialdemokrat på Närikesbanken. Att även praktisk blick på näringslivet icke saknas bestyrkes exempelvis av den nuvarande finansministerns uttalanden vid flera tillfällen i skattefrågor liksom för övrigt av den skickliga ledningen av åtskilliga affärsföretag, vari herrar av det socialdemokratiska partiet taga verksam del.

En av ekonomiens satser, som behåller sin giltighet, oavsett om näringslivet är ordnat enligt privatkapitalistiska eller statssocialistiska eller vilka som helst principer, är, att en minskad insats av arbetskraft i industriproduktionen alltid medför en tillbakagång i produktionsresultatet, i den mån man icke genom ökat ianspråktagande av landets uppsparade kapital eller genom högre utvecklad maskinteknik och förbättrad organisation kan vinna igen det förlorade. Att vi genom stora förbättringar i sistnämnda hänseenden kunnat under de senaste årtiondena avsevärt minska behovet av arbetskraft för att uppnå ett visst produktionsresultat, är ju känt. På den tid, som mången brukar kalla »den gamla och goda», fick löntagaren i många yrkesgrenar arbeta i en utsträckning, som numera ingen av oss skulle anse människovärdig. Nu uppnås genom teknikens och organisationens exempellösa framsteg med väsentligt minskad insats av arbetskraft en flerdubblad arbetsprodukt. Denna utveckling har emellertid fordrat många år av möda och arbete hos våra teknici och arbetsledare, och den kan endast fortgå successivt. I likhet med reservanterna anser jag tydligt, att en nu plötsligt vidtagen och till större delen av industrien utsträckt avsevärd minskning i insatsen av arbetskraft ej kan under övergångstid av obestämd längd kompenseras genom förbättringar i teknik och organisation. Jag är förvissad om att det övervägande flertalet av våra framstående ingenjörer och arbetsledare ej skall häglöst resignera inför den situation, vari den nu omdebatterade lagen kommer att försätta industrien, utan uppjuda all sin kraft på att under de nya förhållandena göra det bästa möjliga. Men jag tror, att representanterna för arbetarrörelsen i detta fall uppställa alltför stora krav på deras förmåga. Hade den svenska socialdemokratiens ledare, i stället för det förslag med karaktär av ultimatum, som nu framtingas till antagande, lämnat industrilednin-

garna i vårt land ännu några års rådrum och därtill låtit utvecklingen fram till åttatimmarsarbetsdagen ske successivt inom den ena industrien efter den andra, allt eftersom de erforderliga anpassningarna hunnit göras, då skulle de säkerligen hava vunnit större reella förmåner för sina valmän, medan det nu är mycket oviss, om de vinna några verkliga förmåner alls.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Pörs.)

Jag har använt uttrycket »arbetskraft», en faktor som är beroende av dels arbetsintensiteten och dels arbetstiden. Vore det nu så, att den förestående reduktionen av arbetstiden kunde till fullo kompenseras genom en höjning i arbetsintensiteten, så fölle ju, såsom förut här framhållits, våra anmärkningar mot den här föreslagna lagen till marken. Emellertid anser jag, i likhet med bondegruppernas utskottsreservanter, att det blivit under ärendets behandling styrkt, att man för större delen av vårt lands industri icke kan förvänta en sådan stegring av arbetsintensiteten, som svarar mot den genom lagen åvägabragta förlusten i arbetstid. Jag anmärker i förbigående, att detta uttalande är försiktigare än högerreservanternas, »att knappt några sakkunniga torde hysa förhoppningar om en ökad arbetsintensitet som en följd av arbetstidens förkortning». Skulle ingen ökning alls i arbetsintensitet på något område kunna påräknas som följd av den reducerade arbetstiden, ja, då bleve konsekvenserna ännu betänkligare, än de jag tänker mig. För min del tror jag, att en viss sådan ökning nog kommer att äga rum inom en del yrkesgrenar, men jag är förvissad om att för större delen av industrien ökningen i intensiteten icke kommer att svara emot förlusten i arbetstid. Detta beror, såsom framhållits, på att arbetsprestationen inom en stor mängd yrkesgrupper och en stor mängd industrier bestämmas av tekniska faktorer. Det beror vidare på att den fysiska arbetsintensiteten — såsom en genom Nationalföreningen mot emigrationen för verkstadsindustrien gjord specialundersökning antyder — på åtskilliga områden avsevärt ökats mot förr, och enligt en annan för maskinsättning å tidningsofficiner verkställd specialundersökning redan är hög vid jämförelse med andra europeiska länder. Det är emellertid säkert, att, liksom denna lags förespråkare övervärdera industriledarnas förmåga, så övervärdera de även industriarbetarnas förmåga, ja, jag vill tillfoga, de övervärdera jämväl industriarbetarnas *vilja* att söka effektivare utnyttja den kortare arbetstiden. Detta sistnämnda styrkes av erfarenheterna från flera länder, där lagstadgad åttatimmarsarbetsdag redan genomförts. Kravet på denna lag är nog icke uttryck för en målmedveten strävan hos våra industriarbetare att spänna sina krafter för produktionens höjande, utan får nog dess värre uppfattas som ett utslag av den ökade olust för arbete, som nu far fram som en farsot över vår världsdel.

Man får vidare icke förringa de betänkligheter, som med hänsyn till det internationella läget göra sig gällande mot lagens antagande vid nuvarande tidpunkt. Jag ser icke denna fråga ur något industriintresses synpunkt. Men ehuru bondepolitikens största mål är jordbrukets främjande och lantbefolkningens samlande och

Lagförslag om
arbetstidens
h begränsning.

(Forts.)

höjande, så är dock önskemålet om andra näringars blomstring icke därmed oförenligt. Jag förstår därtill icke, huru det skall gå med den svenska industriarbetarklassen själv, som nu tager huvudansvaret för denna lagstiftning, om vårt lilla land under de kommande årens väldiga ekonomiska kraftmätning mellan nationerna sackar bakåt. Jag har haft tillfälle taga del av den mångfalld upplysningar, som inströmmat till vårt utrikesdepartement angående de stora industrinationernas intensiva förberedelser för den stundande världskonkurrensen. Även inom de små länderna, och ej minst inom de nya randstaterna i öster, synes råda en allmän känsla av att nu gäller det att arbeta och slå sig fram på alla marknader, som öppna sig, för att man skall kunna bevara sitt ekonomiska välstånd eller förvärva ett sådant. Jag har alltid tänkt mig stora framtidsuppgifter för Sveriges industri och handel, exempelvis icke minst i öster, men skall detta ej bliva endast dimmiga drömmar, så måste vi vara beredda att sätta in all vår kokurrenskraft i det första ögonblick, då tillfälle öppnar sig. Lagstadgad produktionsminskning just nu är sannerligen icke ett lämpligt led i dessa förberedelser. Jag har därtill svårt att fatta utskottsmajoritetens uttalande. »att farhågorna för konkurrensen från främmande länder med längre arbetstid ej kunna tillmätas någon större betydelse». Utskottet har haft så bråttom, att det skrivit »farhågorna kan», vilket hade blivit en bock, om det varit en discipel i folkskolan. Lika bristfälligt övervägt som formen är innehållet av satsen, ty de för oss farligaste konkurrensländerna hava — i motsats mot vad herr t. f. civilministern anfört — icke genomfört allmän 48-timmarsvecka. »Vi skola intaga en avvaktande hållning och se huru de stora nationerna förfara», brukar det ju eljest heta, då det gäller något initiativ från svensk sida. Men här, där försiktighet mer än någonsin är nödvändig, förfar man på annat sätt.

Vid genomläsandet av debatten i denna kammare vid förra lagtima riksdagen har jag funnit tre olika linjer inom den grupp av kammaren, som yrkade avslag på åttatimmarslagen. Enligt den första, som man kunde kalla juristlinjen, borde principiellt vidhållas, att lagstadgad maximalarbetsdag för vuxna manliga arbetare i våra dagar icke bör komma i fråga, utan att avtalsfriheten fastmera här måste lämnas okränk. Enligt den andra linjen, som t. ex. kom till uttryck i herr Nilssons i Skottlandshus anförande, borde man kunna gå med på lagstiftningens ingripande i vissa särskilda fall, men efter andra grunder än den schablonmässiga, som ligger till grund för det förevarande lagförslaget. Den tredje linjen var herr von Sydows bekanta linje, som han emellertid numera frånträtt. I likhet med bondegruppernas reservanter i utskottet anser jag, att den första linjen ej kan med logisk styrka upprätthållas, och den stämmer ej heller med min socialpolitiska uppfattning. Lagstiftningen i vårt land har dock redan på flera områden, och, då det gällt vissa slag av arbetare, även i fråga om arbetstidens begränsning ingripit i avtalsfriheten mellan arbetsgivare och arbetare. Jag kan icke gärna säga: så och så långt kan lagstiftningen gå i berörd

riktning, men att gå längre, det stämmer icke med min principiella uppfattning. I bondegruppernas reservation medgives även, att för vissa yrkesgrupper av arbetare i vissa industrier sådana hygieniska eller andra förhållanden kunna föreligga, att en förkortning av arbetstiden till viss maximigräns är verkligt erforderlig och icke kan vinnas annat än genom lagstiftningens ingripande, och dessa reserveringar förklara sig i sådana fall icke vilja motsätta sig tillägg till nu gällande arbetareskyddslagstiftning och härmed sammanhängande lagar. Under sådana förhållanden kan jag omöjligen förstå den förste talarens på Göteborgslänken påstående, att bondegrupperna, såsom han uttryckte sig, »gått till höger om högern». Däremot anser jag socialdemokratiens och fackföreningarnas makt i vårt land numera vara så stor, att utvecklingen fram emot åttatimmarsarbetssdagen i allmänhet kan successivt fortgå på det fria avtalets väg, och jag för min del ser gärna en sådan utveckling, i den mån en dylik arbetstid är för arbetarens ekonomi och hälsa behöflig och därtill låter förena sig med upprätthållandet av det näringsföretag, på vars bärkraft arbetarens existens ytterst vilar. Angående den nu föreslagna generella statliga regleringen och dess oformligheter i detalj instämmer jag med utskottsreservanterna.

En ärad representant på Kronobergsbanken anser förmodligen, att jag redan alltför länge tröttat kammaren, men jag tager mig dock friheten tillägga några ord angående de sociala skälen till den förmenta reformen.

Att arbetet i fabrikena, förutom att det i speciella fall kan vara hälsovådligt, ofta är ett mekaniskt och själströttande arbete, kan icke bestridas. Det är för mig fullt begripligt, att det inom stora lager av arbetarmassorna levt och lever en längtan efter en tillvaro, som lämnar erforderlig tid över för annan kroppsrorelse även som för intellektuella sysselsättningar och för vila. Jag har själv i en broschyr pekat på förekomsten inom vår industri av vad man kan kalla kinesarbete och betonat, huru illa sådant arbete överensstämmer med den nordiska folkandan och med vårt svenska folks urgamla vana vid utomhusarbete och vid ett friare och sundare liv. Jag förstår och sympatiserar därför med den europeiska industriarbetardemokratiens långvariga kamp för en friare tillvaro.

Man kan emellertid å andra sidan icke blunda för att denna kamp fört arbetardemokratien ett mycket långt stycke fram emot den eftersträfvade ökade fritiden och detta all lagstiftning förutan. De hygieniska förhållandena i de moderna fabrikena skilja sig vidare himmelsvitt från gamla tiders förhållanden, och, allt eftersom utvecklingen fortskrider, söker man ju inom industrien tillgodose kraven på rymliga och luftiga arbetslokaler, liksom intresset för en lycklig lösning av industriarbetarnas bostadsfråga blir — åtminstone i fråga om industrier på landsbygden — allt större. Det andligen förslöande arbete, som består i ett ständigt återuppreparande av vissa handgrepp, söker man, redan för att vinna besparingar i arbetskostnaden, mer och mer ersätta genom att för sådant arbete konstruera nya maskiner. Det vare långt ifrån mig att säga, att

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

*Infördrag om
arbetstidens
begränsning
(Forts.)*

vi ännu, vare sig i vårt eller andra länder, kommit tillfredsställande arbetsförhållanden så nära, som önskligt vore. Det är alltjämt en lång väg dit, men utvecklingstendensen är omisskännlig, och vid ett och annat hypermodernt industriföretag se vi bilden av huru den svenska industriarbetarklassen en gång skall få sina arbetslokaler och bostadsförhållanden ordnade inom en kanske ej så avlägsen framtid.

Som en personlig åsikt vill jag ytterligare säga, att alla i vårt land enligt min uppfattning borde stödja genomförandet av sådana omläggningar inom industriens organisation och ledning, som sedan lång tid tillbaka diskuterats samt här och var även genomförts i utlandet och som under benämningen »ekonomisk demokrati» på senare tid tagits upp till debatt i Sverige. Dock kan det aldrig leda till avsedd lycka för arbetaren och samhället, om kravet på sådana omgestaltningar framdrives genom häftigt och hänsynslöst tryck från arbetarhåll eller som led i en politisk kampanj. Genom ett samarbete däremot mellan industriens chefer och arbetarna, vilket med litet mera moderation, ej minst på arbetarsidan, med tiden skulle kunna bliva nog så förtroendefullt, borde dessa spörsmål, eventuellt efter regeringsinitiativ, kunna fördomsfritt upptagas till prövning och, i den mån de utan att skada arbetets produktivitet, lända samhällsfreden till gagn, lösas efter lämpliga linjer. Detta synes åtminstone en utomstående icke orimligt. Från arbetsgivarhåll skall måhända snävt sägas, att denna min och mångas uppfattning vilar på bristfällig kännedom om industriens praktiska förhållanden. Därpå svarar jag, att engelska både teoretici och praktici med auktoritet i så fall drabbas av samma dom. Från arbetarhåll skall kanske, såsom nyligen i en resolution från Glasgowkongressen, förklaras, att det är »kapitalistiska knep». För egen anspråkslös del kan jag emellertid tänka mig en sådan reformlinje utan att — dess värre — vara varken kapitalist eller knepig.

Med dessa olika fakta och reformmöjligheter för ögonen, kan man icke med fog påstå, att industriarbetarklassen i våra dagar saknar vägar fram till en mycket förbättrad ställning både såsom yrkesutövare och människor. Att tala om rasdegeneration såsom följd av industriellt arbete innebär numera en utomordentlig överdrift, ja en osanning. Det påståendet styrkes icke av mortalitetsstatistiken, som för åren 1911—1913 för män över 15 års ålder tvärtom anger ett högre dödstal inom yrkesgruppen »jordbruk» än inom yrkesgruppen »industri». Det styrkes ej heller av den allmänna kännedom man äger om vår industribefolknings kroppsliga och andliga vitalitet. Naturligtvis framstår arbetet i fabrikerne icke för mig såsom det mest människovärdiga, ty det är och förblir arbetet i jorden. Men alla kunna icke vara bönder, och många yrken finnas, som bereda sina utövare långt mindre tillfredsställelse, än vad industriarbetaren kan känna. Kommer så till, att denne med tiden, såsom nyss sagts, bör kunna genom reformer inom industrien få en hälsosammare, ekonomiskt tryggare och inflytelserikare ställning än för närvarande, så

finnes icke samma anledning som fordöm till svartmålningar av industriarbetarna som utsugna proletärer.

Jag menar nu, att denna här omdebatterade lagstiftning om en plötslig och allmän reduktion av arbetstiden icke bildar ett organiskt led i det kontinuerliga socialpolitiska reformarbetet. Man uppnår icke något varaktigt gott för samhällsutvecklingen genom dylika häftiga och mindre väl övervägda ingrepp i näringslivet. Man måste betänka, att utvecklingen fram mot en lycklig framtid för industriens arbetare, varpå vi naturligtvis alla hoppas, endast är möjlig i den mån det ekonomiska underlaget finnes för de sociala åtgärdernas genomförande. Detta förstå förklarligt nog icke arbetarmassorna, men deras ledare borde förstå det. Ja, jag är säker på att alla av dem i denna kammare äro medvetna därom. Med ett enligt min mening alltför stort ätt-sinne sluta dock dessa herrar sina blickar därför och söka intala sig, att det svenska näringslivet nog kan — trots det att åttatimmarsarbetsdagen beslutes — under den närmaste framtiden giva den ökade avkastning, som är nödig för fortsatta reformer av industriens arbetsförhållanden. Jag vore glad, om de skulle få rätt, men då jag icke är övertygad därom, måste jag, ehuru givetvis ur sin synpunkt sett med ledsnad, ställa mig bland lagens motståndare.

Beträffande slutligen lagens inverkan på jordbruksnäringen och det avgörande skäl mot dess antagande, som ligger i dessa verkningar, skall jag icke yttra mig på annat sätt, än att jag härutinnan till alla delar instämmer i vad bondegruppernas utskottsrepresentanter härom yttrat såväl i sin reservation som förut här i debatten. Dessa skäl har kammaren hört bönderna själva sammanfatta, och det väger tyngre, än om jag ginge närmare in på dem. Jag vill endast, närmast med anledning av vad herr A. C. Lindblad anförde, tillfoga några ord av allmänna innebörd.

Det förhållandet, att det nu diskuterade kravet sedan en mansålder tillbaka är framburet av den organiserade arbetarvärlden, kan omöjlig vara avgörande, om man finner övervägande sakliga skäl numera tala emot detsamma. Är det över huvud riktigt detta, att en samhällsklass eller ett politiskt parti måste fasthålla vid ett yrkande, som det en gång för länge sedan upptagit på sitt program, även om flera årtionden förflutit och de förhållanden väsentligt förändrats, i vilkas belysning yrkandet bör bedömas? Från den svenska bondens synpunkt sett är denna lag, som riksdagen nu går att antaga, icke ett krav från industriarbetardemokratierna av den beskaffenhet, att bonden kan gilla detsamma, han må med blodsband och vänskapsband vara än så fästad vid arbetare inom andra yrken. Riksdagens förestående beslut fattas i strid mot den övervägande opinionen bland vårt lands jordbrukare, vilka hava öppen blick för de vådor, lagen måste medföra för jordbruket, och vilka genom den socialdemokratiska reservationen vid punkten E) av utskottets hemställan få en bitter försmak av vart en lagstiftning i denna riktning ytterligare kan komma att leda. Jag tror mig kunna tala om en sådan *övervägande* opinion, ehuru ett antal ärade medlemmar av kammaren, som tillika äro jordbrukare, anse sig böra stödja förslaget, med sina röster. Det har

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagsförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

för mig alltid stått klart, att intet olyckligare kunde inträffa, än om de nuvarande partimotsatserna inom vårt land skärptes genom på klassprinciper uppbyggda blockbildningar, som bekämpa varandra. Jag har alltid betraktat talet om den s. k. borgerliga samlingen gentemot socialdemokratien såsom grundat både på en verklighetsfrämmande uppfattning av styrkeförhållandena inom vårt land och på en oriktig föreställning om det sätt, varpå socialdemokratiens för oss andra oantagliga yrkanden skola med framgång bekämpas. Skulle den nya bonderörelsen, vars idéer jag omfattar och i vars tjänst jag för en kortare genombrottstid ställt mig, komma att ledas i sådan riktning mot »borgerlig samling», med den gula storfinansens som sin vän men de sansade och kloka industriarbetarna som sina politiska fiender, då komme jag att anse bonderörelsen vara på avvägar. Jag har dock ingen anledning antaga, att någon fara i den riktningen hotar. Med denna grunduppfattning måste jag betrakta det som mycket olyckligt, om industriarbetardemokratiens ledning, i känslan av sin stora makt, framtvingar sådana lagar och andra anordningar i samhället, som absolut ogillas av de stora bondemassorna i vårt land. Ty följden blir ökad risk för sådana blockbildningar, varom jag nyss talade, och därmed skärpta klassmotsatser samt en varaktig söndring inom vårt svenska folk. Det finnes dock i vårt land omkring 360,000 jordbrukare, vartill kommer 140,000 innehavare av jordtorp och jordlägenheter, och till denna klass av yrkesutövare på en halv miljon man, förutom hustrur och barn, bör dock den mäktiga industriarbetardemokratiens ärade representanter taga *någon* hänsyn, om de önska en lycklig utveckling i vårt land, vilket jag är förvissad om att de göra. Beslut, som fattas av dem och deras medhjälpare, utan att någon sådan hänsyn tages, måste väsentligt försvaga förhoppningarna om en utjämnning en gång i framtiden av motsatsförhållandena inom samhället.

Jag ber, herr talman, att på dessa skäl få instämma i yrkandet, att kammaren måtte bifalla den av herr Johansson i Kälkebo m. fl. vid det förevarande utskottsutlåtandet fogade reservationen d. v. s. avslå utskottets förevarande förslag.

Herr Larsson, Jacob: Oaktat den långa rad av avslagsyrkanden vi hört under denna debatt, tror jag ändå, att vi kunna vara förvissade om att genom samstämmande beslut av riksdagens båda kamrar innan dagens utgång principen om lagstadgad normalarbetsdag skall bliva lagfästad. Och det är ju icke annat än tillfredsställande, att man kan våga hysa den grundade förhoppningen. Dess värre är ingen tillfredsställelse ogrumlad, och min tillfredsställelse är vid detta tillfälle grumlad av det förslag till ändring med avseende på 1 § i lagen varom utskottet gör hemställan. Den 1 § är den för hela lagstiftningen grundläggande, och den ändring, som av utskottet föreslagits, syftar till en begränsning av lagens tillämpningsområde. Redan i 1 §, sådan den föreligger i Kungl. Maj:ts förslag, äro betydande arbetargrupper undantagna från lagens tillämpning, och det kan med fog ifrågasättas, om icke Kungl. Maj:t i det hän-

secndet har gått alldeles för långt. Varje förslag att än ytterligare kringskära lagens tillämpningsområde innefattar enligt min mening ett avgjort och ingalunda betydelselöst försvagande och försämrande av lagen.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Nu hava vi från statsrådsbanken hört, att regeringen accepterar utskottets förslag, och då borde väl egentligen icke något vidare vara att säga om den saken. Men jag kan icke underlåta att ändå fästa uppmärksamheten på att det ändringsförslag, som föreligger i utskottets hemställan, icke blott innebär en försämring i lagen utan det står icke heller, såvitt jag kan se, i riktigt gott förhållande till utskottets allmänna motivering. Det är med fullt fog, som utskottet i sin allmänna motivering erinrar om, att den huvudsakligaste grunden för det nutida kravet på åttatimmarsdagen ligger på det rent sociala området, och i det hänseendet hänvisar utskottet till socialstyrelsens utlåtande. Jag skall tillåta mig fästa uppmärksamheten på en enda punkt av socialstyrelsens utlåtande, där styrelsen framhåller det såsom en plikt för samhället att tillse vad som bör och rimligen kan göras för att undanrödja anledningarna till berättigat missnöje och att därigenom ådagalägga sin allvarliga strävan att lätta bördorna, där de tynga hårdast. Med det uttalandet träffas ingalunda det föreliggande problemets socialpolitiska kärna. Men det är i och för sig fullt riktigt. Det är endast att beklaga, att utskottet icke kommit sig för att ur det uttalandet draga den riktiga konklusionen. Då utskottet går att motivera sitt förslag att ytterligare begränsa lagens tillämpningsområde, erinrar utskottet att »kravet på en lagstadgad reglering av arbetstiden otvivelaktigt i främsta rummet åsyftat den större, fabriksmässigt drivna industrien». Det är alldeles riktigt. Men utskottet försummar att erinra om vad som är orsaken därtill. Det är enligt min mening, att industriarbetarna hava stått såsom föregångsmän i organisationen för klassens kamp för bättre livsvillkor, och de hava i sina organisationer vunnit sådan styrka, att de kunnat bjuda viss respekt för sina krav. Om man finge våga den tanken, att vårt lands hela egendomslösa lönearbetarklass voro fackligt organiserad och fast sammansluten, skulle den bilda en social maktfaktor av sådan styrka, att den otvivelaktigt utan lagstiftningens stöd skulle kunna göra sina krav gällande. Nu är tyvärr icke så förhållandet. Det är endast ett mindretal av våra arbetare, som äro fackligt organiserade, och lagstiftningen behövs framför allt för dessa, som äro i saknad av sociala maktmedel. Utskottet går däremot en rakt motsatt väg. Det är nämligen egendomligt, att utskottet under erinran att en längre arbetstid — än den i lagen stadgade — för de mindre företagen inom vissa större samhällen knappast skulle med hänsyn till arbetarnas gemenskap i organisation och konkurrensen om arbetskraften kunna upprätthållas, därför icke anser sig kunna tillstyrka, att i fråga om dessa samhällen från lagens tillämpning undantaga de mindre företagen; d. v. s. dessa arbetargrupper som på grund av samhörighet med arbetarnas organisation kanske mindre behöva lagstiftningens stöd, de skulle icke undantagas, men de socialt svagare de skulle undandragas sådant

Lagförslag om arbetstidens begränsning. stöd. För min del kan jag icke följa ett sådant resonemang av utskottet.

(Forts.)

Under remissdebatten i andra kammaren den 8 augusti vädjade andra kammarens högerledare till det liberala partiet, som ju nu har avgörandet i sin hand, att icke följa civilministerns lockelser, och med tydlig adress till de liberala lantmännen förespeglade densamma högerledare faran av att ett insläende på den vägen skulle med hänsyn till de många små företagen ute på landsbygden komma att mycket snart draga med sig krav på reglerad arbetstid även för jordbruksarbetarna. Svaret på denna vädjan kom i form av motioner från liberalt håll, och det har, tydligen med full anslutning från det liberala partiet, föranlett utskottets förslag att ytterligare beskära lagens tillämpningsområde. För min del kan jag icke finna annat än att konsekvensen hade fordrat, att, i synnerhet då man medger att förr eller senare frågan om lagstadgad maximalarbetstid även på jordbrukets område kommer att tränga sig fram till lösning, man då hade bort ansluta sig till den motion som är väckt om skrivelse till Kungl. Maj:t för att påskynda utredning och framläggande av förslag rörande reglering av arbetstiden för jordbruket. Det har från högerhåll, både då vi behandlade detta ärende vid lagtima riksdagen i år och även nu påpekats, att genom lantarbetarnas undantagande från lagens tillämpning, dessa skulle komma att ställas i ett visst pariaförhållande, som jag vill minnas någon yttrade. Nu vill man genom den föreslagna ändringen i första paragrafen giva dessa lantarbetare sällskap i en dylik pariaställning genom att dit förilytta även hantverks- och industriarbetare inom mindre företag på landsbygden och i mindre samhällen.

Nu ligger saken så, att utskottets förslag naturligtvis kommer att bliva antaget både i denna och i andra kammaren. Och om jag nu, vilket jag kommer att göra, lämnar min röst för utskottets förslag, är det, herr talman, med full anslutning till de allmänna synpunkter, som framhållits i herr A. C. Lindblads m. fl:s reservation. Ansatser till ytterligare försämringar av lagen hava icke saknats. Det ser man både av väckta liberala motioner och av här föreliggande liberala reservationer. Då jag icke kan deltaga i denna det liberala partiets marsch bakåt från tidigare i frågan intagna ståndpunkter, har jag icke kunnat underlåta att vid detta tillfälle giva min ställning tillkänna. Vid årets lagtima riksdag framkom nämligen från liberalt håll ingen opposition mot den då framlagda propositionen. Den antogs i andra kammaren med vissa förbättringar, för anledda av liberala reservationer. Den nu framlagda propositionen ansluter sig i allt väsentligt till det beslut andra kammaren under medverkan av det liberala partiet då fattade. Jag kan då icke annat än beklaga att vid det första tillfälle, då det liberala partiet haft i sin hand att bestämma utgången av en stor social reformfråga, partiet begagnat detta tillfälle till att verkställa en reträtt från tidigare intagen position.

Herr Winberg: Herr talman, mina herrar! Jag har icke

begärt ordet här i tanke att det ringaste kunna inverka vare sig på princip- eller detaljbesluten i föreliggande fråga. Jag vet ju, att frågan redan sakligt är avgjord, och i det avseendet kan man fullt ansluta sig till det uttalande som förekommer i en norsk teaterpjäs: »Det lykkelige valg», där man säger, att det betydelsefulla med de stora parlamentariska debatterna är just deras fullkomliga betydelselöshet för ärendenas avgörande, därför att avgörandet är träffat redan förut i partigrupperna, utskotten och dylikt.

Ehuru jag som sagt således icke har någon tanke på att det skall bliva något annat beslut än man nu kan förutse i detalj, har jag begärt ordet dels för att göra ett ändringsyrkande i den här föredragna paragrafen, dels därför att det kanske skulle se något märkvärdigt ut, om detta förslag mottoges med kritik allenast från högerhåll. Man tycks verkligen på nämnda håll vara av den uppfattningen, att det föreliggande förslaget är precis sådant som Sveriges organiserade arbetare vill ha! Denna uppfattning är nog alldeles oriktig. Om jag frågade Eder, mina herrar, hur det kan komma sig att vid en tidpunkt, då vi gå att fatta beslut här i parlamentet i en fråga av så stor betydelse som den föreliggande — en fråga som den svenska arbetarklassen under ett 30-tal år strävat att driva fram till sin lösning — om jag frågade varför man i detta ögonblick ändå ser så litet av entusiasm ute bland landets befolkning, beror det väl icke därpå att arbetarklassen nu mistat intresset för denna stora frågas lösning, utan därpå att arbetarklassen i *föreliggande förslag* ingalunda ser en lösning av den beskaffenhet att den kan anses vara en tillnärmelsevis tillfredsställande. Det är med andra ord ett återupprepande av vad vi i vårt land så många gånger fått bevittna, nämligen att när äntligen efter ofantliga skrivelser och debatter hit och dit vi komma fram till lösningen av en viktig fråga, så sker lösningen i resignationens tecken — och framför allt i *kompromissens tecken*. Sådan är ställningen också i detta speciella fall.

Nu kan man säga, att under långa tider har detta kompromissande haft sin ganska naturliga förklaringsgrund, därför att den egentliga högern alltid ända hittills, då det gällt lagstiftningsfrågor, haft att i sista hand fälla det avgörande ordet, huruvida ett förslag öfverhuvudtaget skulle bliva antaget eller icke. Det är då klart, att varje beslut ovillkorligen måste ske i kompromissens tecken. Men vadan kommer det sig att vi nu, trots det stora politiska genombröttet, trots att högern icke längre parlamentariskt sett kan utöva det avgörande inflytandet på en lagstiftningsfråga, vadan kommer det sig att vi fortfarande måste beträda kompromissens väg? Därvidlag kommer jag ovillkorligen fram till den fråga, som måste närmast riktas till de båda partier, vilka bilda den nu sittande regeringens underlag. Får man tolka lagförslaget i denna punkt såsom bevis för att denna politiska samverkan icke *vill* gå längre, eller skall det tolkas så att dessa partier, trots att de hava övertagit den politiska makten, icke *förmå* gå längre?

Det är ganska viktigt att få besked på denna fråga. Hela Sveriges arbetarklass följer givetvis med intresse, vilket svar man av-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

giver på denna fråga. Är det nämligen så, att man icke vill gå längre, förefaller det vara ett något märkvärdigt sätt, varpå man infriar de förbindelser man avgivit tidigare och vid upprepade tillfällen. Är det åter så, att man på grund av särskilda omständigheter icke förmår gå längre, är det nödvändigt att veta, vad som nu står hindrande i vägen för att åstadkomma en lösning som icke med skäl måste betecknas som en kompromiss.

En hastig överblick över det föreliggande lagförslaget ger följande bild av detsamma. Först och främst har man åstadkommit en synnerligen lång lista på sådana arbetargrupper som äro aldeles undantagna från lagens bestämmelser. Sedan, när det gäller de arbetargrupper som medtagits i lagen, har man en hel mängd reservationer, inskränkningar och begränsningar, och slutligen, när man kommer till § 15, säger man, att för den händelse det skulle visa sig i vissa fall, att tillämpningen av lagen skulle äventyra ett företags ekonomiska bestånd, Kungl. Maj:t skall kunna upphäva lagens tillämpning på ifrågavarande område.

Jag skall icke närmare ingå på den frågan, vilken fara kan ligga i en sådan bestämmelse, som enligt mitt förmenande utgör en direkt inbjudan till arbetsgivarna att försöka åstadkomma bevis för att lagens tillämpning på det området skall åstadkomma ekonomisk ruin för verksamheten i fråga. Jag föreställer mig att det kommer att bli synnerligen många försök från arbetsgivarhåll att just med stöd av den paragrafen få än den ena än den andra grenen av driften undantagen från lagens bestämmelser.

Jag har emellertid närmast begärt ordet för att uppehålla mig vid ett par punkter som för mitt vidkommande äro av stor betydelse, då det gäller undantag från lagens bestämmelser. Såsom vi veta, äro från tillämpning av lagen undantagna dels alla arbetare som äro anställda i statsdrift, dels alla arbetare som äro anställda i tra fiktjänst vid landets järnvägar, m. fl. grupper som jag här icke behöver gå in på. Det är denna punkt som jag särskilt här skulle vilja trycka något på. Det är nämligen enligt mitt förmenande något egendomligt att, när staten går att lagstifta beträffande arbetstiden i allmänhet, den icke anser det vara möjligt eller lämpligt att tillämpa dess bestämmelser för staten själv i egenskap av arbetsgivare. För min del anser jag det vara fullkomligt inkonsekvent, ty staten bör icke pålägga den enskilda driften andra inskränkningar i detta avseende än vad som är lämpligt och nödvändigt att även tillämpa i statsdriften. Med andra ord, staten skall, om den icke precis kan uppträda såsom mönsterarbetsgivare, i varje fall icke ställa sig på ett lägre plan än man kräver av arbetsgivare på det privata området.

I detta avseende, beträffande arbetare i statens tjänst, har man i utskottets utlåtande framhållit, att man i stort sett inser att för dessa arbeten böra gälla samma bestämmelser som för enskild drift; men det är ett något egendomligt uttalande som utskottet gör i denna punkt, och jag kan därför icke neka mig nöjet att anföra vad utskottet säger just där. Det heter nämligen: »Enligt utskottets

mening tala åtskilliga skäl för, att staten i sin verksamhet underkastar sig samma inskränkande reglering av arbetstiden, som den genom sin lagstiftning ålägger den enskilda verksamheten. Anmärkas kan emellertid till en början, att en sådan anordning är onödig, då staten, såsom i väsentlig mån redan skett, givetvis ändock kommer att genomföra en dylik reglering. Vidare må även framhållas, att det kan förekomma fall och förhållanden, då en lagstadgad begränsning av arbetstiden för statens arbetstagare med hänsyn till deras stundom särskilt betydelsefulla arbetsuppgifter skulle för samhället medföra stora olägenheter. Tydligen kan även en på administrativ väg genomförd reglering av arbetstiden bättre anpassas efter förhållandena i de olika fallen. I förvissningen att Kungl. Maj:t utan dröjsmål, konsekvent och i huvudsaklig överensstämmelse med förevarande lag fullföljer regleringen av arbetstiden inom statens verksamhet, anser utskottet sig sålunda för närvarande böra avstyrka motionärernas förslag.»

Det märkvärdigaste som jag finner i detta utskottets uttalande är, såsom nog var och en lätt inser vid genomläsningen härav, att under det utskottet andrager en hel del skäl som skulle tala *emot* att staten i sin verksamhet tillämpar samma lagbestämmelser som man föreslår för den enskilda verksamheten, kommer utskottet efter och säger, att det ändå är fullkomligt förvissat om att Kungl. Maj:t skall »utan dröjsmål, konsekvent och i huvudsaklig överensstämmelse med förevarande lag fullfölja regleringen av arbetstiden inom statens verksamhetsområde.»

Nu vet jag icke, vad det egentligen är för skäl som gör, att man låter denna del av Sveriges arbetargrupper i fortsättningen stå utanför reglerande bestämmelser i detta avseende. Såsom bevis för de svårigheter, med vilka vi säkert ha att räkna, kan jag endast hänvisa till ett uttalande som en föregående talare fällde. Han yttrade nämligen att i fråga om statens järnvägar skulle chefen för nämnda verk hava sagt, att genomförandet av åttatimmarsarbetsdagen vid statens järnvägar skulle medföra en katastrof. Jag kan icke riktigt komma ihåg, huruvida ifrågavarande chef verkligen fällt ett sådant uttalande, men jag ställer mig tvivlande därtill. Har han emellertid gjort det så visar detta tillräckligt, vilka svårigheter man här har att göra med. Ledningen för ett administrativt verk är nämligen icke en så obetydlig faktor, att man utan vidare kan sätta densamma åt sidan, utan för att få en sådan ledning att böja sig gäller det nog att hava minst ett riksdagsbeslut att peka på. Jag gratulerar följaktligen regeringen, som enligt utskottets förmodan skall konsekvent och med skyndsamt vid statens verk tillämpa samma bestämmelser som i dag säkerligen komma att fastställas för den enskilda industrien — när man hör vederbörande verks chef anse, att det skulle innebära en fullständig katastrof för verket!

I förbigående vill jag framhålla, att jag här har i min hand en proposition som i slutet av juli månad avlämnades i norska stortinget. I denna proposition meddelar Kungl. Maj:t norska stor-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

tinget att förhandlingar förts mellan hovedstyret för norska statsbanorna och personalens organisation samt att överenskommelse där träffats om arbetstiden i huvudsaklig överensstämmelse med de bestämmelser som nu föreligga i stortinget och skola träda i kraft i Norge från och med den 1 januari 1920 rörande industrien och enskild verksamhet i allmänhet i nämnda land. Man hemställde till stortinget att få konfirmerad den överenskommelse som träffats mellan vederbörande styrelse vid statsbanorna och personalens organisation. Därav framgår först och främst, att man icke i Norge anser att det behöver innebära någon »katastrof» att få samma bestämmelser gällande för personalen vid statsbanorna som vid den enskilda driften. Det framgår också vidare, att man i Norge anser nödvändigt att samtidigt med att man träffar lagbestämmelser för arbetstiden i allmänhet man icke glömmer bort statstjänarna eller järnvägspersonalen i statstjänst, utan samtidigt med att den allmänna lagen om normalarbetsdagen träder i kraft där i landet, träda också i kraft bestämmelser rörande de arbetargrupper, varom här är fråga.

Om man från den svenska regeringens sida gått tillväga på samma sätt och kunnat meddela, att här föreligga utarbetade lagbestämmelser, som samma dag den allmänna lagen trädde i kraft, också skulle komma i tillämpning för dessa grupper, hade jag kunnat förstå motiveringen för att man icke anser nödvändigt att i den allmänna lagen införa bestämmelser rörande statens personal och järnvägspersonalen.

Likadant ställer sig förhållandet i fråga om personalen vid de enskilda järnvägarna. Utskottet har ansett, att det nog föreligger starka skäl för att lagbestämmelserna skulle tillämpas även för den personalen, men man menar att det icke kan ske nu, utan att det får ordnas sedan. Här kan emellertid icke frågan direkt lösas på administrativ väg, utan man får väl vänta sig att personalens fackliga organisation skall visa sig vuxen att kunna lösa den uppgift som regering och riksdag icke kunnat gå i land med. För min del, såsom varande representant för fackföreningsfolket, anser jag det visserligen vara smickrande att man håller före att de fackliga organisationerna böra få taga hand om sådana spörsmål som riksdag och regering icke kunna lösa, men konsekvent är det icke från riksdagens sida.

Samtidigt skulle jag också vilja från auktoritativt håll hava en närmare förklaring om vilken tolkning man skall giva uttrycket i punkt i) i förevarande § 1, där det heter: från lagens bestämmelser är undantaget arbete som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik. Jag menar, att om man i detta sammanhang skall använda uttrycket »trafikpersonal» enligt det språkbruk som sedan långliga tider har använts av järnvägspersonalen, så skulle det betyda att den personal som i och med denna punkt blir undantagen från lagens bestämmelser utgjordes endast av personalen vid den s. k. trafikavdelningen. Såsom vi veta, uppdelas nämligen järnvägsdriften i tre huvudavdelningar: ban-, ma-

skin- och trafikavdelningarna. Sedan gammalt menar man i det dagliga talet med uttrycket trafikpersonal endast den personal som tillhör den s. k. trafikavdelningen. En så begränsad omfattning har givetvis ändå icke varit meningen vid nedskrivningen av lagförslaget i fråga. Då uttrycket är synnerligen flytande och för att förhindra att med detsamma olika meningar göra sig gällande om vad förslaget innebär, skulle det likväl vara av synnerligt stor betydelse att man här finge veta, vilken omfattning uttrycket i fråga, »trafikpersonal vid järnväg», skall anses äga.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

En annan arbetargrupp, som jag också i detta sammanhang något måste röra vid och beträffande vilken man likaledes har motionerat om ändringar i föreliggande lagförslag, är gruvarbetarna. Utskottets utlåtande rörande denna arbetaregrupp är synnerligen anmärkningsvärt. Det förklarar nämligen, att det tyvärr icke kunnat bilda sig någon bestämd uppfattning, huruvida kravet på ytterligare förkortning av arbetstiden för gruvarbetarna är av den art, att man kan omedelbart tillgodose detsamma, utan man nödgas uppdraga åt Kungl. Maj:t att verkställa utredning i ämnet.

Ja, mina herrar, detta är något särskilt betecknande för vår tids parlamentarism! Ett utskott, räknande representanter från samtliga politiska partier och en hel del arbetarrepresentanter, kommer med en dylik inkompetensförklaring och säger: Vi hava verkligen icke nu kunnat intaga ståndpunkt i frågan huruvida gruvarbetet, d. v. s. det arbete som förrättas under jord, är av den beskaffenhet, att det kräver en arbetstid som är kortare än åtta timmar om dagen, för att den gruppen skall anses jämställd med de övriga, utan hemställa till Kungl. Maj:t att nädigst undersöka, huruvida det kan var på det sättet. Jag tillåter mig att gratulera utskottets ledamöter till den överraskande underdånighet de här intagit, och man måste förvåna sig över den inkompetensförklaring som utskottet givit sig självt i denna punkt. Det är väl icke någon av utskottets ledamöter obekant, föreställer jag mig ändå, att gruvarbetet under jorden är av beskaffenhet att vara aldeles särskilt krävande, och att det således är ovillkorligen berättigat att arbetarna på det området erhålla en kortare arbetstid än arbetare över huvud taget.

Jag tänker till och med, att det är icke utskottets ledamöter obekant, att stora grupper av arbetare i England under åratals haft 7 timmars arbetstid och att gruvarbetarna i allmänhet i England nu hava 7 timmars arbetstid. Redan därav skulle det vara möjligt för utskottets ledamöter att, även om de icke hade personlig kännedom om gruvarbetets karaktär, kunna sluta till, att gruvarbetet under jorden uppe i Norrland icke kan vara lättare, än vad det är i England, och att det sålunda skulle vara tillräckligt skäl för utskottet att redan nu taga ståndpunkt till den frågan. Emellertid är det kanske oriktigt av mig att vara för sträng mot utskottets ärade ledamöter. Det är nog i stället så, att många av dem i själ och hjärta varit på det klara med det berättigade i detta och icke hyst någon tvekan att formulera kravet därom. Men så kommer

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

det stora »men»-et i fråga om den reservation, som icke finnes, men som bort finnas. Det har naturligtvis varit partipolitiska skäl och partidisciplin, som legat i fatet, då man icke kommit med något positivt förslag i detta avseende. Den saken skall jag komma till med några ord litet längre fram.

Jag vill redan nu säga ifrån, att jag finner förslaget sådant som det föreligger från utskottets sida ingalunda vara av den beskaffenhet, att det med någon som helst hänförelse eller tillfredsställelse kan hälsas av Sveriges arbetarbefolkning, och jag vill, i likhet med vad som redan är uttalat här, också särskilt peka på en annan punkt, där man tagit ett steg tillbaka och ytterligare utvidgat de undantagsbestämmelser, som förefunnos i lagförslaget, då det första gången framlades. Jag förstår, att man menat, att man skulle göra dessa små industrier och hantverkare en tjänst genom att stipulera dessa undantag från lagens bestämmelser. Först och främst vill jag då säga — vad jag redan snuddade vid tidigare — att om en lagstiftning över huvud taget skall tillgripas, så skall det ske närmast för att se till att de arbetargrupper, som på grund av skilda förhållanden icke kunna prestera en lika stor styrka i fråga om facklig organisation som de övriga, icke längre utlämnas till arbetsgivarnas godtycke. Men de arbetargrupper äro i huvudsak just de, som äro undantagna från lagens bestämmelser. Det är detta som nätt upp är det betänkligaste i lagförslaget, ty, som jag redan sagt, de stora industriarbetargrupper, som redan löst denna fråga i stor utsträckning och skulle ha löst den i ännu större utsträckning, om icke denna lagstiftningsfråga legat svävande så länge, de arbetargrupperna komma nog i fortsättningen att framföra sina krav; men det är en massa smågrupper, som icke ha samma möjlighet att driva fram sina krav, som en lagstiftning i första hand skulle tillgodose. Och vad gör då lagstiftningen, då denna fråga först förekommer? Jo, den utesluter just de arbetargrupper, som skulle vara mest i behov av en lagstiftning på ifrågavarande område.

Nu skulle jag emellertid vilja fråga de herrar, som ivra för dessa undantagsbestämmelser, om de äro alldeles säkra på, att de icke göra företagen på detta område en stor björntjänst genom dessa undantagsbestämmelser. Det är klart, att när detta lagförslag i dag kommer att i befintligt skick antagas av riksdagens båda kamrar och sålunda bliva lag, faller det av sig självt — och det har tillämpats, innan någon lagstiftning här i landet förelåg — att arbetarna komma att i största möjliga utsträckning söka sin utkomst på de områden, där arbetstiden är på tidsenligt sätt reglerad, och endast undantagsvis komma de att taga arbete på de områden, där den föreslagna regleringen i fråga om arbetstiden icke tillämpas. Man försvårar sålunda i ofantligt hög grad arbetartillgången på sådana områden, som äro undantagna från dessa lagbestämmelser. Alltså, då det för det första är fullständigt inkonsekvent att i lagstiftningen utesluta de arbetargrupper, som äro i största behov av lagstiftningens skydd, och då å andra sidan det

är mycket sannolikt, att dessa undantagsbestämmelser komma att verka raka motsatsen mot vad man avsett, d. v. s. i stället för att hjälpa i verkligheten innebära en björutjänst även för företagarintresset på dessa områden, så finner jag inga som helst skäl tala för dessa undantag.

Det finnes naturligtvis en massa detaljpunkter i förslaget i övrigt, som det från min synpunkt skulle vara anledning att göra erinringar emot, men jag skall icke trötta kammaren med att upptaga tiden med det, och det så mycket hellre som jag redan från början sagt, att det inte tjänar mycket till att här tala. Man kan således säga, att det är missbrukad arbetskraft att delta i debatten; men för att det icke alldeles skall saknas en röst från vänsterkanten, har jag ansett mig böra säga några ord.

Beträffande reservationerna skall jag icke vidare uppehålla mig vid de argument, som anförts från högerhåll, icke därför att jag anser högermännen vara en mindre faktor att räkna med — tvärtom för allt i världen — men därför att argumenten hava stötts och blötts så många gånger både här i parlamentet och annorstädes, att det tjänar icke något till att uppehålla sig därvid. Innan jag ger mig in på reservationerna, skulle jag dock vilja göra ett par erinringar med anledning av några uttalanden, som gjorts under debatten.

Herr Reuterskiöld hade en del uttalanden av mera allmän art som kunde förefalla rätt plausibla, men som å andra sidan inbjuda till några erinringar. Först och främst vill jag opponera mig mot hans uttalande, att det föreliggande lagförslaget vittnade om, att regeringen fullständigt har fallit till föga för de krav, som från socialistiskt håll rests. Det är en fullständig missuppfattning. Visserligen erkänner jag, att det är ett visst fog för, att man får en sådan uppfattning, då man finner så litet reservationer från socialdemokraterna, men de motioner, som i alla fall ha framförts rörande denna sak, visa väl, att det föreliggande lagförslaget icke till alla delar täcker vad Sveriges organiserade arbetare känna och fordra. Men det var icke så mycket detta uttalande av herr Reuterskiöld, utan ett annat, som uppkallade mig till att säga ett par ord. Han ansåg, att om han eller det parti, han tillhör, skulle vara med om en lagstiftning, så skulle det vara i syfte, att det skulle arbetas *minst* 8 timmar. Och i detta sammanhang framhöll han, att arbetet visst icke är något av ondo utan av godo, och bör betraktas såsom sådant. Alldeles riktigt, herr Reuterskiöld! Under vissa förhållanden kan arbetet vara någonting av godo. Dock vill jag säga, att arbetet såsom sådant, åtminstone i de allra flesta fallen i den form, som det förekommer i våra fabriker, i hälsovådliga lokaler o. d., är något, som arbetarna anse icke vara av godo. Och man skall ha en mer än vanligt förbenad hjärna, om man kan driva den uppfattningen, att arbetet i dessa osunda lokaler, gruvschakt o. dyl., är något gott, som arbetarna måste sträva efter. Det är en missuppfattning. Det är någonting som arbetaren är dömd

Lämförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

att göra, därför att han måste skaffa sig sitt livsuppehälle. För övrigt vill jag fråga herr Reuterskiöld: Om det över huvud taget är så, att arbetet är något gott, hur kan det då komma till, att de maktägande — i detta speciella fall högern — varit så generösa, att de överlämnat detta goda endast åt arbetsklassen? Eljest brukar man icke på det hållet vara så opraktisk, att man överlämnar något, som är så gott, att ägas och förvaltas av sina motståndare? A nej, herr Reuterskiöld, den gubben går inte!

När man talar om nödvändigheten att öka arbetsprestationen och produktionen, vill jag rent principiellt säga, att det är icke i och för sig det huvudsakliga livsvillkoret att höja produktionen, utan att det är ett lika viktigt moment att se till, att *samhällskushållningen* såsom sådan blir så förnuftigt ordnad som möjligt. Är det f. ö. icke så, att det i viss mån varit överproduktion, som varit en bidragande faktor till världskrigets utbrott? Jag undrar, om icke den omständigheten är värd att tänka på. Det skulle vara brottsligt av arbetsklassen, i fall den, sedan man anställt en sådan förödelse, som gått över världen, skulle genom ytterligare träget arbete få fram en överproduktion, som i sin tur kanhända skulle frammana samma elände. Det är arbetsklassens skyldighet att se till, att produktionen uppehålls i den utsträckning det är nödvändigt, för att mänskligheten skall kunna föra ett lyckligt liv med iakttagande av en förnuftig samhällshushållning, men icke att bidra till en planlös produktion, som i sin tur kanhända just skulle åstadkomma dessa ohyggliga krascher, som vi nu fått bevittna i världen.

Till sist vill jag endast uppehålla mig något vid den reservation, vilken icke finnes, men som egentligen bort finnas vid detta utskottsutlåtande. Det är icke något alldeles nytt, men dock i viss mån överraskande, att man i en så viktig fråga som denna, sedan man från arbetarlåll framfört mer eller mindre långt gående yrkanden om ändringar, för att förslaget skulle bli sådant, att det kunde av arbetsklassen accepteras, det är ganska uppseendeväckande, att man icke fäster större avseende vid dessa ändringsyrkanden, utan släpper dem alla inom utskottet och icke ens vågar fullfölja dem i form av reservation. Då framställer sig frågan: Hava respektive motionärer i dessa ärenden, d. v. s. de socialdemokrater som motionerat om ändringar, icke menat allvar med sina framställda yrkanden, när de släppt dem i första instansen utan att låta dem reservationsvägen komma fram och prövas i kamrarna? Jag kan knappast föreställa mig, att man får taga saken så, utan orsaken till detta något egendomliga och uppseendeväckande uppträdande från dessa motionärers sida torde vara att söka i de något tillkrånglade förhållanden rörande regeringssamverkan, vari vi leva. Man måste fråga sig: Vad har anledningen varit, att man låtit dessa krav falla? Då jag icke har stor förhoppning att få en verklig förklaring rörande orsaken till detta uppträdande, måste jag själv söka lämna en sådan. Det är naturligtvis ingenting annat, än att man från liberalt håll icke velat stödja förslaget, såvida de socialdemokratiska utskottsledamöterna skulle reservationsvis fullfölja sina krav på ändringar. Jag skall

icke ingå på frågan, huruvida det är synnerligen gagneligt för det politiska livet, att man låter ett sådant tryck utövas. Jag skall inskränka mig till att fråga, vilken anledning hava socialdemokraterna till att på detta sätt uppträda och hindra liberalerna från att göra en parlamentarisk blamage, ifall de på sådana grunder skulle vilja stjälpas förslaget. Jag förstår naturligtvis, att det måste vara en viss samhörighet och samverkan mellan de partier, som vid ett visst tillfälle stödja den sittande regeringen. Men det får jag säga, att skall disciplinen taga sig sådana former, att man förbjudes fullfölja krav av sådan vital och så väl motiverad beskaffenhet, som motionsvis här äro framförda, så undrar jag, om det kan vara till svenska arbetarklassens nytta, om man till så dyrt pris köper denna fortsatta samverkan. Jag har ansett mig böra påpeka detta, för den händelse man har någon acceptabel förklaring från det hållet att lämna.

På grund av vad jag anført, torde det rätt tydligt framgå, att jag icke i alla delar kan acceptera det lagförslag, som här föreligger. Jag tillåter mig därför redan nu att vid § 1 göra ett ändringsyrkande, och det innefattar att lagbestämmelserna till väsentlig del måtte bliva sådana, som de förelågo i Kungl. Maj:ts förslag, dock med uteslutande av en del av de punkter, som förekommo i fråga om undantag från lagens bestämmelser. Enligt mitt förslag skulle lagen få följande lydelse:

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavdelning eller annat dylikt arbetsföretag.

Från lagens tillämpning undantagas dock:

- a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande;
- b) arbete, som utföres av arbetsgivarens familj;
- c) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård;
- d) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske;
- e) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe;
- f) jordbruk jämte sådana därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, ävensom djurskötsel ändå att arbetet bedrivs utan samband med jordbruk;
- g) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning; samt
- h) sådant arbete i hotell-, restaurant- eller kafé-rörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjäande.

Herr Gustafsson: Herr greve och talman! Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om 8 timmars arbetsdag har för andra gången under detta år förelagts riksdagen till omprövning. Man frå-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

gar sig då, vilka äro de bärande sakskäl och motiv, som för regeringen varit den vägledande och bestämmande faktorn härför. Denna fråga besvaras icke genom den kungl. proposition, som ligger till grund för lagförslaget. Där finnas icke angivna några nya eller tillkomna skäl efter årets ordinarie riksdag, vadan förslaget gott kunnat ligga till sig, åtminstone till nästa ordinarie riksdag. Nu föreligger det till avgörande, och om man då söker att kasta blicken något framåt för att i tanken se, hur denna lag kommer att verka i det praktiska livet, då behöver man endast läsa 1 § i denna lag, för att genast se, att den omfattar så gott som alla yrken inom hela vårt ekonomiska näringsliv och så att säga skär det hela över en kam. Man hade kunnat förstå en lagstiftning av denna art, och den hade varit motiverad, om den endast hade omfattat de arbeten eller yrken, där en man på 8 timmar hinner genom normal arbetsprestation fullgöra ett ärligt mansdagsverke. Dock hade en sådan lagstiftning även behövt att föregås av en allsidig utredning, där det blivit uttrönt, vilka särskilda yrken, lagen skulle gälla, varefter dessa skulle hava i lagen uppräknats. Nu däremot har lagen omfattat alla yrken, och sedan gjort mindre undantag, med den påföljd, att då t. ex. jordbruket enligt lagtexten är undantaget, så äro byggnadsindustrien, och därmed även nybyggnaderna vid jordbruket hemfallna under denna lag. Det kan sägas, att här äro gjorda undantag i detta fall på landsbygden t. ex. för mindre hantverkare och industriarbetare. Nej, mina herrar, om någon nu ser över den svenska landsbygden, så är man icke på hela landsbygden tillfredsställd i detta avseende; det är endast det mindre jordbruket som blivit i någon mån ihågkommet, men det lantbruk, som under svåra och bistra tider, under våra restriktioner och under världskriget förestett våra städer och den svenska allmänheten med den största delen av deras livsfröfnödenheter, i synnerhet spannmål, den delen av landsbygden är man nu färdig att giva till spillo och lägga in under samma lags bestämmelser som våra andra näringar i fråga om 8-timmars arbetsdagen. Jag menar, att detta är inkonsekvent och borde mera beaktats än som skett. Det är så många och svåra förseelser, som i detta fall vidlåda det föreliggande lagförslaget, att man förvånar sig över, att de liberala lantmännen, som även bort inse detta, likväl med säkerhet komma, såvitt jag kan se, att stödja lagförslaget. Och kanske det bör i detta sammanhang sägas, att det blir på deras röster, som lagförslaget tages, ty hade de liberala lantmännen i första och andra kammaren haft mod som vilja att säga ifrån, hade lagen fått ett annat utseende.

Den strid, som under de tvenne sista decennierna förs inom arbetarvärlden för att framkomma till denna arbetstidslag, har självfallet redan lett till en förminskad arbetstid. Den striden har varit berättigad för ett par decennier sedan; men sedan nu i stort sett denna strid fört därefter, att industrien genom en förbättrad teknik kan tillmötesgå arbetarnas krav i den omfattning som skett, så kan man med en del föregående talare säga, att det är icke nödvändigt att lagstifta på det sätt, som nu tänkts ske, utan det hade gott kunnat gå på frivillighetens väg hädanefter som hittills. Detta oaktat fordrar man nu en

lagstiftning, som förbjuder en arbetare att hos samma principal utan arbetsrådets medgivande arbeta mera än 8 timmar per dag. Följderna härav måste bli en förminskad produktion med därav följande dyrtid, och den som får största känningen härav blir så att säga tredje man eller det svenska samhället i sin helhet. Varför kan man icke hädanefter som hittills fortsätta att genom en förbättrad teknik förkorta arbetstiden inom industrien? Det borde ej ätgå många år till, innan 8-timmars arbetsdagen därigenom bör för dem kunna vinnas. Däremot hava vi en mängd småindustrier och hantverk både i stad och på landet, där denna lagstiftning ej borde komma i fråga t. ex. den mindre kvarnindustrien. Det finnes många sådana, som hemfalla under lagens bestämmelser, som delvis försvåra och delvis nästan omöjliggöra deras existens. Dessa kvarnar äro i allmänhet så belägna, att deras kundkrets helt är beroende av deras arbete. Man kan således väl beteckna hela lagförslaget, såsom ett steg i det ovissa. Och under sådana förhållanden går den enskilde mannen icke till handling, och man är därför berättigad att yrka, det staten genom sin riksförsamling under dylika förhållanden bort göra sammanledes. Under sådana förhållanden har det icke varit något särskilt som brådskat med antagandet av detta lagförslag, och då det föreligger ett verkligt behov av produktion, som under den kommande tiden särskilt kommer att visa sig både inom industrien och jordbruket, för att man skall komma i normala gängor, i vårt land liksom i alla länder, så anser jag, herr greve och talman, att detta lagförslag kan gott uppskjutas, så att vi kunna få taga oss en bättre funderare på saken och kanske få lagen i ett bättre skick.

På grund av vad jag anført ber jag att få yrka avslag på det förevarande förslaget.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr greve och talman, mina herrar! Det har talats och förelästs så mycket i detta ämne, att det icke återstår mycket att tillägga. Oaktat detta skall jag be att få besvara med några ord.

När denna fråga behandlades i våras, tillät jag mig i andra kammaren beteckna lagen såsom synnerligen bristfällig. Jag ansåg nämligen, att undantagen från lagens bestämmelser i själva verket vore regel. Ungefär samma förslag återkommer nu föga förbättrat, i några stycken försämrat och i andra förbättrat. I de stycken, där det förbättrats, träffar man arbetsrådets uppgift som i utskottets förslag motsvarar alla praktiska krav. I de stycken, som undergått en försämring, träffar man ett tillägg, som talar om det mindre hantverket på landsbygden, som skall undantagas från lagen. Jag kan icke dela den uppfattning som hyses på lanbrukarhåll, att det skall vara en fördel för landsbygden, att man har det undantaget. Jag tror, att man därmed driver hantverket tillbaka till de primitiva förhållanden, där hantverket icke har möjlighet att använda de tekniska medel, som äro behöfliga. Jag anser, att man därmed sönderstycker hantverket. Det är givet, att om en hantverksmästare kan undgå lagen — så söker han göra det, så att

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

även om man kunde hava 7—8 arbetare, sätter han ned det antalet till 4, och stannar på det sättet utanför. Därmed får han också mindre möjlighet att använda sig av de tekniska hjälpmedlen.

Ett annat undantag, som jag anser icke bort vara något undantag, är det, som rör statens arbetare. Det är så, att man på de flesta statens arbetsområden redan tillämpar 8-timmarsdagen. Då kan jag sannerligen icke förstå, varför man icke skulle hava rätt och plikt att skriva in detta i lagen även för detta arbetsfolk. Men då säger någon, att vi icke kunna införa 8-timmarsdag för dessa arbetare. Detta skall ske på administrativ väg. Staten kan icke i likhet med den private arbetsgivaren vända sig till arbetsrådet för att få vissa beslut och vissa medgivanden, utan staten bör stå utanför. Detta resonemang är svagt, ty om man av den enskilda arbetsgivaren begär, att han skall vända sig till arbetsrådet, kan också staten vända sig till den institution, som staten själv har skapat.

Trots dessa betänkligheter hava vi socialdemokrater emellertid, såsom här tidigare förklarats, ändock icke velat tillbakavisa förslaget. Vi hava ansett, att vi gagnade såväl industrien som den svenska arbetarklassen med att antaga förslaget; och då herr Winberg nyss utfärdade en inkompetensförklaring gent emot utskottets ledamöter, kan jag försäkra honom, att vi taga denna förklaring med synnerligen stort lugn. Då han förebrädde oss, att vi ingenting känna om gruvarbetet, är han också inne på ett område, som han själv säkerligen icke förstår. Vi hava inom utskottet haft en representant, som i alla avseenden känner till gruvarbetarnas förhållanden och som säkerligen har gjort allt, för att få den frågan löst, men han liksom vi andra ville icke vältta detta stora förslag. Jag undrar verkligen, om herr Winberg skulle vilja vältta det blott och bart därför, att gruvarbetarna icke nu äro tagna med. Jag tror, att han skall draga sig för att göra detta och ta ansvaret härför. Hur bristfälligt förslaget än är, ger det dock åtskilliga 100,000-tal arbetare i vårt land en normalarbetsdag av 8 timmar. Gruvarbetarna och andra, med vilka vi livligt sympatisera, längta efter sin normalarbetsdag, men de ha icke förlorat den, därför att de i dag icke äro med. De få den så småningom. Utvecklingen på detta område kommer icke att stå stilla.

Högern har riktat åtskilliga anmärkningar mot detta förslag. och naturligtvis kommer den återigen liksom den siste ärade talaren och talar om bristande utredning. Det finnes icke någon utredning! Ja, mina herrar det finns vissa ögonblick i nationernas liv då utvecklingen tar stora språng framåt. Vi äro nu i ett sådant ögonblick. Man behöver icke utredning blott och bart för att förhåla, som man gjort i det svenska politiska livet under så lång tid och som man framför allt gjort i rösträttsfrågan. Den släpades motiverad med behovet av utredning, från decennium till decennium; slutligen har den dock lösts. Vi böra icke upprepa detta. Här föreligger verkligen en utredning, som man kan taga på, ifall man vill, och här hava vissa talare i dag förebragt en ekonomisk utredning vid sidan av den, som kommittén har förebragt, som

var synnerligen utförlig och talande, ja, till och med skrämmande. Den ärade talaren greve Lagerbjelke kom med en utredning, som gick upp i översta kanten på vad det kommer att kosta att genomföra 8-timmarsdagen. Den kommitté, som utrett detta spörsmål från början, frågade sig: Vad kostar det att genomföra 8-timmarsdagen? Det kommer att kosta så och så många miljoner att genomföra den, säger kommittén. Andra däremot säga, att arbetsintensiteten kommer att ökas och att kostnaden följaktligen kommer att minskas till ingenting. Kommitténs reservanter på högernsida äro i alla fall något mera tvivlande på sina uppgifter än greve Lagerbjelke, ty de säga: Troligen kommer sanningen att ligga någonstans mitt emellan, d. v. s. mitt emellan dem som påstå, att det skall kosta så och så många miljoner, och dem som säga, att det ingenting kommer att kosta, därför att arbetsintensiteten kommer att ökas. Det är alltså ett medgivande. Jag hoppas nu, att om vi genomföra 8-timmarsdagen skall så småningom komma till vår hjälp en del tekniska hjälpmedel och att det, som man nu anser sig böra hysa en så stor fruktan för, kommer att utjämnas. Greve Lagerbjelke säger samtidigt, att nu hava arbetarna fått åskillig löneförhöjning och att de, om vi nu ge dem ytterligare nedsättning i arbetstiden, få ännu större förhöjningar. Greve Lagerbjelke skattar säkerligen åt den uppfattningen, som gjort sig mer och mer gällande i pressen, där man rätt ofta säger, att arbetarklassen genom de löneförhöjningar, den fått i vårt land, lyfts upp till en herremannastandard, som medelklassen eller andra klasser sakna. Jag vill villigt medgiva, att arbetarna hava fått åskilliga förhöjningar och att många hava erhållit full kompensation emot vad dyrtiden krävt, men många tusenden återstå. Vi böra dock besinna, att under de 2 å 3 första krisåren fanns det arbetare, som icke fingo ett enda öres förhöjning, även om de fingo ett och annat engångsdyrtidstillägg. De fingo i alla fall ingen förhöjning. Så småningom fingo de emellertid en sådan, men det oaktat äro samma arbetare icke kompenserade för vad som kristiden tagit ifrån dem. Jag anser, det vara riktigt, att man slår fast detta, så att man icke allt för mycket skattar åt den uppfattningen, att varje framställning, som kommer från arbetarsidan, är oberättigad, ty därigenom underblåser man från riksdagen de strider, som det nu finnas så gott om i samhället.

Sedan har man talat förhoppningsfullt om den fria avtalsrätten. Om herrarna se i statistiken, komma herrarna underfund med, att man kan träffa på en punkt som talar om, att nästan 1,000,000 arbetsdagar gått förlorade under 4 år på grund av arbetskonflikter. Om nu denna fria avtalsrätt, som rekommenderas till användning även då det gäller införandet av 8-timmarsdagen, skall tillämpas så är det ju givet, att det kommer att uppstå oerhörda strider, kostbara icke allenast för parterna utan även för samhället. Då undrar jag verkligen, om det icke ligger i den svenska riksdagens intresse såsom representant för samhället att säga, att riksdagen i detta avseende icke vill vara med om en fri avtalsrätt som kostar samhället så mycket, utan att det här skall bli en lag, som förhindrar

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

dessas arbetsstrider. Dessa äro också av en alldeles för stor omfattning, som de äro förut, och vi vilja icke se dem ytterligare utmytna i kommande kostbara strider.

Sedan har man riktat sig mot *tidpunkten*. Man säger, att det är olämpligt att genomföra 8-timmarsdagen, då tidpunkten är olämplig. Vi böra i stället producera ännu mer än vad vi gjort någon gång förut, irriget har ödelagt en massa, och vi äro efter på många områden. Även om man kan säga, att det ligger en viss sanning i detta, är den sanningen dock icke tillräcklig för att tillbakavisa kravet på en 8-timmarsdag. Frågan har blivit aktuell. Den har varit på dagordningen i många år, men den har blivit mera aktuell nu, icke på grund av arbetarnas sista insatser utan på grund av det maktmissbruk, som försiggått i Europa, det maktmissbruk nämligen, som har kastat ut mänskligheten i det stora krig, som nyss har slutat. Den gången, då det gällde att kasta ut människorna i krig ville man icke hava någon utredning. Man brydde sig då icke om att se efter, huruvida nationerna verkligen kunde bära dessa utgifter, utan kriget kom. Nu resonera arbetarna som så ute i Europa: Hade icke våra styrande intresse av att se efter, huruvida nationerna kunde bära dessa bördor, så hava vi, som burit de största bördorna under detta krig, sannerligen icke någon skyldighet att vänta på ytterligare utredning. Vi vilja helt enkelt — säga arbetarna därute — hava 8-timmarsdagen såsom en slags kompensation för allt det elände, som vi måst underkasta oss under kriget.

För övrigt har man alltid fört samma tal, då det gällt att förkorta arbetsdagen. Då man i England år 1847 skulle införa 10 timmars arbetsdag för kvinnor och barn i textilindustrien, möttes detta av en oerhörd storm av ovilja från fabrikanternas sida, och man spådde — precis som vissa av herrarna spått i dag — industriens undergång. Man skulle icke få någon möjlighet att exportera o. s. v., och fabrikanterna hotade till och med att flytta bort industrien till Indien, där man icke talade om dylika dumheter, nämligen dumheten att få en normal arbetsdag på 10 timmar fastslagen. Ett sådant hot känna vi också från vårt land, vi äro visst icke främmande därför. Så snart man föreslår en eller annan lag som riktar sig mot företagarnas intressen, hota dessa alltid med att flytta sitt kapital till utlandet. De engelska fabrikanterna flyttade emellertid icke sina fabriker och kapital till utlandet. De läto kvinnor och barn få denna 10-timmarsdag, och följden blev en blomstrande industri. Deras export tredubblades och lönerna ökades på 12 år med icke mindre än 40 %. Under historiens gång kan man finna flera dylika exempel. Jag skall emellertid icke trötta kammaren med dem; men man har uppträtt på samma sätt. Efter någon tid har man sett, att en sådan förkortning av arbetstiden, som arbetaren önskat, i själva verket icke betydtt tillbakagång utan framgång för industrien.

Fråga vi oss sedan, om tidpunkten någon gång har varit lämplig här i landet, då arbetarna kommit fram med något lönekrav, kunna vi i allmänhet säga, att den från arbetsgivarsynpunkt sett alltid har varit olämplig. Se blott tillbaka på förhållandena för 20

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

å 25 år sedan, då arbetarna på sina ställen begärde en blygsam förhöjning från 12 öre till 15 öre i timmen. Ja, försäkrade man icke då med samma bestämdhet, att det skulle leda till industriens undergång och att man hade valt en olämplig tidpunkt för att få denna förhöjning. Om vi bedja herr von Sydow rådfråga sin sakkunskap i detta avseende, skall han säkerligen kunna ge oss upplysning om, att aldrig hava Sveriges arbetare kommit i rätta ögonblicket, utan att tidpunkten alltid varit olämplig.

Herr Reuterskiöld har uppträtt som spåman här i dag med samma säkerhet som alla andra spåmän, som tro sig spå rätt. Han säger, att även om vi nu godkänna principen om 8-timmarsdagen, så är frågan därmed icke avgjord; den kommer tillbaka om 4 år, då det skall finnas en annan majoritet i denna kammare. Ja, herr Reuterskiöld tror säkerligen alldeles för lågt om den svenska bondeklassen. Bondeklassen är säkerligen icke så oklok, att den följer herr Reuterskiölds anvisningar i detta avseende. Jag tror, att bondeklassen kan låta sig ledas, men om den ledes allt för länge baklänges, kommer den att reagera.

Herr Wohlin sade nyss, att han helt nyligen tagit tjänst i bonde- och riksförbunden. Jag är övertygad om att om herrarna, som tyckas vara mycket främmande för det praktiska livet, försöka leda bondeklassen baklänges, dessa tjänster skola bli synnerligen kortvariga. Jag tror bättre om utvecklingen i Sveriges land. Jag tror också, att det beslut, som vi nu stå färdiga att fatta, är klokt och förutseende. Den svenska riksdagen har nyss godkänt en författningsreform, som enligt min mening är en stor sten i den framtida samhällsbyggnaden, som skall göra denna byggnad solid och låta den undergå en lugn och säker utveckling. Det beslut, som vi nu stå färdiga att fatta, skall få samma betydelse. Utvecklingen går i den riktningen, och jag är också övertygad om, att beslutet skall bli till fördel både för arbetarna och arbetsgivarna samt för samhället.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till förslaget, sådant det är formulerat i § 1 i utskottets förslag.

Herr Frändén: Herr greve och talman, mina herrar! Att från lagen undantaga flottningen men ställa skiljeställena under lagen förefaller mig, som om man vill återtaga med den ena handen vad man givit med den andra. Den, som ingående känner flottningsarbetets alla förhållanden, vet mycket väl, att det icke tål någon inskränkning i driften vid skiljeplatserna. Tvärtom måste arbetet där bedrivas med mycken fart, då det ofta är beroende på detta arbete, huruvida flottningen för året skall kunna komma fram eller icke. Flottningsarbetet och skiljeanordningarna stå för övrigt i ett så omedelbart förhållande till varandra, att man har svårt att finna, huru man i det fallet skulle kunna tillämpa två olika arbetstidsbestämmelser för ett och samma arbete. Men man kan vara viss om, att denna bestämmelse kommer att föranleda, att många tvister uppstå, vilka säkerligen komma att verka högst skadligt för flottningsarbetets rationella bedrivande.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Vägbyggnader falla också utan undantag under lagen. Vid dessa arbeten brukar i regel tillgå så, att arbetena bortsättas på entreprenad. Här finnes visserligen en vägdirektion, som i visst fall kan anses såsom arbetsgivare, men det är väl icke möjligt, att denna direktion skall kunna anses hava någon skyldighet att tillse, att inte de arbetare, som bliva anställda i dessa arbeten, arbeta mera än de i lagen föreskrivna 8 timmarna. I varje fall blir det omöjligt att här efterleva lagens bestämmelser. Samma förhållande blir det också i stort sett med alla de arbeten, som utföras för kommunernas räkning.

Jag vill också med några få ord vidröra jordbruket och de undantag, som här gjorts. Jag anser för min del, att dessa undantag i stort sett icke komma att betyda så mycket. Hur skall man för övrigt kunna begära, att jordbruksarbetarna efter 8-timmarsdagens genomförande skola stanna vid jordbruket och där utföra ett tyngre och mera ansträngande arbete under en längre arbetstid än industriarbetarnas? För mig synes en sådan fordran orimlig att ifrågasätta, och det kan icke ske annat än efter en mycket hög löneskala, så hög, att den säkerligen kommer att föranleda till att det icke blir möjligt att med ekonomisk fördel driva ett jordbruk.

Ingen skall sålunda kunna övertyga mig om att det varit behöfligt och ännu mindre lämpligt att lagstadga en arbetstid, som så generellt likställer arbetstiden inom vårt land. Man har ju här icke tagit hänsyn till att man i en landsända av vårt land har mörkt nästan hela dygnet om under den ena årstiden och under den andra ljust dygnet om, icke heller de lika växlande klimatiska förhållandena. Dessa omständigheter äro av den beskaffenhet, att regeringen bort taga hänsyn till desamma vid framläggandet av propositionen.

Då jag här sammanställer dels de saksål, som anförts mot detta lagförslag från kommerskollegium och lagrådet och dels vad som vid förra riksdagen anfördes och vad som nu anförts från arbetsgivarhåll, kan jag för min del icke annat än förundra mig över regeringens mod att här söka framtvinga en sådan arbetstidslagstiftning. Civilministern har ju också själv måst erkänna, att den med säkerhet kommer att medföra vissa risker. I likhet med herr Gustafsson måste jag säga, att jag storligen förundrar mig över att de liberala jordbrukarna, som, trots att de, när man resonerar med dem, erkänna, att detta lagförslag icke kommer att medföra lycka eller förmån för någon samhällsklass, ändock här tyckas vara färdiga att stödja förslaget, så att det blir genomfört. Sedan propositionen framlades, har jag fått många skriftliga meddelanden från framstående liberala bönder inom Jämtlands län, vilka alla utan undantag uttryckt såsom sin mening, att det är deras fullkomliga uppfattning, att lagen kommer att medföra en fördyring på alla områden och föra oss in i en dyrtidsperiod, som kommer att bli mycket kännbar för alla samhällsklasser. Den bör givetvis icke bliva minst kännbar för de s. k. kroppsarbetarna. Förutom den oerhörda fördyring av alla förnödenheter, som kommer att

bliva en följd av 8-timmarsdagen, tillåter jag mig fästa uppmärksamheten på de vidlyftiga ämbetsverk, som måste inrättas för lagens tillämpning. Man kan ju lätt förstå, att ärendenas antal blir stort, när det här i Stockholm skall lämnas medgivande, för att man runt om i Sveriges land skall få tillåtelse att bedriva ett arbete någon timme mer eller mindre om dagen — för att nu icke tala om den stora utvidgning, som måste ske inom yrkesinspektionen och socialstyrelsen, allt förenat med kostnader, som regeringen i dessa för statsverket så svåra ekonomiska tider sannerligen borde beakta.

Till sist vågar jag uttala min uppfattning, att denna lag icke kommer att mottagas med någon större hänförelse av våra arbetare i allmänhet — jag menar här arbetarna utanför den egentliga industrien. Jag har talat med många arbetare, som för sin del påstå, att de anse det vara deras egen självskrivna rätt att bestämma, om de, när de så önska, skola få utföra ett arbete under någon timme mer eller mindre om dagen. Tror någon av herrarna här, att *de verkligt reella* arbetarna uppe i Norrland skola finna sig i att nödgas hos arbetsrådet begära tillstånd för att, om de så vilja, arbeta till äventyrs 10 timmar om dagen under en vecka? Jag tror det icke, och jag är också övertygad om att de komma att anse, att lagen kommer att medföra ett förmynderskap, som icke under några omständigheter kan rubriceras såsom svensk frihet.

Jag tillåter mig därför, herr greve och talman, att yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Boman: Herr greve och talman! Det finnes väl ingen, som betvivlar, att det föreliggande lagförslaget, om det upphöjes till lag, kommer att utöva inverkan såväl på arbetstiden i de fall, då denna redan nu är 8 timmar, som ock på de arbetsområden, vilka enligt § 1 äro undantagna från lagens tillämpning. I förra fallet kommer att krävas ytterligare nedsatt arbetstid, i senare fallet reglering enligt lagen och ersättning för övertidsarbete. Att så blir fallet kan man utläsa i utskottets motivering, vilken nvss från statsrådsbänken förklarats vara av regeringen accepterad, och i själva verket har väl Kungl. Maj:t i fråga om statens arbeten i stor omfattning redan anteciperat lagen. I fråga om kommunikationsverken upplyste generaldirektören för statens järnvägar vid järnvägsrådets sammanträde i juni, då frågan om statens järnvägars taxehöjningar var före, att såväl vid statens järnvägar som vid de enskilda järnvägarna arbetstiden nyligen omlagts så att 8-timmarslagen egentligen ej skulle utöva något inflytande på personalen och driftkostnaderna. Att omlagningen hade inverkat på driftkostnaderna och taxorna torde vara oss alla bekant.

Man lär sålunda kunna utgå ifrån, att inom alla arbetsområden produktionen förminskas och fördyras och denna fördyring kommer nog icke att stanna vid de 4,54 % eller 3,47 %, som utskottet talar om, när det gäller de färdiga produkterna, som övergå till konsumtion. De nämnda procentsiffrorna beteckna nämligen en-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

dast den genom arbetskostnadernas fördyring vållade prisökningen, men då denna prisökning även drabbar framställandet av råvaror och halvfabrikat är det uppenbart, att fördyringen å de färdiga helfabrikaten blir långt större. Utskottet tröstar oss emellertid med att fördyringen blir övergående, enär arbetstidens nedsättning kan uppvägas genom förbättring i arbetets organisation och de tekniska hjälpmedlens utveckling. Att den förbättrade organisationen och den utvecklade tekniken, om och när de framträda, eljest skulle komma att leda till sänkning av varuprisen, förbiser utskottet, och det lär väl ej i själva verket vara någon egentlig artskillnad mellan en åtgärd, som verkar fördyrande, och en åtgärd, som förhindrar ett förbilligande.

Till förmån för förslaget anför man vidare, att eftersom arbetstiden under de senaste årtiondena på alla områden avkortats och detta utan någon egentlig olägenhet, så bör det nu ej medföra någon svårighet, om en arbetsdag av 8 timmar nu lagfästes. Men det är dock en ofantlig skillnad mellan en avtalsmässig avkortning och en lagfäst. Den förra erbjuder möjligheter till anpassning på ett helt annat sätt, än vad nu förevarande lagförslag i varje fall gör. Dessutom bör ihågkommas, att stordrift och maskinteknik under de senaste årtiondena utvecklats på ett storartat sätt, så att i många fall flerdubbelt värdefulla maskintimmar mera än ersatt de minskade mänskliga arbetstimmarna. På de arbetsområden, där ej maskinarbetet i högre grad kunnat ersätta det mänskliga arbetet, lär väl ej kunna bestridas, att redan den hittills verkställda förkortningen i arbetstiden medfört fördyring av arbetsprodukten. Jag tänker härvid särskilt på bostadsproduktionen, i fråga om vilken det personliga arbetet är en så betydande kostnadsfaktor. När det nu gäller att med så kort övergångstid som till den 1 januari införa lagfästad 8-timmarsdag, kan väl ingen vänta, att uppfinnare stå färdiga med nya uppfinningar, ägnade att spara mänsklig arbetskraft. Alldeles särskilt betänkligt blir efter min mening det ytterligare fördyrande av bostadsproduktionen, som måste bli en följd av lagen i en tid, då i nästan alla landets städer bostadsnöd är rådande och då redan förut enskild bostadsproduktion i städerna avstannat till följd av dess dyrhet.

Den kungl. propositionen förväntar, att arbetslönen för 8-timmarsdagen skall komma att bli densamma som nu för en längre arbetsdag. Även jag är böjd att tro, att så i regel blir fallet, d. v. s. i fråga om den nominella lönen i kronor och öre, men reallönen minskas för arbetaren, då han måste köpa allt vad han behöver och särskilt bostaden till förhöjt pris. Huruvida vid detta förhållande lagens antagande, såsom utskottet säger, »kommer att stärka arbetarens förtroende till möjligheten att på den lagliga samhällsutvecklingens väg få sina intressen tillgodosedda» vågar jag betvivla och är mera böjd att tro, att misräkningen kommer att vålla bitterhet och misstämning.

Man har även som stöd för lagförslaget anført, att motsvarande lagstiftning införts eller håller på att införas i snart sagt alla

kulturländer. Detta skäl kunde ha värde, om man samtidigt kunde meddela, att lagen, där den införts, medfört goda resultat, men av vad pressen meddelar synes arbetsro och arbetsglädje ingalunda råda i dessa länder, och i fråga om de länder, där beslut ännu ej fattats, känner man ju ej, huru pass stor rörelsefrihet de undantagsbestämmelser lämna, som måste finnas i en dylik lagstiftning, och dessa bestämmelser äro enligt min mening avgörande för hela lagen.

Från samma håll, där man reste betänkligheter mot den vid denna riksdag beslutade glidtullen å spannmål, därför att denna kunde komma att fördyra en nödvändighetsvara, brödet, arbetar man ivrigast för detta lagförslag, som dock måste leda till fördyrande av alla varor, även brödet. Om konsekvens och sinne för ekonomiska realiteter vittnar ej en dylik ståndpunkt.

Statsmakterna ha under de gångna krisären sökt göra åtskilligt för att hindra verkningarna av dyrtid och bostadsbrist men mycket litet för att undanröja dyrtidens och bostadsnödens orsaker, och man har måhända härvid haft svårt att uträtta något av värde.

Att emellertid nu, då dyrtid och bostadsnöd ännu kännas så tryckande, besluta en lag, som ofelbart måste skärpa båda dessa missförhållanden, kan icke jag vara med om. Jag får alltså, herr greve och talman, med stöd av vad jag anfört yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till den av herr von Sydow m. fl. avgivna reservationen.

Herr B o b e r g: Herr Nilsson i Malmö kallade detta lagförslag ett stort lagsförslag, och utan tvivel är det stort, om man tar hänsyn till följderna därav. Ty konsekvensens makt kan ingen undkomma. Det kommer att utbreda och utgrena sig genom hela samhället och insnöra samhällsmedlemmarna i sin tvångströja, när en del är gått, för så vitt det icke går som herr Reuterskiöld profeterade, att det blir ett bakslag och sålunda icke kommer att räcka så länge. Detta vill jag för min del hoppas.

Jag är icke principiellt emot en lagstiftning om begränsad arbetstid. Ty jag vet ju att det finns yrken och arbeten, som äro av den skadliga och hälsan påfrestande art, att 8 timmars sysslande där med för varje dag är nog och mer än nog. Om förslaget hade begränsat sig till detta område, skulle jag för min del med glädje hava skänkt det min röst. Men nu sträcker sig förslaget även till andra områden, som enligt min tanke kunde regleras genom en frivillig överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetare. Ty med den utveckling, som arbetarorganisationerna nu fått, och med den makt, som den enskilde arbetaren har i dessa organisationer tror jag icke, att han på något sätt kan tvingas till någon slavtjänst eller något overtidsarbete, som han själv icke har nytta av. Jag tror därför, att det hade varit lyckligt, om vi undsluppit att här i riksdagen bestämma arbetstidens längd och därigenom påtaga oss ansvaret för alla de konsekvenser, som detta måste föra med sig för samhällsmedlemmarna.

Den förste ärade talaren här i dag, herr Lindblad, sade, att han

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

trodde, att arbetsintensiteten och arbetsglädjen skulle stegras och de befarade ekonomiska följderna sålunda utebli, om detta förslag antoges. Ja, han är lycklig, som kan tro på det sättet. Det kan nu icke jag. Men även om jag nu för min tro frambytte aldrig så starka skäl, skulle säkert ingen fästa sig synnerligt vid dem, därför att jag tillhör ett parti, som man i allmänhet betecknar såsom arbetarfientligt, fastän det bland oss finnes kanske lika mycken arbetarvänlighet som på den sidan, där man *talat* så mycket om sådan. Jag skall därför nu icke själv säga något eller anföra något av vad som från vårt håll är sagt — vägande och tungt sagt — utan jag skall endast anföra vad en liberal Stockholmstidning yttrat i detta avseende, nämligen Stockholms-Tidningen. Däri stod i slutet av augusti bland annat följande: »I nästa månad kommer svenska riksdagen som bekant att besluta begränsning av arbetstiden inom stora områden av svenskt näringsliv. Även de, som i likhet med oss gilla denna lagstiftning, kunna icke hysa några illusioner i fråga om de *ekonomiska* verkningarna av densamma. Man har att utgå ifrån såsom ganska säkert, att i det hela taget kommer verkan därav att bli antingen minskning av produktionen eller ökade produktionskostnader eller bådadera. Att dessa följder skulle i vederbörlig grad kunna motverkas genom stegrad arbetsintensitet, är icke numera att vänta, allra minst med den anda och stämning, som för närvarande råder inom stora delar av arbetarvärlden.» Märk, mina herrar, det är en liberal Stockholmstidning, en arbetarvänlig Stockholmstidning, som har talat på detta sätt! Nu yet jag, att det finnes många andra liberaler, som hava samma tanke, som tidningen uttalat, och som sålunda se de ledsamma ekonomiska följderna av detta förslags antagande, men som ändå gå med på det och blunda för de följder, som måste komma.

Man säger, att arbetaren genom denna begränsning i arbetstiden får mera ledighet för att ägna sig åt studier, hemliv, förädlande nöjen m. m. sådant. Ja, jag tror visserligen, att en hel del arbetare komma att använda den lediga tiden på detta för dem och för familjen lyckliga sätt. Men tro herrarna, att mängden av arbetare kommer att använda tiden på detta sätt? Det kan jag för min del icke tro, så gärna jag än ville det. Jag låg en söndagsnatt för ungefär en månad sedan, vid en järnvägsstation i Hälsingland. Där rådde sorl, svordomar, skrik och sång hela natten. Mellan klockan 2 och 3 på morgonen gick jag ner på stationen och kom där i samtal med en man, som stod och rökte. Därvid sade jag: »Det var ett förfärligt liv de hålla här om nätterna. Man kan ju inte få en blund i ögonen.» »Liv». sade han, »i det hörjar på lördagens eftermiddag och fortsätter sedan söndag eftermiddag och hela söndagsnatten till måndag morgon. Och om förslaget om 8 timmars arbetsdag nu kommer att gå igenom i rikedagen, blir det väl ytter värre. Men de äro väl inte så galna däruppe i riksdagen, så att de antaga en sådan lag.» När han sedan under samtalets lopp fick höra, att jag var riksdagsman, blåste han röken ur munnen och bad om ursäkt, för att han talat så vanvördigt om riksdagen. »Men». tillade han, »jag

menar i alla vad jag sagt, fastän jag själv endast är en enkel arbetare.» Ja, så tänkte den arbetaren. Många andra tänka på samma sätt.

Den kände arbetarvännen och bildningsentusiasten, professor Kjellberg, yttrade för litet sedan i en föreläsning på arbetarinstitutet: »Ett särtecken för vår tid är, att krafterna icke räcka till för de lediga stunderna. När vi tänka på hur de unga använda sin lediga tid, bli vi icke glada. Idrottens utövande är en väg till fostran och bildning, men den är icke nog. Då Skansen härförliden för första gången användes av arbetarna, fanns mycket folk däruppe. Men var befann sig det stora flertalet arbetare? En stor del av dem var säkerligen på Stadion — som åskådare inför en fotbollsmatch. Tröttheten hade drivit dem dit. Andra drivas till biograferna. Dylika nöjen äro utmärkt förströelse, när man är trött. Vi se också i våra dagar många arbetare, som åka bil, däri finna de också ett nöje.»

Så långt professor Kjellberg. Nu vill jag säga, att kortspel och dans också taga mycken tid i anspråk hos stora skaror av våra yngre arbetare, och inte allenast tid utan även ofantligt många besparingar offras härpå.

Här har sagts förut att förslaget är farligt för jordbruket, som ju är landets modernäring. Det är tråkigt att behöva upprepa vad som sagts förut, men som det sades i början av debatten, kan föga nytt här sägas, och vi ta ju inte skada av att vissa saker upprepas. Jag vill alltså fråga: är det möjligt, att jordbrukets arbetare icke skola påverkas av detta lagförslag, därest det går igenom? Då de se, att industriarbetarna icke behöva arbeta mer än 8 timmar om dagen, har detta till följd att de antingen komma att lämna arbetet i jordbrukets tjänst och gå över till industrien, om de det kunna, eller också komma de själva att uppställa kravet på att få lika lång arbetstid. Ty varför skulle de »slava» och arbeta längre än de andra? Det är klart, att det inte kan dröja länge, förrän detta krav kommer att resas. Men hur det då går med landets jordbruk, förstå de här i riksdagen, som äro inne i jordbrukets förhållanden och som veta, vad det vill säga att sköta ett jordbruk. Ty jordbruket rättar sig sannoligen inte efter det normalur, som på lagstiftningens väg kommer att hängas upp för allt folket i riket, utan jordbruket rättar sig efter väderleken och naturkrafterna. Och i jordbruket måste man en tid arbeta mycket hårt och länge för att tillvarataga vad Gud ger; en annan tid åter kan man vila och hämta krafter.

Nu säger man vidare — något som också är sagt förut i syfte att driva saken igenom — att utlandet antagit en liknande lag. Det har upprepats från statsrådsbänken här i dag. Emellertid ha ju vissa länder, vars åtgärder på detta område äro mycket betydelsefulla, ännu icke antagit en dylik lag; men det är fråga om, att de skola göra det. Men varför skola vi vara med och springa i teten, när det gäller en lagstiftning, om vilken vi icke veta, hur den kommer att utfalla? Låt oss först se, hur den utfaller i utlandet, vad resultatet blir där! Blir resultatet lyckligt, ja, då är det ju lämpligt för oss att antaga ett dylikt förslag. Men låt oss dröja litet och se oss för, innan vi taga steget ut.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Jag kan inte heller förstå meningen i att folk, som *vill* arbeta, skall av lagen hindras från att arbeta. Jag kan inte fatta det. Här finnas ju visserligen bestämmelse i lagförslaget, att man i vissa fall kan få arbeta på övertid, men denna övertid uppgår dock inte till mer än 150 timmar på hela året. Det är egendomligt, att vi skola sitta här och stifta en lag, som skall hindra folk, som *vill* arbeta, från att få arbeta, då dessa arbetare skulle ha nytta av att kunna få arbeta en längre tid.

Nu säger man visserligen att denna begränsning skall ske för att hindra överproduktion och därmed möjligtvis en sådan katastrof, som nyss tömt sin förödelse över världen. Jag tror nu, att det är mycket farligt för oss människor att spela försyn för varandra och i stort. Jag tror, att de, som ge sig in på det området, komma till korta. Ty vi veta sannerligen inte, hur tiderna komma att utvecklas. Det kan komma sådan tider, då vi få arbeta både 8 och 10 timmar om dagen och tacka Gud till, för att vi få det och sålunda kunna livnära oss. Att lagstifta på ett sådant sätt, som här åsyftas, tror jag sålunda är minst sagt vågat.

Härtill kommer en annan sak, och det är: vad innebär detta lagförslag för *hemmet*? Här finnes det arbetarhustrur, som sannerligen arbeta minst lika mycket som sina män och som man kan kalla för slavar i deras arbete i hemmen. Vad innehåller detta lagförslag i syfte att hjälpa dem i deras ställning? Man invänder: om lagen går igenom, är det klart, att mannen och sonen få mera tid att hjälpa hustrun eller modern med arbetet i hemmet. Ja, jag tror, att det finnes män och söner, som skulle använda sin tid på detta goda sätt. Men jag tror också, att det finnes många, som icke skulle hjälpa sina hustrur eller mödrar det minsta, utan som skulle gå lediga och förstöra sina pengar under den lediga tiden.

Härtill kommer en annan fråga, och det är tjänarinnefrågan, som blir aktuell, om vi ge oss in på denna lagstiftning. Ty jag frågar ännu en gång: Kunna vi undkomma konsekvenserna? Är det möjligt, att detta inte skall beröra hustrurna i hemmen? Skola de få arbeta hur länge som helst och vara tvungna att arbeta hur länge som helst? Skola inte heller tjänarinnorna beröras det minsta? — dessa s. k. familjeslavinor, som de blivit kallade på visst håll. Jag tror, att om man tager hänsyn till alla dessas konsekvenser och vad de innebära, så bör man bli betänksam, när det gäller att antaga detta förslag. Åtminstone är jag det för min del. Det ligger någonting konstlat och, jag hade så när sagt, onaturligt i en sådan här lagstiftning. Den kommer att insnöra livet, som jag sade i början av mitt anförande, i en tvångströja, som inte kan vara lycklig för den sunnda utvecklingen. Av dessa m. fl. skäl, herr vice talman, ber jag för min del att få yrka avslag på det föreliggande lagförslaget.

Under herr Bobergs anförande hade herr talmannen unnstått och avlägsnat sig, varefter ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr vice talmannen.

Herr von Koch: Herr vice talman, mina herrar! Jag hade från början inte tänkt yttra mig i dag, då jag tämligen utförligt framlade min åsikt i denna fråga, när den var före till behandling i våras. Men några uttalanden, som gjorts här i dag, nödga mig att i alla fall begära ordet.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Jag vill då inledningsvis säga, att den tid, som förflutit, sedan frågan senast var föremål för behandling i denna kammare, ytterligare stärkt min önskan, att densamma snarast möjligt måtte lösas. Jag säger detta närmast med anledning av den siste ärade talarens anförande, däri han tycktes antyda, att det skett något slags strömkantring bland de liberala i denna fråga. Jag tror, att han i det avseendet fullkomligt misstagit sig. På liberalt håll anse vi helt visst fortfarande, att det är riktigt och rätt, att denna reform så snart som möjligt blir genomförd. Och jag kan inte neka till, att jag hade hoppats att denna gång finna en liten smula ökad förståelse för det krav, som här framställts, även hos högern och bondepartierna. I varje fall trodde jag, att de förhållanden, som rått, och den utveckling, som försiggått, sedan frågan sist var före, skulle ha stämt åtminstone en och annan av herrarna mer gynnsam för densammes snara lösning; men så har uppenbarligen icke skett.

Det stora fel, som motståndarna till denna reform göra sig skvuldiga till enligt min tanke är, att de icke se den stora och bärande principen i hela denna angelägenhet. Det är samma fenomen, som man så ofta iakttagit under de sista krigsåren, kanske beroende på, att vi leva alltför isolerade från de stora kulturländernas strömningar. Det tycks knappast, som vi uppfattat innebörden i vad som försiggår i dessa länder både i avseende å de yttre händelserna och i avseende å hjärnornas utveckling så att säga. Det är väl i alla fall så, att under detta krig och som ett resultat av alla de rörelser, som uppstått under och efter kriget, en fullkomligt ändrad uppfattning gjort sig gällande beträffande hela arbetarspörsmålet. Man har nu lärt sig, tror jag, att rättvisare värdesätta den mänskliga arbetskraften. Man har förstått, att det finnes rättfärdighet och rimlighet bakom många av de krav, som arbetarna framställa och som man förr ställde sig tämligen skeptisk emot. Opinionen har obestridligen på denna punkt förändrats, och jag tror, att vi göra klokt i att erkänna detta och inrätta oss därefter.

F. n. är arbetstidsfrågan den stora frågan för arbetarna. Det är den, som under årtal varit föremål för diskussion på möten, i pressen och här i riksdagen, och under 30 års tid ha arbetarna livligt önskat dess lösning. De se däri i själva verket någonting annat och mera än övriga lager av samhället se däri. De ha ansett åtta-timmarsdagen som ett slags lösenord, vilket symboliserat arbetarnas människovärde och vars förverkligande skulle kunna rycka upp dem till en ställning, jämbördig med andra samhällslagers. De tro — som jag anser, med fullkomlig rätt — att om detta krav verkligen blir genomfört, förutsättningen är given för att arbetarklassen såväl i avseende å sitt yrke, sitt arbete på olika områden som även i kom-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

mnalt och politiskt avseende blir i tillfälle att förvärva sig ökad kunskap och utbildning; och ehuru det väl må vara sant, som herr Boberg nyss antydde, att det finnes en och annan, som kan komma att missbruka den ökade frihet, som genom åttatimmarsdagens genomförande vinnes, tror jag i alla fall, att man måste medgiva, att denna reform dock är en förutsättning för att i allmänhet ökad upplysning skall komma till stånd. Jag tror heller inte, att herr Boberg är fullkomligt rättvis, när han citerar professor Kjellbergs uttalande såsom gående i den riktningen, att man skulle ha skäl frukta den här reformens genomförande. Det är snarare ett giv akt, att, när reformen blir genomförd, man måste se till att alla krafter tillsätts för att medverka till det stora folkbildningsarbete, som då fått sin förnämligaste förutsättning.

Åtta-timmarsdagens genomförande behandlas nu över hela världen. Det är den stora frågan, som tränger sig fram i varje land. Vi kunna inte hindra den därifrån. Det är ingen inhemsk angelägenhet. Det är i själva verket en internationell sådan, som kräver sin lösning och som får sin lösning under den närmaste tiden. Här har visserligen sagts från några håll, att 8-timmarsdagen ingalunda är något internationellt faktum: De stora industriländerna ha icke ännu bestämt sig för att gå denna väg. Men jag ber de herrar, som verkligen en liten smula försökt att följa med utvecklingen på detta område under de senaste månaderna, att fråga sig själva, om det icke är sant, att kravet på arbetstidens förkortning tränger sig fram med så oemotståndlig kraft i alla länder, att det kommer att lösas inom den närmaste tiden och kanske kommer att lösas på ett mera effektivt och radikalt sätt, än mängen för ögonblicket anar. Det är flera tecken, som tyda därpå, bland annat det, som statsrådet Undén antydde, att man på sina håll anteciperat lagens antagande. Man har icke velat invänta en lagstiftnings genomförande, för att i levande livet omsätta reformkravet. Vad som också tyder på att man i det stora hela är fullt på det klara med denna reforms nödvändighet, är, att den i flera parlament blivit genomförd utan något motstånd. Tänk, mina herrar, på förhållandena i Frankrike t. ex., detta i många avseenden så konservativa land, där man förut ställt sig så avvisande mot denna tanke! Där har man nu antagit lagen enhälligt, utan votering, utan opposition, och ingen skall säga mig, att detta beslut innebär blott ett principuttalande, och att de administrativa myndigheterna komma att så att säga smussa undan lagens bestämmelser, så att det praktiskt taget blir ungefär, som det varit förut. Den franska administrationen är nu en gång lagd så, att en viss myndighet givits åt inrikesministeriet och andra departement att vidtaga förändringar och undantag i lagstiftningen. Men det förhållandet, att både arbetare och arbetsgivare måste tillfrågas och medverka vid lagens utförande i det verkliga livet, talar för, att vi verkligen här stå inför en lagstiftning, som blir konsekvent och allmänt genomförd.

Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att uttrycka en liten smula förvåning över den ståndpunkt, som man både från

högerhåll och från bondepartiernas sida gjort sig skyldig till i denna fråga. Man är motståndare till reformen — den saken förstår jag — men man borde väl ändå känna med sig, att denna fråga nu måste lösas på ett eller annat sätt. Man reagerar mot vissa bestämmelser i det förslag, som nu föreligger till antagande. Men varför i all rimlighets namn ha då ej dessa personer, som önska en från deras synpunkt god och lämplig lagstiftning, satt in sin kraft på att få fram ett mera tillfredsällande lagförslag? Här ha vi icke någon motion från högerhåll utom en enda, som är väckt i andra kammaren och som går ut på rent avslag, och jag tror mig kunna säga, att inom utskottet från dessa partiets sida icke nedlagts något intensivare arbete på att få lagen ändrad till ett mera överensstämma med dessa partiets önskingar.

Man gör sig också ofta skyldig till motsägelser på detta område. Man påstår t. ex., att många arbetare äro motståndare till lagen. Men samme talare, som gör det påståendet, eller kanske en följande talare säger också: det är synnerligen ofördelaktigt att undantaga några arbetsföretag eller affärer från denna lagstiftning, ty de skulle då inte kunna få några arbetare.

Jag vill emellertid stanna för ett ögonblick vid en sak, som är ny i detta lagförslag och som icke förekom i det föregående förslaget. Det berördes i första hand av herr von Sydow, men sedan ställde sig mer eller mindre på hans sida herrar Jacob Larsson och Winberg. Det gäller den inskränkning av 1 §, som medger undantag från lagens tillämpning för vissa smärre företag. Om jag förstod herr von Sydow rätt, ansåg han, att detta undantag skulle i väsentlig mån skada hantverket. Jag ber då att få erinra om vad som varit upphovet till, att denna förändring vidtagits. Här har från praktiskt jordbrukarhåll motionerats om att man önskade en förändring i detta avseende. Man har framlagt erfarenheter från landsbygden, vilka vittnade om, att det skulle bli ganska svårt för jordbrukarna, i det fall dessa små hantverkare och små företag på landsbygden skulle inordnas under lagen, att begagna sig av desamma vid reparationer och andra tillfällen. Och det kan väl ej nekas, att det erbjuder vida större svårigheter för dessa smärre företag att inordna sig under lagstiftningen än för de stora företagen, som ha en ordnad drift och således lättare kunna vidtaga de förändringar som nya lagbestämmelser erfordra. Det är naturligtvis också lättare att kontrollera lagens tillämpning, när det gäller större företag. Jag förstår verkligen icke, att det skall, särskilt från herr von Sydows sida, behöva resas ett så bestämt motstånd mot detta undantag. När en så vittgående och betydelsefull lagstiftning står inför sitt avgörande, är det då ej lämpligt att vidtaga vissa smärre modifieringar däri för att skingra de betänkligheter som från något håll, här de praktiska jordbrukarnas, resa sig mot vissa punkter i lagen? Man vet inte, vad erfarenheten i framtiden kan ge för utslag. Det kanända erfordras en ändring sedermera, men när det gäller att föra fram en lag av den föreliggandes stora principiella och praktiska betydelse, torde man i alla fall vara i viss mån

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

berättigad att undanröja vissa små stötestenar och svårigheter, som särskilt från praktiskt håll ha påpekats. Detta vare sagt i allmänhet om nämnda undantag.

Men jag vill tillägga, att jag har mycket svårt att tro, att detta kommer att på något sätt skada hantverket. Det är ett litet praktiskt arrangemang för de många små företagen, och det må erinras om, att i den händelse dessa smärre företag med fyra arbetare utveckla sig genom att anskaffa maskiner och bättre arbetsledning, så är det intet, som hindrar, att de dragas in under de bestämmelser, som i övrigt gälla för industrien. Man kan ju icke ställa upp några bestämda gränser mellan hantverk och industri, det går icke. Det har talats åtskilligt om det, men det låter sig icke i praktiken genomföras, och man har därför gått en annan väg och tills vidare uteslutit alla små företag från lagens tillämpning. Man har stöd för detta undantag däri, att en liknande anordning förekommer i ett annat lands lag, nämligen Norges.

Av ett annat uttalande av herr von Sydow framgår att det skulle vara olämpligt att göra detta undantag, därför att hantverket och i allmänhet de mindre företagen skulle vara på något sätt sämre ställda med avseende å arbetsvillkoren än de större företagen. Jag kan icke finna, att den utredning, som föreligger i denna fråga, giver skäl för en sådan uppfattning. Jag kan icke finna, att arbetstiden i regel är längre i de mindre företagen än i de större. Om herrarna vilja taga del av arbetstidskommitténs utlåtande, skola herrarna finna, att nettoarbetstiden per vecka varit 56 1/2 timmar för arbetare i de större företagen och 55 9/10 timmar för arbetare i de mindre företagen, och arbetstiden har sålunda varit kortare inom de mindre företagen och hantverket. Nu är jag medveten om, att detta grundar sig på särskilda förhållanden. I de större företagen inverkar det s. k. skiftarbetet ofördelaktigt på arbetstiden, men i alla fall har kommittén kommit till det resultat, att den säger i sitt utlåtande på sidan 110: »Någon mera avsevärd skillnad framträder dock i fråga om de större industrigrupperna endast beträffande läder-, hår- och gummivaruindustrien.» Jag tror därför icke, att man kan säga, att det är mera angeläget att denna lag vinner tillämpning på de små företagen än på de större.

Vad sedan uttalandena rörande jordbrukarnas ställning till denna fråga beträffar, kan jag icke underlåta att säga ett par ord. Jag lyssnade med stort intresse till det anförande, som hölls av herr Wohlin, däri han förklarade sig åtminstone för tillfället för en kortare tid ha ställt sig i bondepartiernas tjänst i riksdagen; därvid gjorde jag den reflexionen, att det är ganska egendomligt att nu höra en representant för bondepartierna energiskt uppträda och tala emot detta lagförslag, enär det var en hemmansägare, som för cirka sextiosex år sedan här i riksdagen framlade det första egentliga förslaget till arbetstidens begränsning för industriarbetarna. Vidare gjorde jag den reflexionen, att av den ärade talarens många tal och skrifter tyckes framgå, att man i viss mån skulle kunna räkna på hans intresse för saken. Han har varit en livlig förespråkare

för ett förbättrat bondestånd, för att man skulle återvända till den naturliga och sunda jordbruksnäringen, och jag har också tyckt mig kunna sluta till ett visst intresse för att den, som är hänvisad till fabriksarbetet och instängd i städernas osunda arbetarkvarter, måtte i någon mån få ökat tillfälle till vila och förströelse. Jag tror också, av hans anförande att döma, att det hos honom finnes ett visst intresse för denna reform. Han sade: »Jag måste yrka avslag på denna reform, ehuru med ledsnad», och jag fick en känsla av att hans hjärta i alla fall var med om reformens genomförande. Han tyckte ställa sig på ungefär följande ståndpunkt: jag önskar förbättrade villkor i allmänhet för arbetarklassen, jag intresserar mig för ekonomisk demokrati och bostadsfrågans lösning, och jag vill genomföra den och den reformen, men när det gäller denna reform, vill jag icke vara med. Jag tänkte då i mitt stilla sinne: om jag vore arbetare och hade hört herr Wohllins anföranden nu och vid föregående tillfällen, vari hans onekligen uppriktiga socialpolitiska intresse avspeglar sig, skulle jag fråga mig: är det icke ganska litet bevänt med ett intresse, som gör sig gällande ifråga om stora principuttalanden eller vitt svävande program, men som egentligen icke kommer till synes, när det föreligger ett praktiskt förslag, som kan genomföras? Nu säger han, att han icke vill vara med om detta socialpolitiska förslag, ty det vittnar om ett häftigt och hänsynslöst tryck från arbetarnas sida, det vittnar om olust för arbete i och för sig. Jag undrar, om detta är rättvist. Jag undrar, om icke i vårt land det arbete, som från arbetarnas sida nedlagts på denna saks förverkligande, framförts i värdiga former och det vittnar icke om olust för arbete utan om att man vill vinna förutsättningar för ett kulturellt höjande, som man tror kommer att gagna arbetarklassen och därmed hela vårt land. Jag har svårt att tro, att jordbrukarna kunna ha någon anledning att vid detta tillfälle motsätta sig reformen. Vore det så, att det rådde högkonjunkter inom industrien och industrien insöge arbetskrafter från landsbygden i stort antal, kunde jag i någon mån förstå det. Men som det nu är, råder ju lågkonjunktur inom industrien, så att jordbruket behöver icke frukta att bli berövat mera arbetskraft än nödigt.

Vad sedan beträffar konsekvenserna av föreliggande förslag för jordbruket, ligger saken så, att frågan om begränsning av jordbruksarbetarnas arbetstid i sinom tid kommer upp, men denna fråga måste lösas efter andra linjer än den nu förevarande. Den måste bli föremål för djupgående studier och utredningar, framför allt av de praktiska jordbrukarna själva, vilka känna de särskilda svårigheter som råda på detta område. Vare sig vi nu genomföra denna reform eller icke, kommer den andra frågan om jordbruksarbetarna upp och blir föremål för utredning varför jag icke kan finna, att häri skall föreliggande anledning att sätta sig till motvärn i en sak, som intresserar så stora delar av landets övriga befolkning, som fallet är med den nu föreliggande frågan.

Jag har, herr talman, i en punkt av förslaget en skiljaktig mening, och jag har givit uttryck däråt i utlåtandet. Men jag och många

*Lagsförslag om
arbetstidens
begränsning.*
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

med mig hava funnit att när det gäller en så stor och betydelsefull reform, och man kunnat ena sig om det väsentliga, man bör släppa särskilda önskingar och så mycket som möjligt försöka att gå fram i enighetens tecken.

Om jag för min del sålunda anser att reformen är mogen för sin lösning, och bör genomföras, ber jag dock få säga, liksom jag även gjort vid föregående tillfällen, att jag icke kan vara med om densamma utan de undantagsföreskrifter, de säkerhetsventiler, med vilka detta lagförslag är så rikt begåvat. Vilja herrarna se, huru förslaget ser ut utan sådana säkerhetsventiler, kunna herrarna taga del av det förslag, som framställts av herr Lövgren i Nyborg, som yrkar avslag på 15 och 16 §§, vilka innehålla bestämmelser om modifierande av lagen efter förefintliga förhållanden. De, som påstå, att detta lagförslag icke tager hänsyn till praktiska förhållanden av olika omständigheter, som råda inom olika yrkesgrenar, göra helt visst förslaget orätt, ty här har nedlagts mycket och gediget arbete för att i möjligaste mån få fram det bästa förslaget. Det är möjligt och troligt, att en och annan ändring kommer att visa sig behöfelig, men därför har lagen också givits provisorisk karaktär, den skall gälla endast tre år, och det blir sedermera tillfälle att framkomma med de ändringsförslag, som visat sig lämpliga i praktiken.

Mina herrar! Här har sagts av en talare i dag att man på sina håll i våra grannländer nedlagt ett intensivt förberedelsearbete för en ökad produktion, Jag tror också, att detta erfordras, och att så även kommer att ske i vårt land, men jag har i motsats till mängen av de herrar, som förut yttrat sig här i dag, den bestämda övertygelsen, att den svenska industrien är så stark och så väl och målmedvetet ledd, att den skall visa sig vara vuxen även den situation, som nu inträder. Jag tror, att om svårigheter komma, desamma med den överlägsna tekniska sakkunskap och ledareförmåga, som finnas, skola kunna överviras. Men om förberedelserna för en produktionsökning varit intensiva, vill jag säga, att förberedelserna för 8-timmarsdagens genomförande icke varit mindre intensiva. Överallt vart man blickar, söker man få denna reform förverkligad på lämpligaste sätt och så fort som möjligt, och jag tror icke, det vore klokt att nu uppskjuta dess genomförande hos oss. Denna reform har allmänt uppfattats som ett första steg till att åstadkomma ett bättre förhållande mellan arbetsgivare och arbetare, och detta förslag avser att avskaffa anledningarna till missnöje och göra slut på de oupphörliga striderna mellan arbetsgivare och arbetare rörande arbetstidens längd. Jag vill erinra om, att under åren 1913—1917 förlorades 711,000 arbetsdagar i detta land på grund av tvister om arbetstiden. Och när denna reform skall genomföras, är det också önskligt att det i möjligaste mån sker utan strid och i samförstånd. Vi hava haft lyckan att i en mycket stor och betydelsefull fråga, författningsfrågan, komma till ett så gott som enigt resultat. Skulle det måhända icke vara möjligt, om vi allvarligt överväga betydelsen därav, att komma till ett liknande resultat nu? Det är ett psykologiskt

ögonblick, som nu är för handen, och jag tycker, att man bör gripa det, men vi försitta det, om vi vänta tills alla andra länder även Japan, antagit reformen.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Under förhoppning att kammaren nu skall genomföra denna icke allenast på arbetarhåll, utan även av många andra samhällsmedlemmar efterlängtrade reform, och under förhoppning att det kommer att ske med största möjliga majoritet, ber jag, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Cla son: Jag kan begynna såsom den föregående ärade talaren med att säga, att jag från början icke tänkt uppträda i denna debatt men jag icke fortsätta såsom han, ty i olikhet med honom har jag icke förut besvärat kammaren med något uttalande i denna fråga. Att jag nu likväl gör det, beror på att jag blev uppkallad av slutorden i statsrådet Undéns anförande, då han, såvitt jag uppfattade honom rätt, gjorde gällande som en allmän anmärkning mot det parti jag tillhör, att vi, när vi motsatte oss detta lagförslag, saknade blick för arbetarnas intressen och för deras strävan efter bättre tillvaro, att denna strävan alldeles saknade resonans hos oss. Jag vågar säga, och jag talar icke blott för mig själv utan även för många andra som liksom jag äro högermän, att vi ha rätt att med största eftertryck inlägga vår gensaga mot ett sådant påstående. Saker är helt enkelt den, att vi ha en annan uppfattning om, var i verkligheten arbetarnas intressen på denna punkt ligga. Vi mena, att, *framför allt i denna tid*, arbetareklassens liksom alla andra klas-sers intressen icke minst i vårt land bäst och *endast* kunna främjas genom att det produceras så mycket som möjligt i landet. Endast genom en sådan produktion på jordbrukets, bostadsbyggandet och övriga näringars områden — endast därigenom, mena vi, kan den ekonomiska bärkraft skapas åt landet, som tryggar även arbetareklassens rättmätiga framsteg och höjande, och, jag är rädd, att man snart även måste tillägga, tryggar dess bibehållande på den levnadsstandard på vilken den för närvarande i stort sett befinner sig.

Jag sade »framför allt i denna tid», och jag tror icke, att jag mycket behöver peka på anledningen, varför jag sade så. I hela världen ha ju under de sista åren så oerhörda värden och nyttigheter gått förlorade, att redan deras återställande kräver den allra största anspänning av produktionskraften. Man talar om, att freden återkommit. Ja, det må så vara; men finnes det icke tecken som tyda på, att det icke är så alldeles helt beställt med denna fred? Finnes det icke tecken, som tyda på, att den kommer att efterföljas av ett handelskrig i största omfattning; och finnes det icke ganska mycket som säger, att, om vårt eget land skall kunna bestå i den konkurrensen, vi måste lära oss att producera varor, begärliga för andra länder och till pris jämförliga med dessa länders, och att vi under sådana förhållanden måste spänna våra krafter? Herr von Sydow omnämnde —, och jag åhörde hans anförande med verklig beklämning — de många masugnar, som stå stilla, och detta på ett näringsområde, där vi sedan urminnes tider gått kan man säga i

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

spetsen. Jag tycker, att detta talar ett ganska värtaligt språk, och jag tillägger, att vi måste akta oss för åtgärder, som ställa även andra näringsgrenar i ett sådant läge, att de måste stå stilla. Just det att vi bättre än de flesta folk i vår världsdal kunnat gå igenom denna tid, att vi icke själva nödgats vara med i kriget, icke fått våra bygder förhärjade och icke vår befolkning decimerad, allt detta lägger, enligt min mening, på oss särskilda förpliktelser; vi måste säga oss, att vi framför andra ha goda förutsättningar att kunna bestå i denna konkurrens, om vi spänna våra krafter. Kraftanspanning och ökat arbete är således nu, såvitt jag förstår den bästa vägen till höjande och stärkande av vårt näringsliv och därmed till arbetsskatternas förmån. Ty ökad vinst för näringslivet betyder ökad styrka för arbetarklassen, och jag vill i detta sammanhang tillägga, att jag för min del alltid varit anhängare av de strävanden, som äsyftat att åt arbetarna skapa så stor delaktighet i vinsten som möjligt.

Så ser jag saken, om jag betraktar den nationellt, men den ligger på alldeles samma sätt, om jag söker se den internationellt. De behov, som föreligger i hela världen, ropa ett och detsamma: Arbeta! Arbeta! Det är det som kräves för ett återuppbyggande av världen. Om vi, som stått utanför, kunde utföra något arbete icke bara för oss själva utan även för andra, vore detta det bästa bidrag vi kunde giva till det internationella återuppbyggandet av världen, som förestår. Och jag skulle vilja säga, att det även är vår internationella plikt att göra det, just därför att vi stått utanför. Det är också med stor glädje, som jag för min del såg den under rättelse, som för några dagar sedan gick igenom pressen, att svenska fackföreningar velat giva bidrag till återuppbyggandet av andra länder genom att bevilja dessa en särskild kredit. Kunde vi arbeta så, att här uppstode något överskott, som kunde komma de lidande länderna tillgodo på ett eller annat sätt, skulle det visserligen blott vara något att glädjas över.

Då säger man: Vilja ni då icke alls ha någon slags begränsning av arbetstiden? Jag svarar: Jo mycket gärna, där det ådagalägges, att den verkligen behövs. Hela frågan borde, enligt mitt förmenande, föras fram efter vad jag skulle vilja kalla den hygieniska linjen, alldeles som man gick till väga, då man antog lagen mot kvinnligt nattarbete. Jag var själv motionär i den frågan och jag vill säga, att jag räknar den motionen och det arbete jag kunde nedlägga på denna fråga till en av de mest fruktbärande insatserna i hela min riksdagsmannaverksamhet. Men denna linje har man icke följt beträffande detta förslag; det skär alldeles för mycket över en kam, det går utöver de rimliga gränserna för det för närvarande föreliggande behovet, då det tenderar — ja, i vissa fall icke blott tenderar — att förbjuda folk att arbeta så mycket de vilja, åtminstone att lägga ned det överskottsarbete, den arbeitskraft de ha över, på den plats och inom det yrke, där de ha de bästa förutsättningarna att gagna sig själva och den allmänna produktionen. För övrigt, har man väl tänkt på, vilka konsekvenser

detta förslag kommer att medföra på områden, som för ögonblicket stå utanför detsamma, eller de konsekvenser, som det just genom denna tendens kommer att medföra på de områden, som för närvarande läggas under detsamma? Just denna tendens, som ligger inom lagen, och som direkt framträder i en av följdlagarna, förbudet mot att utnyttja sin arbetskraft på bästa möjliga sätt, pekar på konsekvenser, som för mig äro avskräckande. Och jag antar, att, när man börjat få erfarenheter på detta område, det kommer att gå med denna lagstiftning som det gått med en hel rad kristidslagar, att den kommer att skapa lagöverträdelser. Man skapar också genom detta förslag i dess förevarande skick en lag, som kommer att väcka oro, missnöje och avund. Ty det kommer både här och var att frågas: Varför skall den ena få arbeta mer än den andra, och varför skall den ene *förbjudas* att arbeta lika mycket som den andre? Den kritik, som från olika håll riktats mot lagförslagets bristande allsidighet, visar vad som på denna punkt kommer att ske. Och vad den ärade talare, som nyss hade ordet, talade om, då han framhöll betydelsen för lagens genomförande av den skillnad, som för närvarande föreligger mellan olika näringsområden, i det att det skulle råda lågkonjunktur på ett område och möjligen högkonjunktur på andra, visar just att lagen själv tenderar att utöva mycket olika verkningar på olika områden.

Nu säger man, och det är naturligtvis huvudskälet för lagens genomförande: Arbetarklassen önskar den; det har stått som deras gamla önskemål sedan 30 år, och nu vill den ha den genomförd. Jag förstår mycket väl den styrka, som ligger i det skälet, men jag skall för min del svara med en liknelse. Antag att jag vore läkare och folk komme till mig med en viss krämpa. Då skulle jag betrakta det som min oavvisliga plikt som läkare att endast tillråda sådana botemedel, som enligt min övertygelse kunde vara gagneliga för den ifrågavarande krämpan. Om patienten då sade: Det där vill jag inte ha; giv mig i stället något annat, något som jag själv vill ha, så skulle jag i alla fall känna mig av min läkarheder förpliktad att säga: Nej, det ni vill ha hjälper eder icke, och därför kan jag ej rekommendera det. Det skulle föra på avvägar, och jag kan icke ge min röst för något sådant. Just så ligger enligt min mening saken i detta fall. Det botemedel, som räcker fram, hjälper icke, det förbättrar icke tillståndet. Men icke nog med det. Såvitt jag förstår, kommer det att försämra tillståndet, ty det vänder blicken bort från vad det nuvarande världsläget kräver av vårt land, ökad produktion, och det leder till motsatsen. Ni förstå då, att det under sådana förhållanden kan vara omöjligt för en person, även med stort intresse för frågor sådana som denna, att giva sin röst för föreliggande förslag. Om man står i det läget, hjälper det icke vad herr von Koch nyss så varmt talade om, att det är något stort i detta. Han sade, att det ligger något rättvist i att förbättra arbetarnas ställning. Ja, ingen bestrider det, det är ingen som förnekar det och ingen som icke vill vara med om det. Men om

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
Forts.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

man är övertygad, att detta icke förbättrar utan försämrar deras läge, om man icke vara med om föreliggande lagförslag.

En föregående talare — jag tror på Malmöbänken — sade också någonting sådant som att man uti de stora länderna egentligen icke brydde sig mycket om en utredning om, huru läkemedlet skulle verka. Man resonerade som så: Vi ha lidit så oerhört av kriget. Det förelåg ingen utredning om vad kriget skulle medföra, men vi ha fått lida i alla fall. Nu vilja vi ha 8-timmarsdagen igenom, kosta vad det kosta vill, ehuru det icke föreligger någon bestämd utredning, om den kommer att verka gott eller ej. Men detta bestyrker ju den sats, som jag nyss uttalade; även på det hållet finnes det tydligen icke någon utbredd övertygelse om läkemedlets goda verkan, även bland dem som yrka därpå. Under sådana förhållanden kunna ju vi, som hysa tvekan, icke acceptera detsamma.

Jag skulle även vilja fråga åtskilliga av de andra, av dem, som icke haft detta läkemedel på sitt program, men som nu i dag stå färdiga att svälja det: Äro ni fullt och fast övertygade, att detta just är vad tiden i detta ögonblick kräver? Faktum är, att enligt min mening man med detta förslag kommer att slakta den ko, som skulle giva landet mjölk, slakta den ko, som skulle giva landet näring. Faktum är ock, att det kommer att förminska våra möjligheter att bidraga till det internationella återuppbyggandet. Tager man förslaget, kommer man att göra vårt land fattigare. Detta är, herr vice talman, anledningen varför jag ej kan bidraga med min röst till detta förslag, utan måste förena mig i avslagsyrkandet.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag skall be att få yttra något om ett par synpunkter, som här icke varit närmare berörda.

Jag vill börja med att erinra om, att förslaget ej innebär någon ny princip. Vi ha redan reglering av arbetstiden inom ämbetsverk av olika slag och beskaffenhet, och dessa ämbetsmän, som sålunda fått sin arbetstid reglerad, äro också löntagare. Man måste då fråga sig, varför icke det skulle gå för sig att reglera arbetstiden även för andra löntagare. Vi äro ju, som det heter så vackert, bröder allsammans.

Emellertid på grund av förmenta olika intressen frammanas betänkligheter mot tanken härpå. Man har närmast ställt ett krav på att utvecklingen skulle medföra frågans lösning, att genom frivillig anpassning efter förhållandena skulle frågan kunna föras fram m. m. Varför detta förslag nu i alla fall kommit är därför, att denna anpassning icke har inställt sig. Kapitalet har ej kunnat bortse från sina egna intressen till den grad, att det funnit att människovärdet i alla fall är det förnämsta och icke produktionen allena. Vidare kommer härtill det politiska faktum, att när arbetarklassen här i landet ett halvt århundrade väntat på att få sitt program förverkligat, har den verkligen väntat så länge, att man icke kan dröja

längre, och detta är också en omständighet, som till och med högern borde kunna taga hänsyn till.

Emellertid är förslaget icke något konstverk endast ett utkast. och det är ur den synpunkten det får bedömas. Man får vänta på, att det skall fullkomnas. Jag tror, att såsom förhållandena ligga kan man knappt begära något utomordentligt. Detta förslag får blott betraktas som en klumpig början. Men emellertid finns det åtskilligt, som man skulle kunnat hoppas på att redan nu få förbättrat i förslaget.

Jag vill då för det första framhålla, att redan förslagets idé endast är en schablon, en sådan där allmän formel med vilken man tror, att man kan omskapa världen. Vid alla revolutioner har man sökt hjälpa sig fram genom schabloner. Liberalerna trodde, att de kunde revolutionera världen genom den allmänna och lika rösträtten. Socialdemokraterna till höger tro, att de kunna skäligen omdana den gamla världen genom socialisering. Socialdemokraterna på den vänstra kanten tro, att de kunna få en ny värld genom proletariatets bajonettdiktaur. Allt detta är formuleringer och ingenting mera, och därför måste också verket bli mycket ofullkomligt.

Kan icke den nu föreliggande schablonen kompletteras med ett andligt innehåll, fruktar jag det allra värsta för den goda sakens framgång. Vad man särskilt bör frukta för är liberalernas tro, att man kan omskapa världen med den allmänna och lika rösträtten, fastän den icke ett spår förbättrar våra karaktärer. Och socialdemokraterna tro, att deras schabloner skola omskapa världen, ehuru icke heller de förbättra våra karaktärer. Därför är det betecknande och farligt för detta förslags framgång i dessa tider, när socialdemokraterna gå fram med sina önskemål, däribland arbetstidens förkortning och samtidigt de begge socialdemokratiska partierna som oftast äro oeniga, just äro ense och anse tiden inne för att reformera sina program på det sättet, att de en gång inskrivna orden självansvar och andlig frihet utplånas ur programmen. Detta har jag tillåtit mig framhålla i min motion nr 12. Den kom icke under riksdagens prövning. Men jag vill anmärka mot detta betänkande, att kammaren dock har medgivit, att motiveringen i motionen nr 12 i denna del skulle få överlämnas till utskottet för att ligga till grund för de övriga motionerna jämte deras speciella motivering. Detta har icke blivit anmärkt i utskottets betänkande, vilket måste bero på ett förbiseende.

En annan erinran mot detta förslag är, att socialdemokratien nu har under en generation kämpat för 8-timmarsdagen, söndagsvila och frihet från nattarbete, där det kan ske. Då skulle man väl tycka, att denna treenighet nu borde komma fram på en gång och så att dessa olika delar skulle få komplettera varandra. Under det denna invecklade och stora fråga om 8-timmarsdagen i en hastig vändning drivits fram, ha de två andra frågorna varit föremål för utredning under många och långa år. Nu är det på det sättet, att 4 §, som talar om normalarbetsdagen, har intet som förbjuder, att denna normalarbetsdag sättes på söndagen eller under natten. Det har ansetts att det

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

icke tillkommer denna urtima riksdag, som sammankallats närmast för att lösa arbetstidsfrågan, att pröva en så viktig och oskiljaktig del av det hela, under det detta var tillåtet vid lagtima riksdagen. Där se herrarna, under vilken intelligent författning vi leva.

En sak, mycket intressant att se, är att i detta förslag tillgodoses i första hand de stora och mäktiga arbetareorganisationerna, som i de flesta fall kanske ej behöva någon lag, därför att de hava förmånen att med sina organisationer kunna driva igenom 8-timmarsdagen i alla fall. Men däremot ha alla blivit förbisedda, som icke hava någon makt, men som först och främst borde skyddas. De finnas nu upptagna bland undantagen från lagens verkningssområde. De ha i allmänhet icke heller rönt någon uppmuntran ens från de socialdemokratiska medlemmarnas sida. Just detta visar, att det andliga innehållet, som måste ligga bakom det hela, för att ett fruktbringande resultat skall uppstå, saknas i våra strävanden allt för mycket. Det är respekten för makten, kvantiteterna de *många* valmännen, det är detta som är det avgörande och icke välviljan för de mest betryckta de minst tillgodosedda.

Det är också intressant att se, när man kommer till de förbättringar utskottet eller reservanterna föreslagit, huru just denna dyrkan av makten även där kommer fram. Där finner man således, att gruvarbetarna, som äro en makt att tänka på, fått särskilt skrivelseförslag, vilket däremot andra mindre mäktiga grupper ej kunnat förunnas inom utskottet. Man har till och med sagt om gruvarbetarna i motiveringen, att ehuru deras sak är föremål för utredning, frågans behandling i alla fall bör genom en riksdagsskrivelse påskyndas. Huru många hundratals förslag har inte väckts, där man avfärdar saken med att säga, att eftersom utredning pågår, man icke skall skriva. Och detta förekommer även i detta betänkande ifråga om förbisedda grupper. Det pågår utredning om dem, och den behöver icke påskyndas. Men gruvarbetarna äro en makt i samhället med hänsyn till strejkmöjligheter och valmanskap, och därför måste utredningen ifråga om dem påskyndas, och detta föranleder en riksdagsskrivelse.

På samma sätt ställer det sig med lantarbetarna. De utgöra en verklig makt, som litet var börjar att skygga för eller snart kommer att göra det. Hur har det gått med dem? Jo, liberalerna ha visserligen förklarat, att man skall i fråga om dem vänta på en blivande erfarenhet av den nya lagstiftningen. Jag förstår icke det. När herr Lindman väckte motion vid årets lagtima riksdag, var man med om att skriva, men nu, när en kanske tämligen partilös person väckt en motion och icke ens socialdemokraterna själva väckt motion i frågan, då vill man det icke. Och vad kan anledningen vara härtill? Förra gången ville liberalerna ha en skrivelse, men nu vilja de icke ha det, utan vilja till och med vänta på ny erfarenhet. Socialdemokraterna däremot reservera sig häremot. De förstå och veta, att lantarbetarna äro en stor grupp, som har makt bakom fordringarna och som måste tillgodoses, och därför ha de — även industrarbetarna — i utskottet föreslagit en skrivelse. Men då är det karaktäristiskt

i alla fall, att den motivering, där man föreslår denna skrivelse, säger att den statistiska utredningen härom bör påskyndas. Märk väl, den bör *påskyndas*. Men framför allt talar man om frågans »stora sociala betydelse». Och varför? Varför har denna fråga så stor social betydelse? Jo, därför att lantarbetarna äro så många. Men har saken icke stor betydelse för en enda människa, är icke en enda människas belägenhet en fråga av stor betydelse, ja i vissa fall än större, ty han kan icke reda sig själv, men lantarbetarna genom sin styrka och sin snart organiserade myndighet tvinga i alla fall lättare fram hjälp på deras mödosamma stig.

Emellertid övrraskar betänkanudet med ett mycket karakteristiskt undtag: skrivelseförslaget beträffande sjuksköterskorna. Vid förra riksdagen menade man, att beträffande sjuksköterskornas arbetstid borde avvaktas den då antagna lagstiftningens verkningar. Jag trodde också på grund av nedslående erfarenheter alldeles säkert, att denna av mig och den olyckskamrat i andra kammaren nu väckta motionen ej skulle föranleda till någon åtgärd. Men jag misstråkade mig för en gångs skull. Det mest sympatiska med detta skrivelseförslag är dock, att det framkommit, fastän det här icke finns påtaglig makt bakom fordringarna. Vad kan det bero på? Inte vet jag. Skulle det möjligen vara den kvinnliga rösträtten? Eller att herrarna i alla partier ha släktingar och bekanta bland sjuksköterskorna, som ni tycka synd om? Jag undrar, om det icke är det senare motivet, som drivit fram frågan.

Så ha vi hotell-, restaurant- och kafépersonalen. Ja, den personalen tillhör icke något visst parti utan alla möjliga partier, och den kan således ej påräkna något visst partis särskilda sympatier. Det är visserligen många, men de ha icke visat sig få flitigt deltaga i riksdagsmannavalen ty de ha icke tid, utan skola vara i sina lokaler och betjäna övriga medborgare. Över huvud taget är man icke rädd för dem. Därför säger man: Det här är under utredning på det sättet, att det upprättas statistik, och man hoppas till och med att denna kanske kan bli slutförd vid årsskiftet. Här behövdes därför icke någon påskyndande skrivelse såsom i fråga om de andra mäktiga och vid valtillfällena viktiga grupperna.

Allt detta visar sålunda enligt min uppfattning, att partipolitiken är en dyrkare av kvantiteten och en föraktare av kvaliteten, och detta återverkar på den sak, som föreligger till vårt bedömande, och på dess lyckosamma vandring mot bättre tider. Jag för min del skulle därför önska, att detta stackars barn, som måste komma och som behöver omvårdnad, får all möjlig framgång inför sitt ovissa öde. Man blir betänksam, hur det kommer att gå när högern förklarar, att den skall lägga alla möjliga stenar på dess väg, och när liberalerna förena sig med socialdemokratin i dess dyrkan av kvantiteterna istället för att representera individerna, som väl var det stora i liberalismens uppgift; när vidare de båda socialdemokratiska partierna nu stå i begrepp att utplåna självsvaret och den andliga friheten ur sina program, då kan man verkligen fråga sig, om den i och för sig nödvändiga 8-timmarsdagen kommer att bli en etapp på

Lagförslag om
arbetslidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om arbetstidens begränsning. vandrigen mot ljuset eller en milstolpe endast på vägen mot en ny undergång.

(Forts.)

Herr Rogberg: Herr vice talman! Vad den föregående ärade talaren yttrade föranleder mig endast att göra den anmärkningen, att jag finner hans beträffande åtta-timmarsdagen gjorda jämförelse med den lagstadgade tiden för ämbets- och tjänstemännens arbete icke fullt lyckligt funnen, ty flertalet ämbets- och tjänstemän torde vara skyldiga att tjäna det allmänna med arbete även utanför ämbetsrummet.

Jag anser mig sakna anledning att här med andra ord upprepa vad föregående talare yttrat mot förslaget. Jag anhåller endast att få understryka var herr Frändén yttrade därom, att detta lagförslag motses med oro i stora kretsar av vårt land och icke minst i de stora viddernas land, Norrland, och särskilt bland den jordbrukande befolkningen. Så vitt jag har mig bekant, och jag tror att min kunskap är ganska säker och omfattar flera län är det, inom vilket jag ber, äro känslorna för detta lagförslag bland den jordbrukande befolkningen allt annat än varma. Och då i ett fritt land en lags verkningskraft är i hög grad beroende av den sinnesförfattning, varmed lagen mottages av dem, som skola lyda den, finner jag i oviljan mot lagen ett ytterligare skäl att ansluta mig till dem, som yrka avslag å utskottets hemställan och den kungliga propositionen. Men då jag är övertygad, att detta yrkande är tämligen verkningslöst, ber jag att få tillägga endast ett par ord. Kungl. Maj:t och utskottet hava båda så till vida tagit hänsyn till reservanternas på förhand kända uppfattning, att de båda från början gjort ett brott mot den princip, som lagstiftningen skulle främja. Vid sådant förhållande och då det från statsrådsbanken blivit erkänt, att detta lagförslag är behäftat med åtskilliga ofullkomligheter, vill jag till kammaren uttala den förhoppningen, att när det framdeles kommer till ändring i lagen, och denna skulle föreslås i den riktningen, att undantagen i lagen enligt 1 § än ytterligare utökas, kammaren skall ställa sig välvillig mot ändringsförslagen.

Då tiden nu var tämligen långt framskriden och flera talare funnos anmälda, beslöt kammaren på hemställan av herr vice talman att till sammanträde, som skulle taga sin början kl. 11 f. m. nästkommande mårdag, uppskjuta ej mindre den fortsatta överläggningen angående nu föredragna paragraf än även behandlingen av såväl övriga delar av föreliggande utlåtande som ock återstående ärenden på föredragningslistan.

Herr statsrådet *Undén* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner: nr 19, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 4 k) i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor;

nr 21, angående bestridande av vissa av inträffade eldsvådor inom Vaxholms och Älvsborgs fästningar föranledda kostnader; samt

nr 22, angående vissa ändrings- och reparationsarbeten i de för statsverkets räkning inköpta fastigheterna nr 1, 2, 3, 9, 10 och 11 i kvarteret Mercurius i Stockholm.

Ordet lämnades på begäran till herr Clason, som anförde: Jag anhåller, att kammaren ville besluta, att första särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 19, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 4 k) i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i oskiljaktigt samband därmed stående frågor.

Vidare får jag hemställa, att kammaren ville besluta, att tredje särskilda utskottet skall behandla Kungl. Maj:ts proposition nr 21, angående bestridande av vissa av inträffade eldsvådor inom Vaxholms och Älvsborgs fästningar föranledda kostnader och Kungl. Maj:ts proposition nr 22, angående vissa ändrings- och reparationsarbeten i de för statsverkets räkning inköpta fastigheterna nr 1, 2, 3, 9, 10 och 11 i kvarteret Mercurius i Stockholm ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i oskiljaktigt samband därmed stående frågor.

Vad herr Clason sålunda hemställt bifölls.

Tillmilt § 37 mom. 1 riksdagsordningen skulle andra kammaren inbjudas att förena sig med första kammaren i nu ifrågakvarande beslut.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut, att tredje särskilda utskottet skulle behandla jämväl Kungl. Maj:ts proposition nr 20, angående disponerande redan under år 1919 av viss del utav det å extra stat för år 1920 under fjärde huvudtiteln anvisade reservationsanslag till fullföljande av arbetena å kasernetablissemang för femton infanteriregementen m. m.

Vid i sammanhang härmed skedd föredragning av berörda kungl. proposition, nr 20, blev densamma hänvisad till tredje särskilda utskottet.

Efter föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 19, 21 och 22 blevo dessa propositioner på begäran bordlagda.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades dels herr *Thulin* från och med den 30 denna månad till och med den 8 nästinstundande oktober samt herr *von Sydow* från och med den 30 innevarande september till riksdagens slut, båda för fullgörande av offentliga uppdrag, dels ock herr *Wavrinsky* under nästkommande oktober på grund av ett nu uppläst läkarintyg, så lydande:

Ledamoten av riksdagens första kammare direktör *Edv. Wavrinsky* är på grund av ögonsjukdom (opacitates corp. vitrei) efter genomgången starroperation i behov av vila från riksdagsarbetet under instundande oktober månad.

Intygas härmed på heder och samvete.

Stockholms den 26 oktober 1919.

E. Forsmark,
leg. läkare.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, var-
efter kammarens sammanträde avslutades kl. 4,54 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.